

Diyanet

Aylık Dergi

Bilmek özgürlüktür

Din Eğitimi ve
Öğretiminde Yeniden
Yapılanma

"Kökünde gelenek olmayan
hiçbir şey yeni olamaz"

153
Eylül 2003

Yayınlarımız

Yurt içinde müftülük ve yayın evlerimizden, yurt dışında
Müşavirlik ve Ataşeliklerimizden temin edebilirsiniz.

b a ş y a z ı

PROF. DR. ALİ BARDAKOĞLU
DİYANET İŞLERİ BAŞKANI

Bu yıl 29 Ağustos 2003 tarihi itibarıyla üç ayların, yani Recep, Şaban ve Ramazan aylarının manevî atmosferine girmiş bulunuyoruz. Türk-İslâm geleneğinde ibadetlerin yoğunlaştığı veya bazı dinî olayların cereyan ettiği belli zaman dilimleri, ay, gün ve geceler "mübarek" nitelendirilmesiyle özel bir önem taşır. Burada kutsal değil, mübarek kelimesinin kullanılması da anlamlıdır. Çünkü "kutsal" kavramı (sacred, holy), din dışı (profan) ve dünyevî/sekülerin zıt anlamı olarak Tanrı katına ve metafizik alana ait olanı ifade ederken "mübarek" nitelendirmesi genelde, ilâve ve özel ça-

ba ile kazanılan/eklenen artı değer, bereket ve verimliliğe işaret eder. Bunun için de "mübarek üç aylar" tabiri, istek ve çaba olmadan o zaman dilimine ermekle, kendiliğinden ulaşılabilecek bir kazançtan çok birey açısından elde edilebilir potansiyel bir imkân ve kazancı, çabayla hak edilecek bir bereketi anlatır. Peygamber Efendimizin bu aylarla ilgili olarak yaptığı tasvir ve verdiği müjdelere de esasen Müslümanları bu zaman dilimini kendileri açısından verimli ve yararlı hale getirmeye teşvik anlamındadır.

Rasul-i Ekrem dünya hayatını, ebedî ve kalıcı ahiret hayatına nispetle, yolcunun bir ağacın gölgesinde gölgelenmesi şeklinde tanıtır. Böyle kısa bir zaman diliminde sergilenecek dindarlığın, sonsuz bir mutluluğun veya mahrumiyetin sebebi sayılması zaman zaman ilâhiyatçı ve filozofları meşgul etmiş bir konudur. Ancak, insanın dünyaya varoluşsal olarak dindarlık, Tanrı'ya inanma ve bağlılık, O'nu tanıma ve sevmeye eğilimiyle gönderilmesi, peygamberlerin devamlı yenilenen genel çağrısı, toplumsal hayatta iyi, doğru ve güzelin örneklerinin az veya çok devamlı varlığını koruması, gölgelenme olarak anılan bu kısa dünya hayatının insanı kalıcı mutluluğa ulaştıracak sayısız fırsatlarla donatılmış olduğunu da açıkça göstermektedir. Üç aylar ve bu aylar vesilesiyle oluşan manevî iklimi de bu dizide yer alan fırsatlardan biri olarak görmek gerekir.

Müslümanın, üç aylarla girilen bu manevî ortamı fırsat bile rek kendi dindarlığını sorgulaması, geçmişte kalan hata ve yanlışlarından ders alarak kendine daha istikrarlı ve güvenli bir yol çizmesi, Yüce Yaraticıyla, kendisiyle ve çevresiyle barışık iyi bir dindar olmaya yönelmesi, hoşgörü ve öz güveni de içeren bir gönül huzuruna kavuşması beklenir.

Bu vesileyle, mübarek üç ayların ülkemiz, İslâm alemi ve bütün insanlık için hayırlar getirmesini Cenab-ı Hak'tan niyaz ederim.

İÇİNDEKİLER

gündem *

Nasıl Bir Din Öğretimi? Din Öğretiminin Temel İlkeleri
Prof. Dr. İrfan Aycan

Din Eğitimi ve Öğretiminde Yeniden Yapılanma
Doç. Dr. Recai Doğan

Taklit ve Takdir
Durdu Şahin

Çocuğun Din İhtiyacı ve Eğitimi
Prof. Dr. Beyza Bilgin

Eğitim ve Özgürlük Üzerine
Prof. Dr. Hasan Onat

Gençler ve Sorunları
Prof. Dr. İsmail Doğan

Gençlik ve İslâm
Esra Gözeler

Beni de Anlayın
Yıldız Kızılabdullah

Kuşak Çatışması
İrem Koç

din düşünce yorum
Ahiret ve Ahiret İnancı
Doç. Dr. Cemal Ağırman

din ve sosyal hayat
Yöneten ve Yönetilen İlişkilerinde Sevgi ve Saygı
Dr. Ahmet Onay

İslâm İktisat Düşüncesi ve İktisadî Hayattaki Tezahürleri
Dr. Ali Rıza Gül

alle
Huzurlu Bir Yaşam İçin Evliliğin Önemi
Dr. Yaşar Yiğit

Sevginin Gücü
Yrd. Doç. Dr. Öznur Özdoğan

Diş Sağlığı
Prof. Dr. Şaziye Aras

tarih ve çevre
Trabzon
Hamit Kurt

din işleri yüksek kurulundan
Sorun Söyleyelim
Mehmet Kaya Kurt

Sözü Doğru Anlamak Ya da Söz Bağlam İlişkisi
Doç. Dr. Halil Altıntaş

İslâm dünyasından
Azerbaycan
Yrd. Doç. Dr. Hasan Cirit

Azerbaycan'ın Çerağı Bahtiyar Vahapzâde
Ayfer Balaban

kültür
Prof. Dr. Nihat Boydaş ile Söyleşi
Hafsa Fidan

Şiirimizde Küçük Bir Ada: Ziya Osman Saba
Mehmet Erdoğan

Okuma Kültürü
Dr. Ali Fuat Bilkın

kıtaplık
Mehmet Erdoğan

portre
Arayışlar Dönemi ve Namık Kemal
Yaşar Yılmaz

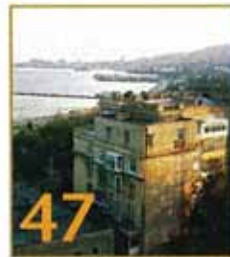
medya kritik
Basın Açıklaması

Tarih boyunca dünyada eğitim üzerinde etkisini gösteren faktörler arasında dinden daha kuvvetli faktör yoktur. Pek çok eğitim hareketinin temelinde din vardır.

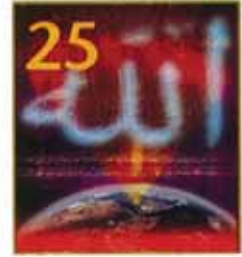
Şiddet ve benzeri toplumsal sorunlar en çok gençleri hedef seçmektedir. Bugün başta Amerika olmak üzere gelişmiş ülkelerde şiddet genç insanların dünyasında sarsıcı etkiler oluşturmaktadır.

Oldukça genç ve dinamik bir nüfusa, yer altı ve yer üstü zenginliklere sahip bir ülke olan Azerbaycan Cumhuriyeti, halen bağımsızlık sonrası geçiş döneminin bazı sıkıntılarını çekmekle birlikte her geçen gün gelişmesini siyasi, sosyal, ekonomik, eğitim ve kültür yönleriyle büyük bir hızla sürdürmektedir.

Çocuğun soruyu sormakla neyi öğrenmek istediği düşünülmeli ve sadece onu öğretecek kadar bilgi kendisine verilmelidir. Cevap vermekte gecikmemek kadar acele etmemenin de yararı vardır.

Ahiret'e iman; dünyada yapılan davranışlara göre, ya mutluluk dolu bir yaşam veya belirli bir süresi ya da bütünü, azaplarla çevrili, ebedî bir hayat yaşamak için, ölümden sonra tekrar dirilmeye inanmaktır.

Şair, ressam, neyzen hattat, hikaye yazarı... G.Ü. Prof. Dr. Nihat Boydaş: "...Aynı mazmunları kullanacaksın, gül, bülbül, diken gibi. Fakat farklı şeyler söyleyeceksin. Ne kadar zor bir şey. Eski kelimelerimizden 'tevarüd' ve 'intihal' var. 'Tevârüd' bir şairin diğerinden haberi olmadan aynı şeyi söylemesidir. 'İntihal' de çalmaktır..." diyor.

Editörden

Diyanet İşleri Başkanlığı Adına Sahibi ve Genel Yayın Yönetmeni
Yaşar Çolak

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Abdülkâfi İçcan

Mali İşler ve Dağıtım Sorumlusu
Mustafa Bayraktar
(Dön. Ser. İşl. Müd.)

Sayfa Editörleri

Yaşar Çolak / ycolak@diyanet.gov.tr
Harun Özdemirci
Doç. Dr. İsmail Karagöz / ikaragoz14@my.net
Abdülkâfi İçcan / abiccan@my.net
Dr. Ahmet Onay / ahmetonay@diyanet.gov.tr
Doç. Dr. Seyfettin Erşahin / ersahin@divinity.ankara.edu.tr
Mehmet Erdoğan
Ömer Sağlam / osaglam@diyanetvakfi.org.tr
Remziye Yılmaz / remziyeyilmaz@yahoo.com

Yayına Hazırlayanlar

Ayfer Balaban / ayferbalaban@my.net
Mustafa Bektaşoğlu / mustafa_bektasoglu@my.net

Tashih

Sait Şan

Haber ve Fotoğraflar

Ahmet Arslan/Alı Yıldırım

Arşiv

Ali Duran Demircioğlu

Dizgi

Hasan Yıldırım/Latif Köse/Rıdvan P. Yedekçi

Temsilcilikler

Yurtiçi: İl Müftülükleri, İlçe Müftülükleri
Yurtdışı:

Din Hizmetleri Müşavirlikleri,
Din Hizmetleri Atalıklikleri
İdare Yeri: Eskişehir Yolu 9. km
Çankaya / ANKARA

Tel: (0312) 295 73 06

Fax: (0312) 284 72 88

e-mail: diniyayinlar@diyanet.gov.tr

Abone İşleri Tel: (0312) 295 72 01-02

Fax: (0312) 285 18 54

Yayın

DİN

Tel: (312) 310 35 69

Reklam Yayıncılık ve Film Çıkışı

REKLAM

Tel: (312) 311 11 27

Reklam Çıkışı

İMAJ

Ediçeri Cad. Pınar Sok. No: 144

Ulus / ANKARA

Tel: (312) 310 35 51 Fax: (312) 312 22 09

Yeni bir eğitim yılına başlıyoruz. Genelde eğitimin özelde din eğitimin birey ve toplum için ihmal edilemez bir süreç olduğu ortadadır. Dergimizin bu sayısı, din eğitimi konusunda sağlıklı bir perspektif oluşturma yolunda bir adım olarak tasarlanmış, bu çerçevede din eğitimin insanı öz-gürleştirici yönü ile çağımızda din eğitim ve öğretiminin yaslanması gereken bilimsel temelleri konu edinen yazılara ağırlık verilmiştir. Bu sahanın bilinen en eski emekçilerinden Beyza Bilgin, yazısında çocuğun din eğitimi konusunda dikkat edilmesi gereken çok önemli noktalara işaret etmekte; Din Öğretimi Genel Müdürü İrfan Aycan din öğretiminin temel ilkelerine temas etmekte, din öğretimi faaliyetinde dinin insan yaşamına anlam katan ve insanların birbirlerini anlayabilmeleri için gerekli iletişim kodlarını bünyesinde taşıyan bir olgu olduğu anlayışının öğrencilere kazandırılması gerektiğini belirtmektedir. Recai Doğan ise din eğitiminde yeniden yapılanma konusunu irdelemekte; din eğitim ve öğretiminde insana, düşünceye, hürriyete, ahlâka ve kültürel mirasa saygıyı temel alan bir yaklaşımın benimsenmesi üzerinde durmaktadır. Hasan Onat da eğitimin bireysel ve toplumsal özgürlük açısından taşıdığı önemi ortaya koymaya çalışmaktadır.

Bu yazılarda sağlıklı bir din eğitimi amacına yönelik olarak dikkatimize sunulan kriterlerin Başkanlığımıza bağlı binlerce Kur'an Kursunda yapılan din eğitimi faaliyetinde de dikkate alınması gerektiği açıktır. Kurslarımızın geleceğini oralarda verilen eğitimin bilimselleşmesinde gördüğümüzü belirtmek isteriz.

İlerleyen sayfalarda ise gençlik sorunlarını irdeleyen, kuşak çatışması sorununa karşı gençleri anlama ve onlarla birlikte yaşama bilinci geliştirilmesini öneren, değerler krizinin gençler üzerindeki tesirlerini gözler önüne seren ve bu hususta medyanın etkisine dikkatlerimizi çeken dört ayrı yazıyı bulacaksınız. Ayrıca bu sayıda Din ve Sosyal Hayat bölümünde Ali Rıza Gül'ün "İslâm İktisat Düşüncesi ve İktisadî Hayattaki Tezahürleri" konulu bir yazıyı da ilginize sunuyoruz. Din İşleri Yüksek Kurulumuzun çalışmalarını sizlerle paylaşmaya bu sayımızda da devam ediyoruz. Kuran CD, kaset veya kitapların satın alınması ve kürtaj gibi çağdaş sorunlara dinin bakışını yansıtan fetvaları ilgiyle okuyacağınızı tahmin ediyoruz.

Gelecek sayımızda dosya konusu olarak evrenin en kıymetli varlığı insanın farklı tasavvur biçimleri üzerinde duracak, İslâm'ın insanı madde ve manasıyla bütüncül bir şekilde değerlendirmesi irdelemeye çalışacağız. Ayrıca Camiler ve Din Görevlileri Haftası münasebetiyle mâbetler ve çağdaş din görevlisinin vasıfları üzerine ikinci bir dosya daha yayınlayacağız. Ekim sayımızda Dergimizle birlikte size küçük bir sürprizimiz olacak!

Söz açılmışken şunu da belirtmekte yarar görmekteyiz: Dergimiz eş zamanlı olarak İnternet ortamında da yayınlanmaktadır. Başkanlığımızın www.diyanet.gov.tr adresli web sitesinden dergimizin içeriğine kolaylıkla ulaşmak mümkündür. Gelecek yayın döneminde dağıtım konusunda sizlerle birlikte bir hamle yaparak dergimizi daha fazla insana ulaştırmayı hedefliyoruz. Dergimizin içerik ve tasarımıyla popüler dini dergiciliğin ön saflarında yerini aldığını ve mevcut tirajının çok üstünde bir sayıyı hak ettiğini söyleyebiliriz.

Bizler her zaman olduğu gibi geniş yazar kadrosu ile siz kıymetli okuyucularımızın bilgi dağarcığına bir şeyler katmaya devam etmek istiyoruz. Eğitim yılının başarılarla dolu geçmesini dileriz. Saygılarımla.

NASIL BİR DİN ÖĞRETİMİ?

Din Öğretiminin Temel İlkeleri

Prof. Dr. İrfan Aycan
MEB Din Öğretimi Genel Müdürü

Tarih boyunca dünyada eğitim üzerinde etkisini gösteren faktörler arasında dinden daha kuvvetli faktör yoktur. Pek çok eğitim hareketinin temelinde din vardır.

Ülkemiz 21. asrın başlarında siyasî, sosyal, ekonomik, kültürel ve dinî birçok sorunla karşı karşıya bulunmaktadır. İşin içine Osmanlıyı da katarsak yaklaşık dört asırdan bu yana söz konusu problemlerin çözümü için çıkış yolu aramakta fakat bir türlü başarılı olunamamaktadır.

Özellikle II. Mahmud dönemi ile (1808-1839) başlayan yenileşme hareketleri, eğitim ve öğretimdeki yeni arayışlar Cumhuriyet Döneminde pek çok tartışmanın ardından kesin bir kararlılıkla uygulamaya konulmuştur.

Cumhuriyetin ilânından sonra TBMM birtakım kanunları peş peşe kabul etmiştir. Bunlardan biri de değiştirilmesinin teklif dahi edilemeyeceği TC Anayasası tarafından ifade edilen ve İnkılâp kanunlarının ilki olarak zikredilen 3 mart 1924 tarihli Tevhid-i Tedrisat Kanunu'dur. (Bkz. 1961 Anayasası, Madde 153; 1982 Anayasası, Madde 174) Bu Kanun'un 4. maddesinde; "Maarif Vekâleti, yüksek diniyat mütehassısları yetiştirmek üzere Darülfünunda bir ilâhiyat fakültesi tesis ve imamet, hita-

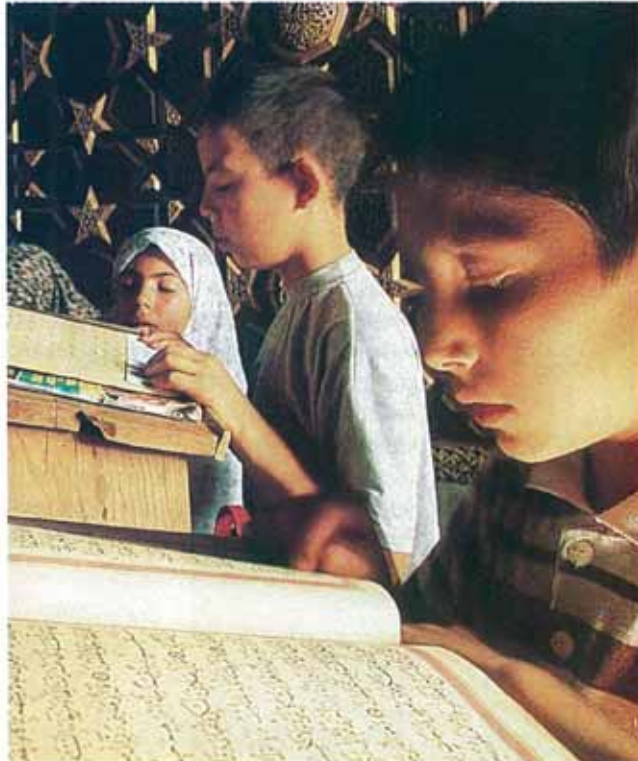
bet gibi hidematı diniyyenin ifası vazifesi ile mükellef memurların yetişmesi için de ayrı mektepler küşad edecektir." denilerek o güne kadar farklı kesim ve kurumlarda verilen din eğitimi ve öğretimi Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde birleştirilerek denetim ve garanti altına alınmıştır.

Dolayısıyla İmam-Hatip Liseleri ve İlâhiyat Fakülteleri bir Cumhuriyet Projesi olup Cumhuriyetimizin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün gerçekleştirdiği hedeflerden birisidir.

Tarih boyunca dünyada eğitim üzerinde etkisini gösteren faktörler arasında dinden daha kuvvetli faktör yoktur. Pek çok eğitim hareketinin temelinde din vardır. Dinsiz bir toplum insanlı-

ğın şu ana kadar ki tecrübesinde söz konusu olmamıştır. Bu şekilde ortaya çıkan devletlerde dahi din, toplumun derinliklerinde kuvvetli bir şekilde varlığını devam ettirmiştir. Asıl tehlike olan da, dinin yanlış anlatılması ve anlaşılmasıdır.

Ülkemizin geçirdiği tecrübeler ışığında, 1924'ten itibaren Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı İmam-Hatip Liselerinin ve üniversitelere bağlı İlâhiyat

Fakültelerinin açılması toplum ve din eğitimi uzmanları tarafından olumlu karşılanmış, insanlar çocuklarını iyi birer insan, iyi birer vatandaş olsun ya da din görevlisi olsun diye devletin açtığı okullara göndermiştir. Toplumun büyük bir kesimi hiçbir zaman dinî eğitim ihtiyacını başka yerlerde aramamıştır. Bu okullara gösterilen teveccühün ardında insanımızın devletine olan sadakatı vardır.

Hatta öyle ki, bu okulların yapımı ve donatılarının dahi vatandaşlarımızca karşılanması, devlete bir yük getirmemesi açısından bu hususa güzel bir örnek teşkil eder.

Milletlerin eğitim tarihindeki uygulamalarına bakıldığında, eğitim amaçlarına ulaşmalarında, fert ve toplum ihtiyaçları yanında, kültürel mirasın yetismekte olan nesillere kazandırılmasına büyük ölçüde önem verdikleri görülmektedir. Kültürel hayatı belirleyen başlıca manevi değerler, temel inançlar, ahlâkî değer yargıları, örf ve adetlerdir. (J.F. Cramer ve G.S. Browne, Çağdaş Eğitim, Çev. Ferhan Oğuzkan, İstanbul 1974, s.10)

O halde artık Cumhuriyetimizin bir parçası olan bu okullarda ilgili tartışmalar geride bırakılmalı, milletimiz için doğru olan ne ise o yapılmalıdır. Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile Türk Milletinin din öğretimiyle ilgili taleplerinin karşılanması Milli Eğitim Bakanlığına verilmiştir. Anayasal bir hak olan eğitim-öğretim hakkını Bakanlığımız karşılamak durumundadır.

İnsanlığın teknolojik alanda bugünkü ulaştığı noktada psikolojik ve sosyal alanda karşılaşmış olduğu çöküntülerin ve karışıklıkların azaltılması için eğitime ve özellikle din öğretimine düşen önemli görevler vardır. Dinî değerlerin bireylere doğru kazandırılması, moral alanda yaşanan sıkıntıların aşılmasına yardımcı olacaktır.

Dinimiz toplumsal anlaşmazlıklar karşısında hoşgörüyü, dayanışmayı ve barışı öngörür. Onun bu yönünden istifade etmemiz gerekir. Zira dinin projesi ile eğitimin ortaya çıkaracağı insan arasında bir farklılık yoktur. Bireyin ve toplumun huzurunu tesis için gönderilmiş din, yeterince anlatılmadığında, toplumda ortaya çıkan sosyal problemler kendisini dinî motiflerle ifade etmeye, toplumsal muhalefete dinî bir içerik kazandırmaya başlarlar. Pek çok ilim adamının ifade ettiği gibi, din savunma durumuna düşürülmüşse taassup zırrı harekete geçer. Taassup ise insanı hem kendi gibi düşünmeyenlere hem de diğer din mensuplarına karşı müsamahasızlığa götürür. Dinî taassubu ve hoşgörüsüzlüğü artıran en büyük

etken, insanların dinlerini doğru öğrenmeleri imkanından mahrum olmalarıdır. Din hürriyeti ile dinî hoşgörü arasında her devirde ve toplumda doğrudan bir ilişki vardır. Dinî hürriyetler, dinî hoşgörüyü her zaman kuvvetlendirmiştir.

Bu nedenle Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı Din Öğretimi Genel Müdürlüğü'nün vizyonu, kültürel mirası değerlendirebilen, yaşanan hayatı yorumlayabilen ve problemlere çözüm üretebilen bireyler yetiştirmek; misyonu ise, öğrencilerimizin zihninde insana, düşünceye, özgürlüğe akla ve kültürel mirasa saygıya dayanan bir din eğitiminin yayılmasına katkıda bulunmaktır.

Din öğretiminin temel ilkeleri Türk Milli Eğitiminin Genel Amaçlarında ifadelerini bulan;

I. Atatürk İlke ve Inkılâpları ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk Milliyetçiliğine bağlı Türk Milletinin, millî, ahlâkî, insanî, manevî ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek,

II. Beden, zihin, ahlâk, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı bir şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk taşıyan, yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek,

III. İlgili, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek, gerekli bilgi, beceri, davranışları ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak ve onların kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamak.

Din Öğretiminden beklenen amaç, bir yandan insanlarımızın ve toplumumuzun refah ve mutluluğunu artırmak, öte yandan millî birlik ve bütünlük içinde iktisadî, sosyal ve kültürel kalkınmayı destekleyerek hızlandırmak ve nihayet Türk Milletini uygar devletler seviyesine ulaştırmaktır. Bu bağlamda dinin insan yaşamına anlam kazandıran, insanın insanca yaşamasına yardımcı olan, insanların birbirlerini anlayabilmeleri için gerekli temel iletişim kodlarını bünyesinde taşıyan, Allah-insan ilişkisini düzenleyen bir olgu olduğunu öğrencilerimize kazandırmaya çalışmaktır.

Din eğitimi ve öğretiminde yeniden yapılanma

Doç. Dr. Recai Doğan
Ankara Üniv. İlahiyat Fakültesi

"Okullarımızda din eğitim-öğretimi, bir bilgi verme vasıtası olmakla beraber, insanın bilgi elde etme yollarını ve aklını kullanma kabiliyetini geliştiren bir süreçtir. Bu noktada karşımıza din öğretiminin önemli bir amacı çıkıyor: "Yetişmekte olan nesle din hakkında doğru bilgi vermek, onların toplumda yaygın olan zihniyetler üzerinde düşüncelerini sağlamak ve gençleri bilinçlendirmektir".

Nasıl bir din eğitim-öğretimi? sorusuna cevap verebilmek kolay değildir. Çünkü sorunun cevabını Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamberin sünnetinden yola çıkarak mı yoksa Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi Bilimi'nin verilerinden hareketle mi cevaplayacağız? Burada yaklaşım tarzları önem kazanmaktadır. Hatta böyle bir soruyu cevaplamaya çalışan kimsenin din anlayışı dahi etkili olabilmektedir. Soru, her ikisine de referans yapılarak cevaplandırılabilir. Doğrusu da bu olacaktır. Çünkü bir tarafta ahlaklı, düşünen, problemlerine çözüm-öneriler üreten, doğru, salih amel işleyen, kültürü oluşturan doğru bilgi kaynaklarına ulaşan, bunları yeni bilgiler üretmek için kullanabilen... bir insan tipi yetiştirmeyi amaçlayan ve bunun nasıl olacağı ile ilgili örnekler veren ilahi kaynaklı bir Kitap ve onun tebliğcisi ve uygulayıcısı, diğer tarafta yine birincisinin de değindiği ve ilkelerle yönlendirdiği değişime tabi bir toplumda ortaya çıkan yeni ihtiyaçlara cevaplar arayan, insanın nasıl öğrendiği, geliştiği, düşündüğü vs. ile ilgili araştırmalar yapan, bunları genel geçer ilkeler ve kanunlar haline getiren bir bilimsel süreç vardır. Bu ikisini birbirin-

den ayırabilmek mümkün değildir. Türkiye’de çok uzun bir süredir genelde eğitim sisteminin özelde ise din eğitiminin yeniden yapılandırılarak değişen ihtiyaç ve beklentilere daha etkili bir şekilde cevap vermesi ile ilgili teşebbüsler ve uygulamalar olmuştur ve olmaktadır. Yeni yüzyılda etkili olabilmek için eğitim sistemi ve tabii ki din eğitimi kendisini yenilemek, değişen koşullar ve ihtiyaçlara karşılık vermek zorundadır.

Geleneksel din eğitimine hatta eğitimin tamamına yöneltilen eleştiriler genelde, öğretmenin ve konu merkezli olması; eğitimin amacının sadece sayısal ve sözel yeteneklerin geliştirilmesine hasredilmesi ve daha çok zihin eğitimi öneme vermesi (çoklu zekanın değil, tekli zekanın kabul edilmesi) ve dolayısıyla ezberci olması; kitaba bağlılık; demokratik bir ortamda öğretme-öğrenme sürecinin işlememesi; bilginin değişmez oluşu; eğitimin öğrencilere ansiklopedik bilgi kazandırmak için verilmesi; bilgilenmenin formal bilimin öğrenciye aktarılmasıyla gerçekleşmesinde yoğunlaşmaktadır. Göz ardı edilemeyecek bu eleştirilerin yanı sıra, geleneksel din eğitimi aynen devam ettirmek veya bunu çağdaş teknolojinin verileriyle biraz süsleyip vermek isteyenler de vardır. Burada yapılması gereken, din eğitiminde bugünün doğrularını, dolayısıyla bugün yapılması gerekenleri tespit etmektir.

Öğrenci başarısının kalitatif olarak zenginleşmesi din eğitimi yeniden yapılandırmanın en önemli hedefidir. Tam öğrenmede öğrencinin zihnini kullanması esastır. Burada öğrenmenin bireyselliği ön plana çıkar. Öğretimin estetik, toplumsal ve bilimsel açıdan değer taşımaya önem verilir. Tam öğrenme bilginin doğasına ilişkin çağdaş yaklaşımın benimsenmesi ile gerçekleşebilir. Bu anlayışta bilgi geçici bir birikimdir. Eğitimin amacı konuları derinliğine öğretmektir. Bilgilenmenin öğrenci ve formal bilim dallarının etkileşimiyle gerçekleştiği kabul edilir. Zekanın tüm çeşitlerini geliştirme hedeflenir.

Öğretimde yeniden yapılanmanın esasını oluşturan bu kabullerin ışığında din eğitim-öğretiminde yeniden yapılanmanın kriterlerini ortaya koymaya yönelik sorulabilecek bazı sorular şunlardır:

Ne’nin düşünüleceği değil, nasıl düşünüleceği: Din eğitiminde öğrencilere çok yönlü, soyut, eleştirel, yaratıcı, yapıcı, bağımsız, mantıklı ve analitik düşünce kazandırılıyor mu?

*** Bilginin nasıl kullanılacağı:** Din eğitiminde öğrencilere, bilginin yeni bilgiler üretmek için bir araç olduğu, kullanılmadığında bilginin fazla bir değeri olmadığı düşüncesi kazandırılıyor mu?

*** Problem çözme:** Din eğitiminde problemi tanıma, tanımlama, çözüm için alternatifler üretme ve bunlardan birini seçme basamaklarını içeren düşünme becerileri işleniyor mu?

*** Bireysel çalışma:** Din eğitiminde öğrencilere kendi ilgi alanlarında derinliğine çalışma imkanı veriliyor mu?

*** Benlik kavramının geliştirilmesi:** Din öğretimi içerik ve yöntem olarak öğrencilerin sağlıklı benlik kavramı geliştirmelerini vurguluyor mu? Din eğitiminde öğrencilerin kendilerini değerli bir insan olarak hissetmelerine, kapasitelerine güvenmelerine ve farklılıklarına değer vermelerine önem veriliyor mu?

*** Nasıl iletişim kurulacağı:** Din eğitiminde öğrencilere başkalarıyla iletişim kurma yeterliği kazandırılıyor mu? Öğretim içerik ve yöntemleri öğrencilerin kendini yazılı ve sözlü ifade edebilme yeteneğini geliştirmeyi amaçlıyor mu?

Görüldüğü üzere tam öğrenme, din eğitim-öğretiminde öğretim yöntem ve tekniklerinde bazı değişiklikler yapmaktan öte, öğretim programında yeniden yapılanmayı öngörmektedir. Tam öğrenme din öğretiminde öğrencinin düşünmesini ve bilgi üretmesini esas almaktadır. Tam öğrenmeyi hedefleyen bir din eğitiminde aşağıdaki sonuçlar beklenir:

*** Bilgi kesin ve değişmeyen bir değer değil, bireye göre anlam kazanan geçici bir birimdir.** Bu nedenle, öğretim, öğrencilerin bilgiyi ezberlemesi yerine bilgi üretmesini esas alır.

*** Öğrenme sözel ve mantıksal zeka yanında görsel, bedensel ve ritmik gibi çok yönlü zeka yeteneklerini geliştirmeye yönelik olarak düzenlenir.**

*** Öğrenme ansiklopedik bilgi yerine derinliğine bilgilendirmeyi hedefler.**

*** Öğretim programı, tüm akademik disip-**

linleri kapsayacak bir bütünlük arz eder.

* Öğrencilere öğrenmeyi öğrenmede yardımcı olmak amacıyla kendi ilgi alanlarında çalışma fırsatı verilir.

Okullarımızda din eğitim-öğretimi, bir bilgi verme vasıtası olmakla beraber, insanın bilgi elde etme yollarını ve aklını kullanma kabiliyetini geliştiren bir süreçtir. Bu noktada karşımıza din öğretiminin önemli bir amacı çıkıyor: "Yetişmekte olan nesle din hakkında doğru bilgi vermek, onların toplumda yaygın olan zihniyetler üzerinde düşüncelerini sağlamak ve gençleri bilinçlendirmektir". Kendilerine sunulan alternatifleri inceleyebilmek için öğrencilerin bakış açılarını geliştirmeye ihtiyaç vardır. Çocuklar ve gençler körü körüne uygulayıcı olmamalıdır. Onlar, bilginin hangi amaçla, kim için, nasıl bir dünyada kullanılabileceğini sorgulayacak biçimde yetiştirilmelidir. Eğer çocuklar ve gençler, özellikle inanç ve yaşam konusundaki tercihlerini özgür olarak yapabilirlerse, istismar edilmekten korunacaklardır.

Bu amaçlara uygun olarak din öğretimi, öğrencinin kendi akıl yürütme gücünü kullanarak varlık karşısında tavır almasına katkıda bulunabilir. Peki, din eğitimcisi bunu hangi yolla yapacaktır? Dinî metinleri ezberleterek mi? İlmiyal bilgilerini belleterek mi? Araştırma yaptırarak mı? Soru sorarak mı? İşte bu sorular nasıl bir din öğretimi sorusu konusunda öğretme-öğrenme sürecindeki yaklaşımımızı belirlemektedir.

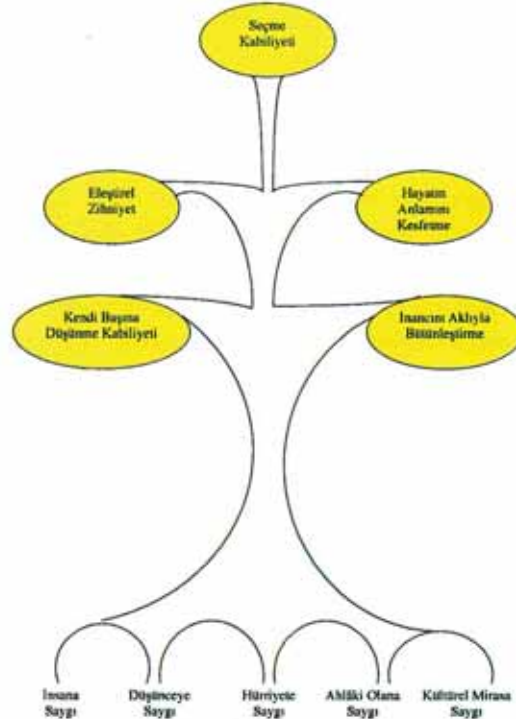
Nasıl bir din öğretimi sorusuna yukarıda anlatılanlar çerçevesinde Sayın Mualla Selçuk'un geliştirmiş olduğu "fikir ağacı"nda cevap buluyoruz. Selçuk'un din öğretiminin hangi kavramlara dayanacağı ile ilgili geliştirmiş olduğu bu fikir ağacını temel alan diğer görüşlerle birlikte, nasıl bir din öğretimi soru-

sunun cevabını aşağıdaki şekilde görebiliriz. Ancak yine belirtelim ki, bu ağaç din öğretimi konusundaki temel yaklaşımı belirlemektedir.

Bu beş temel kavram gösteriyor ki, artık din öğretiminde ezberletici, nakilci yaklaşımı terk etmemiz gerekiyor. Bu gereklidir. Çünkü, dünya ve insan değişmekte, dünkü problemlere yeni problemler eklenmekte ve bu değişime yetişmek hiç de kolay olmamaktadır. Yetişmekte olan nesle sadece hazır kalıplar sunarak onların bu dünyada yaşamlarını başarılı bir şekilde sürdürmelerini bekleyemeyiz. Bu nedenle Selçuk'un bu konudaki fikirleri, din öğretimi ile ilgili yaklaşımımızı belirlemektedir. Bu ise insana, düşünceye, hürriyete, ahlâka ve kültürel mirasa saygıyı temel alan kuramsal bir bakıştır. Bu kuramsal bakış, din dersinin öğretim programları geliştirilirken, ders kitapları yazılırken veya öğrencilerle din alanında iletişime geçerken göz önüne alacağımız hususlara işaret ediyor. Selçuk'un fikirlerinden hareketle, din öğretimi ile ilgili yaklaşımımızı genel olarak "öğrencinin bilincinin gelişmesini sağlayacak koşulları oluşturmak ve öğrenciye, hayatın problemlerini çözebilmesinde yardımcı olacak yolları göstermek" şeklinde formüle edebiliriz.

Sonuç olarak denilebilir ki, dünya değişmekte ve bu değişim her yönden olmaktadır. Artık toplumlar kapalı değil, birbirlerine açık toplumlardır ve birlerini etkilemekte ve birle-

rinden etkilenmektedirler. Dünyada insanlığın teknolojik ve bilgi açısından geldiği bu noktada, din eğitim ve öğretiminde de, fikir ağacında işaret edilen öğrencilerin, kendi başına düşünme kabiliyeti, eleştirel zihniyet, seçme kabiliyeti, hayatın anlamını keşfetme ve inancını aklıyla bütünleştirme gibi kabiliyetlerini geliştirici metotların benimsenmesine ihtiyaç bulunmaktadır. Bugünün bilgi toplumunun gerektirdiği ihtiyaçları karşılayabilecek bir din eğitimi ancak bu anlayışla gerçekleştirilebilir.

Nasıl Bir Din Öğretimi-Fikir Ağacı (Selçuk, 2000:14)

Taklit *ve* Takdir

Durdu Şahin

İnsanlar iyiyi, güzeli ve doğruyu tetkik sonucu takdirlerini sunmalıdırlar. Zaten normal ve denge halinde olan, hür olan bir insanda bu duygular karşı çıkılmaz bir uyanıklık ve hareket halindedir. Çünkü insan doğuştan iyiye, güzele, doğruya meyyal ve eğilimli olarak yaratılmıştır.

Taklit, düşünceyi susturan, fikrî gelişmeyi yerinde saydıran, kişinin iç zenginliğini donduran, fikir ve görüş beyanını askıya aldırarak, kolayca ve basite sığdıran, yeni olmayan şeyler meydana getirerek kendini avunduran, insanın kendi kendisini aşmasını engelleyen zararlı bir alışkanlık ve çok yanlış bir davranıştır.

Taklit, beraberinde teslimiyetçiliği getireceğinden çok zararlı ve telâfisi imkânsız neticeler doğurur. Kişiyi hazır formlara alıştırıp düşünce ve ruh dünyasını karrtır. Kişileri serseri, serkeş, sevimsiz, inzibatsız, insicamsız, başıboş ve kof işlere yöneltir. İnsanın kendisini bilerek başkalarına sömürür. Taklitçi insan, düşünemez, araştırma gereği duymaz, sürekli başkalarından kopye çeker. Hiçbir zaman ileride olamaz. Her zaman taklit ettiği insan ve toplumların arkasında yayan ve yavan kalır.

Yalnız bir gerçeği belirtmekte yarar var: Takdir ile taklit aynı değildir. Asla birbirine ka-

rıştırılmamalıdır. Çünkü insan için taklit ne kadar zararlı ise; hakkı, doğruyu, iyiyi, güzeli, mükemmeli, muhkem olanı, mutlak olanı takdir o kadar faydalıdır.

Takdir, tahkik ve tetkikle gerçekleştirilirse daha da hoş olur. Tahkik ve tetkike dayanmadan gerçekleştirilen takdirlerde yanılma payı her zaman vardır. İnsanlar iyiyi, güzeli ve doğruyu tetkik sonucu takdirlerini sunmalıdırlar. Zaten normal

ve denge halinde olan, hür olan bir insanda bu duygular karşı çıkılmaz bir uyanıklık ve hareket halindedir. Çünkü insan doğuştan iyi, -güzele, doğruya meyyal ve eğilimli olarak yaratılmıştır. İnsan elinde olmadan faydalı ve vakarlı olana saygı ve sevgi besler. Demek ki taklit ve takdir konusuna bakarken çok geniş bir açıdan düşünmek ve taklitten ısrarla kaçınıp iyiden, güzelden, doğrudan takdirlerimizi esirgemek zorundayız.

ÇOCUĞUN DİN İHTİYACI VE EĞİTİMİ

Prof. Dr. Beyza Bilgin
Ankara Univ. İlahiyat Fakültesi

Çocuğun soruyu sormakla neyi öğrenmek istediği düşünülmeli ve sadece onu öğretecek kadar bilgi kendisine verilmelidir. Cevap vermekte gecikmemek kadar acele etmemenin de yararı vardır.

Çağımızda çocuk, tabii bilimlerle sosyal bilimlerin ortak araştırma konusu olmuştur. Psikobiyoloji ve deneysel psikoloji, psikometrinin yardımı ile insanın bütünlüğünü korumak, onu dengeli bir biçimde geliştirmek için çalışmaktadır. Bu çalışmalar, yalnız çocuk eğitiminde değil, ruh sağlığının korunması, çocuğun ve insanın korunması gibi alanlardaki uygulamalar üzerinde de köklü etkiler meydana getirmektedir. Eğitim felsefesinin ve dinin ortak tavsiyesi, yaradılıştan gelen sağlamlığın, sağlam olarak devralınmış olan ve gelişmeye müsait olan kabiliyetlerin keşfedilmesi ve geliştirilmesidir. Doğru olan yol budur. Fakat insanlar genellikle bu kabiliyetlere dikkat etmezler ve âdetlere ve alışkanlıklara uyar, heveslerinin peşinde giderler. Böylece farkında olmayarak da olsa, Allah'ın yaratışını değiştirmeye kalkarlar.

Eğitim metodlarının, tedavi şekillerinin, müsinin ve edebiyatın, insanların çoğunluğu için geçerli ilkeler ve kurallar koyabilmeleri, insanların böyle ortak bir yaradılış kökenine bağlı olmalarıyla açıklanabiliyor. "Her doğan yaradılış üzere (dini kabûle istidatlı olarak) doğar." Öyle ise ayrılıklar büyük ölçüde, içinde yaşanan tabii şartlardan, kültür farklılıklarından kaynaklanıyor.

Dünyanın her yanında çocuklar birbirine benzer. Fakat onları yetiştiren anne-baba ve yakın kişiler çok değişiktir. Çocuklar, doğdukları ve içinde yetiştikleri çevreye göre, değişik konuşma dillerine, giyiniş ve yaşayış biçimlerine,

iyi-kötü, doğru-yanlış, güzel-çirkin değer yargılarına ve inanış özelliklerine sahip olurlar.

Dinde ve genel olarak terbiyede iki kaynak üzerinde durmak gerekiyor: Biri yaradılış, diğ-

ri edinme (kesb). Yaradılış Allah'tandır. İlk yaradılışta insanın payı bulunmayabilir, fakat kabiliyetlerin araştırılması, yönlendirilmesi ve alışkanlıkların kazandırılması ile yaradılışın korunmasında insanın payı büyüktür. "Huy edinmek" deyimimiz, edinmenin arızî olduğunu (yâni sonradan kazanıldığını) pek güzel ifade etmektedir.

Zor sorular

Normal olarak çocukların hemen hepsi, hayata nasıl geldiklerini merak ederler. Meraklarının biçimi ve aradıkları bilginin cinsi, çocukların gelişmeleri ile değişmektedir. Okul öncesi çağıdaki çocukların hemen hepsinin kafasını kurcalayan iki soru vardır: Bebeklerin nereden geldiği ve bir kardeşlerinin olup olmayacağı. İki soru birbirini tamamlamaktadır. Çünkü çocuğun eğer bir kardeşi olacaksa, bunun nereden geleceğini görüp öğrenebileceğini düşünmektedir. Büyükler bu ve benzer soruları genellikle cinsellikle ilgili olarak alırlar ve nasıl cevaplandırmaları gerektiğine kolay kolay karar veremezler, çoğu zaman geçiştirirler. Soruların cinsellikle ilgili olduğu büyüklerin yorumudur. Aslında çocukların, bebeklerin nereden geldiği ile ilgili sorusu, kanaatime göre, büyüklerin, kendi varlıklarını soru yaparak, hayatın menşeyini ve mânâsını, nereden gelip nereye gittiklerini, niçin yaşadıklarını düşünmelerinin ve sormalarının ilk basamağıdır ve çok değerlidir. Yani soru, aslında din duygusu ile ilgili bir sorudur. Çünkü çocuklar aynı soruyu biraz sonra diğer varlıklar için, hayvanlar, bitkiler, yeryüzü, gökyüzü, güneş, ay vb. için de sormaktadırlar.

Çocuklara, kendilerini leyleklerin getirdiği, dereden tutuldukları, doktorların çantalarından veya lâhanaların içinden çıktıkları vb.nin söylenmesi, onlara inandırıcı gelmemektedir.

Çocukları Allah'ın yarattığının söylenmesi

de ilk yaşlarda çocuğa pek yetmeyebilir. Bu defa Allah'ın neliği gibi daha zor bir soru ortaya çıkmaktadır. Fakat sorular er veya geç ortaya çıkacaktır. Allah konusu ile ilgilenmek, çocuk için bir gelişme basamağıdır. Üzüntü, sevinç, korku, öfke nasıl duygular bütününden yavaş yavaş, gelişme ilerledikçe ayrılıyorsa, bir yere ait olma, bir yerden gelme, bağlanma duygusu da, gelişmenin tabii seyri içinde ayrılarak kendini belli etmektedir. Çocuk doğum ve ölüm olaylarını izlemektedir. Bir gün bir büyük öldü diye ağlaşılmaktadır. Bir yerlerden gelmekte ve bir yerlere gidilmektedir. İnsan nereden gelip nereye gittiğini, ilk olarak bir çocuk iken düşünmekte ve sormaktadır.

Bu soruyu sormak ve onun cevabını almak, normal gelişen bir çocuk için vazgeçilmez bir duygudur. Sorunun cevabının, çocukların annelerinin karnında olduğu, yeteri kadar büyüyünce artık dışarda yaşayabilecekleri için anne karnından alındıkları şeklinde, inanılır bir biçimde olması halinde çocuklar bir süre için rahatlamaktadırlar.

Çocuğun soruyu sormakla neyi öğrenmek istediği düşünül-

meli ve sadece onu öğretecek kadar bilgi kendisine verilmelidir. Cevap vermekte gecikmek kadar acele etmemenin de yararı vardır. Bütün akla gelenler bir solukta çocuğa aktarılmamalıdır. Çocuk belki sorusunun cevabını biliyordur da doğruluğunu öğrenmek için onu en güvendiği kişiye sormaktadır. Çocuk cesaretlendirilirse, neyi aradığı kolaylıkla anlaşılabilir. Bunun için yakın ilişki önemlidir. Yakın kişi ile yakın ilişki, böyle ince konularda çocuğun, uzak kişilerin zararlı etkilerinden korunmasına yardım edecektir.

Cevaplar gerçekçi olmalı

Çocuğa ideal davranış biçimini öğretip, nasıl olsa anlamaz diyerek, kendileri rahat ettikle-

ri başka davranış biçimlerini devam ettirenler, çocukların bu durumu er geç farkedip geriye doğru bağlantı kurabildiklerini görecektir. Çocuklar bugün söylediklerimizi, evvelce söylemiş ve yapmış olduklarımızla kıyaslayacak, başkaları hakkında acele ile söylediğimiz sözleri de hesaba katarak kendilerine yeni görüşler geliştirecek, belki de büyüklerin yanılttığı gibi bir sonuca varacaklardır. Şu ifadeler örnek alınabilir:

"Çocukluğumda bana Allah'ın var olduğu, bir olduğu, her şeyi O'nun yarattığı, âhirette iyilere mükâfat, kötülere ceza verileceği telkin edildi. Herhangi bir kötü hareketimde Allah yakar, elini keser, ateşe atar! gibi tehditler duyardım. Bazı ibadetleri öğrendim. Ancak bu öğrendiğim ibadetlerin pek yapıldığı yoktu.

Çok az yapan vardı. Yapmayanlar arasında benim sevdiğim kişiler de olduğundan onların yanacağını zannetmiyordum. Onların iyi olduğunu düşünüyor, Allah iyileri yakmaz diyordum."

Genellikle ideal davranışlar öğretilen çocuklar, bu öğrendiklerini çevrelerinde bulamayınca, büyüklere olan güvenlerini kaybetmektedirler. Öğüt verdiği halde, kendisi ona uygun davranış göstermeyenleri Kur'an-ı Kerim, "Niçin yapmadığınız şeyi yaptığınızı söylersiniz? Oysa yapmadığınız şeyi yaptık demeniz, Allah katında büyük günaha sebep olur." (Saff, 2-3) buyurmak suretiyle uyarmaktadır.

Peygamberimizin, çocuklara uygun bir ciddiyetle davranmamızı ve saygı göstermemizi belirten sözleri ve davranışları vardır. Çocuklarla şakalaşma, oyunlarına önem verme, onlarla selâmlaşma, onların haklarını gözetme... bunlar arasındadır.

Peygamberimiz, çocuk veya büyük, hiç kimsenin korkutulmamasını tembih etmiştir. Şu olay bize örnektir: Zeyd İbn Sâbit, Peygamberimizin de belirttiği üzere yakışıklı bir gençti. Küçük olduğu için Bedir savaşına katılmamış, Uhud'a ve sonrakilere katılmıştı. Hendek savaşında, hendek kazılırken bütün gücüyle toprak taşıması, çok yorulmuştu. Bir ara uyuya kalınca

sahabeden biri şaka ile onun kılıcını saklamıştı. Peygamberimiz bu hareketi hoş karşılamamış ve şöyle tembih etmişti: "İster şaka ister ciddi, hiçbir mümin korkutulmasın ve eşyası saklanmasın. Böyle eziyet verici hareketlerden sakınılsın!" (Vâkidî, Magazi, II, 448; Ebu Davud, Edep, 93; Ahmed .b Hanbel Müsned, 5/362)

Çocuğu birinci derecede etkileyen ve kalıcı olabilen faaliyetler, çocukların büyükleri ile birlikte yaptığı faaliyetlerdir. Annenin veya büyükannein yanında namaz kılmak, baba ile veya büyükbaba ile cuma veya bayram namazlarına camiye gitmek, pazartesi ve perşembe günleri ölmüşler için dualar etmek, kandil günlerinde büyükleri ziyaret etmek, güvenik oldukları ile barışmak, ihtiyaç sahiplerine yardım etmek...

Korkular bazı hallerde tedavisi mümkün olmayan ruh hastalıklarına yol açabilmektedir. Öcüler, ecinler, hortlaklar, yürüyen cesetler, vampirler vb. Bu tür korkularla başa çıkmak zor olmakta, büyüklerin yardımı da kesin bir sonuç sağlayamamaktadır. Bunların kelime olarak ilk söylendiği ve ilk işitilip söz konusu edildiğinde halledilmiş olması gerekmektedir. Açıklama yapıldığında ve korkmasını istediğimiz şey çocuğa anlatıldığında ba-

zen durum, ferahlık verici bir biçimde çözümlenmektedir.

Din ile ilgili kavramlardan kaynaklanan korkular da vardır. Allah, âhiret, kabir, cehennem vb. Bu kavramların çocuğun hayalindeki şekilleri, büyüklerce tasavvur edilememektedir. Bu korkulardan, büyüklere sığınarak kurtulmaları söz konusu değildir, çünkü büyükler de aynı korkuyu duymaktadırlar. Bu yüzden büyüklerin, çocuklara bunları tasavvur ettirish şekilleri çok önemlidir. "Allah gökten seni gözlüyor, başına taş atar". "Yaramazlık yaparsan seni cehennemde kaynar sulara haşlar" vb. korkutmalar çocukları derinden etkilemektedir.

En zor soru: Allah sorusu

Çocuklarda din duygusu çok erken yaşlarda belirmektedir. Çocuklar kendilerini çevreleri ile bir bütün olmaktan ayırdederek ayrı bir varlık olarak algılamalarından itibaren hem kendilerini hem çevrelerini keşfe çıkarmaktadırlar. Genellikle üç yaşında başlayan bu çağa "soru çağı" denilmektedir. İslâm Dini'nin titizlikle üzerinde durduğu Allah'ın birliği, O'nun bir şekli olamayacağı, bir yere bağlı olarak düşünülmemesi gerektiği, en küçük yaşlardan itibaren çocukların zihinlerine yerleştirilmeye çalışılmaktadır.

Bir gencin anlattıkları şu olay da fikir verecek niteliktedir:

"Henüz okula gitmiyordum. Bir gün teyzemlerde idim ve yaramazlık yapıyordum. Rahatsız olan teyzem: Öyle yaramazlık yapıp durma, yoksa Allah seni taş eder! dedi. Ben o zamana kadar böyle bir sözü hiç duymamıştım. Allah bana ilginç geldi. Çünkü beni taş edecek güçte idi. Bu durumdan ürktüm. Babamın daha kuvvetli olduğunu, babama sığınacağımı söyledim. Teyzem, babamı da beni de kendisini de yaratanın Allah olduğunu söyledi. Ben babamın da aciz olduğunu duyunca, gökteki bulutları göstererek: "Allah şu bulutlar kadar mı?" dedim. Teyzem, O'na eşit bir şeyin olamayacağını, O'nun gözle görülemeyeceğini, fakat her şeyi görüp işittiğini söyledi. Teyzem bunları söylemekle kalbime korku vermişti. Sonra dedi ki: Allah bizi yarattığı için çok da sevmektedir! Böylece ben aynı zamanda Allah'ı sevdim."

Çocuklar Allah'ın her şeyden ve herkesten güçlü olduğunu öğrendikten sonra artık başkalarından istemeyecekleri zorlukta şeyleri O'ndan istemeyi düşünmektedirler. Şu ifadelerle kulak verelim:

"Bana Allah'ın çok büyük olduğu, bizi her zaman gördüğü, iyi davranışlarımıza mükâfat, kötü davranışlarımıza ceza vereceği anlatılmıştı. Ben hep Allah'ın büyüklüğünü düşünürdüm. Acaba karşı tepelerdeki kocaman bulutlar ve ağaçlar Allah olabilir miydi? Her büyük şeyi bu gözle incelerdim. Gök gürültüsü olduğu zaman çok korkardım... Bir başka husus da korktuğum zamanlar yine Allah'a sığınmamdır. Annemden babamdan azar işittiğim zamanlar Allah'a sığınır, beni onlardan kurtarmasını isterdim ve böyle anlarda kendimi Allah'a çok yakın hissedirdim. Böyle bir yakınlığı ve sevgiyi bugün dahi duyamıyorum."

İbadete alıştırmak

Çocukların bu çok içten duygularının aynı içtenlikle değerlendirilmesi önemlidir. Çocukların Allah'tan ne isteyebileceklerini öğrenmeleri gereklidir. İstekleri olmadığında güvenleri sarsılabilir.

Bazı büyükler çocukların dua öğrenmesini ve dua etmelerini istedikleri halde, çocuklar onların dua ettiğini hiç görmezler. Çocuklar o zaman duanın çocukça, çocuklara mahsus bir

şey olduğunu düşünürler ve büyüdüklerinde dua etmeyi bırakacaklarına karar verebilirler. Çocuğu birinci derecede etkileyen ve kalıcı olabilen faaliyetler, çocukların büyükleri ile birlikte yaptığı faaliyetlerdir. Annenin veya büyükanneinin yanında namaz kılmak, baba ile veya büyükbaba ile cuma veya bayram namazlarına camiye gitmek, pazartesi ve perşembe günleri ölmüşler için dualar etmek, kandil günlerinde büyükleri ziyaret etmek, gücenik oldukları ile barışmak, ihtiyaç sahiplerine yardım etmek, boş zamanları için yararlı faaliyetler plânlayıp çalışmanın kutsallığını farkettermek vb.

Evlerinde bu faaliyetleri hiç görmemiş olan çocuklar da bulunabilmektedir. Onlar tesadüfen namaz kılan bir kimseyi gördüklerinde şaşırılmaktadırlar. Çocuklar nasıl çarşıya pazara, sinemaya tiyatroya, hayvanat bahçesine götürülüyor, değişik şeyler görerek bilgilerini arttırmaları, sosyalleşmeleri sağlanmak isteniyorsa, insanın insanı tanıyarak insancılaşması açısından da insana ait davranışları değişik yönleri ile tanımaları sağlanmalıdır. Aileler ve ilköğretim öğretmenleri çocuklara hayatı çok yönlü olarak tanıtırken, onun ibadet yönünü de tanıtmayı ihmal etmemelidirler.

Peygamberimizin bu konu ile ilgili tavsiyesi, çocukları erken yaştan itibaren okutup öğretmek, ibadetlere alıştırmaktır. On yaşına gelen çocuk namazı öğrenmiş olacaktır. Namazla ilgili bu tavsiye şüphesiz bütün diğer yapıp etmelerinin ilk şekilleri için geçerlidir. Çocuklar beden gelişimlerine, sağlıklarına ve zihin faaliyetlerine uygun düşecek zamanlarda Ramazan orucuna katılarak bu ibadeti deneyecek, kendilerini ona alıştırmaya çalışacaklardır. Sahabeden bazı hanımlar şöyle anlatmışlardır:

"Biz çocuklarımıza da oruç tutturur, onları da birlikte mescide götürürdük. Boyalı yünden oyuncaklar yapardık da yemek istedikleri zaman onlara bu oyuncakları vererek oyalanmalarını sağlardık." Bu rivayet, Ramazan orucunun tutulmasından önceki dönemde tutulmakta olan Aşure orucu ile ilgilidir. Yoksa Ramazan orucunun bütünü çocuklara tutturup da onları yünden oyuncaklarla oyalamak söz konusu değildir. Her çocuk kendi gücüne göre ibadetlere alıştıncılacak, bu arada onun zayıf düşmesine, bıkkınlık getirmemesine dikkat edilecektir.

Eğitim ve Özgürlük Üzerine

Prof. Dr. Hasan Onat
Ankara Univ. İlahiyat Fakültesi

Eğitim, herkesin çok iyi bildiğini zannettiği; ancak, kapsamı çok geniş olduğu için tanımlamaya pek yanaşmadığı temel kavramlardan

biridir. Herkes, eğitimden, kendi duruşuna, bilgi birikimine, eğilimlerine ve beklentilerine göre bir şey anlar. Herkes, istese de istemese de, insanla birlikte ortaya çıkan eğitim sürecinin içindedir. Herkes, kendi arzusuna uygun bir beklenti içinde olduğu için, eğitimin belirleyici olan yönü üzerinde daha fazla durur. Kısaca, eğitim tanımları, çoğu zaman, bireyin ve toplumun içinde bulunduğu duruma göre değişmektedir. Bütün bu gerçeklere rağmen, özellikle eğitim bilimi ile ilgilenenler, zorlanarak da olsa bir tanım yapmayı, söz konusu zorluklara da dikkat çekerek denemişlerdir. Din Eğitimi alanında Türkiye'nin önde gelen bilim adamlarından Prof. Dr. Cemal Tosun, eğitim tanımları ile ilgili geniş bir tahlil yaptıktan sonra eğitimi şöyle tanımlar: "Eğitim, bireyin davranışlarında, kendi yaşantıları yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme denemeleri sürecidir". (C. Tosun, Din Eğitimi Bilimine Giriş, Ank. 2001, 21)

Genel geçer, herkesin üzerinde uzlaşabileceği bir eğitim tanımı yapmanın zorluğu, biraz

da eğitimin sürekli değişen bir süreçler topluluğu olmasıyla ilgili olmalıdır. Bu süreçlerin tamamı bilinip, belirlenip kontrol edilemeyeceği gibi, bunla-

rın her zaman öngörülen biçimde ve doğrultuda sonuç vermeleri de beklenemez. Aslında, sorun, büyük ölçüde insanın varlık yapısı ile ilgilidir. Her insan, tek bir varlıktır. Her insan başlı başına bir dünyadır. Eğitim, insan gerçeği ile ilgili ortak paydalar yakalandığı ölçüde başarılı olabilir. Ne var ki, insan gerçeği ile ilgili ortak paydanın ne olduğunun bütünüyle belirlenmesine, yine insan gerçeği izin vermemektedir. İnsan da, sürekli yenilenen, gelişen, değişen bir varlıktır. İnsanın "oluş halinde" bir varlık olduğu sözü, kanaatimce önemli bir tespiti içermektedir.

Özgürlük, "herhangi bir kısıtlamaya, zorlamaya bağlı olmaksızın düşünme veya davranma, herhangi bir şarta bağlı olmama durumu" veya "her türlü dış etkiden bağımsız olarak insanın kendi iradesine, kendi düşüncesine dayanarak karar vermesi durumu" olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımı merkeze alarak düşünecek olursak, ilk bakışta, eğitimin kendisinin özgürlüğün önündeki en büyük engel olduğunu söylemek durumunda kalırız. Çünkü, biraz önce

zikrettiğimiz eğitim tanımında geçen, bireyin davranışlarında "kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme denemeleri", bir anlamda özgürlüğe müdahaleden başka bir şey değildir. Eğer, eğitimde esas alınan, bir ideolojinin benimsenmesi, bireyin, birilerinin istediği şekilde düşünme ve davranmasının sağlanması ise, bunun özgürleştirmek bir yana, bütünüyle özgürlük karşıtı bir durum olacağı tartışmasızdır. Ancak, konu üzerinde biraz kafa yordığımız zaman, eğitimin, engellenmesi mümkün olmayan, özgürlük açısından sakıncalı böyle bir yönü bulunmasına rağmen, özgürleşmenin de eğitimsiz mümkün olmayacağını açıkça görebiliriz.

Özgür olabilmek için, öncelikle, hayatın en azından bizi doğrudan ilgilendiren alanlarında doğru bilgi sahibi olmak gerekmektedir. Çünkü, özgürlük, kısıtlamaların, zorlamaların, bizi biçimlendiren, yönlendiren dış etkenlerin farkına varmakla başlar. Köleliği bir yaşam biçimi olarak içselleştirmiş insanlar için özgürlük hiçbir anlam ifade etmez. İnsanın, çoğu zaman, öğrenmenin en pahalı şekli olan deneme yanıl-

ma yoluyla öğrendiği doğrudur. Ancak, köleliğin ne olduğunu anlamak için illa da köle olmak gerekmez. Öğrenmek, elbette tek başına da olur; ancak, sistemli bir eğitim, eğer insan fıtratına, eşyanın gerçekliğine uygun bilgileri insana kazandırıyorsa, eğitim sürecinde ortaya çıkan sinerji ile, hem öğrenmeyi kolaylaştırır; hem de beklenen verimin birkaç kat artmasını sağlar. Eğitim yoluyla öğrenilen doğru bilgiler insanı özgürleştirir. Bilmek özgürlüktür.

İnsan, hayatını anlamlı kılmak için çaba sarfeder. Toynbee'nin ifadesiyle "Eğitim, hayatın anlam ve amacını anlamaya ve yaşamak için doğru yolu bulmaya yönelik bir araştırma olmalıdır." Bu anlam arayışının insanın doğuştan getirdiği en temel özelliklerinden birisi olduğunu söylemek bile mümkündür. Doğru bilgi olmadan, anlamdan ve anlamaktan asla söz edilemez. Din alanından bir örnekle konuyu daha anlaşılır hale getirmek mümkündür. İnsanoğlu yaratılışı gereği inanan bir varlıktır. Bizim din anlayışımız, daha çok içinde bulunduğumuz ortama göre biçimlenmektedir. Eğer içinde yetiştiğimiz ortam, din konusunda sağlıklı bilgi birikiminden yoksun ise, bizim din anlayışımızın sağlıklı olması biraz zordur. Kur'an, Hz. Muhammed'in en "güzel örnek" olduğundan söz eder. Eğer Hz. Muhammed'in hayatı, sözleri ve davranışları hakkında doğru bilgimiz yoksa, sünnete uymayı körü körüne taklit et-

NE DEDİLER? • NE DEDİLER? • NE DEDİLER?

DİLŞAD POYRAZ,

Gazi Üniversitesi Sınıf Öğretmenliği Bölümü Mezunu

-Üniversite eğitiminin size neler kazandırdığından bahsedermisiniz?

Öncelikle kendime çok güveniyordum ve bu güven de okuldan kaynaklanıyor. Özellikle üniversite eğitiminden. Zaten üniversite eğitiminin en önemli amacı insanın kendi kendisini gerçekleştirmesine yardımcı olmasıdır. Eğitim bunu sağlıyor. Yaratıcı olmaya başlıyorsun. Kendimi hayata karşı hazırlıklı hissediyordum.

-Peki din eğitiminin kendinize ve hayatınıza olumlu bakmanıza, toplumunuzla barışık bir insan olmanıza katkıları oldu mu?

Tabii ki oldu. Bu konu çok göreceli bence. Kendi düşüncem şu: İlk okuldaki eğitimi pek hatırlamıyorum. Orta okulda daha çok sureleri ezberliyorduk. Lise eğitimimiz ise çok güzeldi, çok detaylıydı. Özellikle lise eğitiminin bana çok şey verdiğini düşünüyorum. Lise-deki din eğitimimizde genellikle bütün dinlerde evrensel olan şeyleri öğrendik. Mesela insanlara hoşgörülü davranmak bu eğitimin bize kazandırdıklarındandı. Orta ve ilk okulda aldığımız eğitim ise tamamen kendi dinimizle ilgili idi. Ben okulda aldığım eğitime ilave olarak dinimle ilgili ailemden çok şey öğrendim. Temel bilgilerimi oradan aldım.

-Siz ülkemizin geleceğini emanet edeceği genç neslimizsiniz. Hayattan neler bekliyorsunuz? Umutlarınız neler?

Kişinin hayattan beklentileri sınırsızdır. Hayattan çok para bekleyebilirsin. Evlilikle ilgili beklentiler olabilir. Tabii bunları sınırlamak durumunda kalıyorsun. Mesela benim şu andaki beklentim üniversitenin beni yönlendirdiği şekilde öğretmen olmak. Umarım KPSS'yi kazanırım. Sınavı kazanarak başarılı bir öğretmen olmayı istiyorum.

mek olarak anlayabiliriz. Üstelik neyi taklit ettiğimizi bile doğru dürüst bilmeden, sünnete uyduğumuzu zannedebiliriz. Sünnete uymak, Hz. Muhammed'i örnek almaktır. Oysa, örnek almak, taklit etmek demek değildir. Örnek alabilmek için, önce, örnek alacağımız şeyi doğru anlamamız gerekir. Örnek almakta, bilgi ve üst düzeyde bir bilinçlilik durumu söz konusudur. Fillerimizin ve davranışlarımızın anlamlı olabilmesi, ancak, doğru bilgi ve sağlam bir bilinçle mümkün olabilir. Belki de bu yüzden Yüce Allah, İsrâ suresinin 36. Ayetinde şöyle buyurmaktadır: "Bilmediğin şeyin ardına düşme; çünkü kulak göz ve gönül bunların hepsi on-

dan sorumludur". İnsanoğlunun özgürleşebilmesi için, doğru bilgi ile korkularından kurtularak, güvenli bir ortamda yaşaması gereklidir. Eğitim yoluyla aktarılan bilimsel bilgi, insanı hem yersiz korkularından kurtarır, hem ona güvenli bir ortam oluşturma imkanı sağlar.

Eğitim, insana doğru düşünmenin yollarını gösterir. Her insan, potansiyel olarak doğru düşünme imkanına sahiptir. Ancak, doğru bilgi ve sağlıklı bir eğitim olmadan, doğru düşünme istenilen düzeyde gerçekleşmez. Eski İslam bilginleri, "ilim hoca-

NE DEDİLER? • NE DEDİLER? • NE DEDİLER?

TURGUT TAN, Lise Mezunu

-Size göre okumanın bireylere katkıları neler?

Ben bir ay öncesine kadar askerdim. Orada yazıcı olarak görev yaptım. Askerlik tecrübesiyle birlikte bazı şeyleri görme, yeniden değerlendirme fırsatım oldu. Bana göre belirli alanlarda okumanın vermiş olduğu çok şey var. İnsanlarla diyalogda okumuş bir insanla okumamış bir insan arasında çok fark var. Eğitim insanlar arasındaki iletişimde kültür farkı yaratıyor. Eğitimli insanlarla iletişim daha çabuk sağlanıyor. Okumanın insanın gelişimine çok katkısı olduğuna inanıyorum.

-Dini bilgilerinizi nerelerden edindiniz? Sizce din eğitiminin kişilere ne gibi faydaları var?

Din eğitimi hem ailemizden hem de mahallemizde gittiğimiz camilerden aldık. Büyüklerimizin örf ve adetleri aktarmasıyla da bilgilendiğimizi düşünüyorum. Ayrıca okuldan da bilgi aldık. Ben bunlara ilave olarak kitap okuyarak dini bilgiler konusunda eksikliklerimi gidermeye çalıştım. Dinin insanın kişiliğinin oluşmasında çok katkıları olduğuna inanıyorum. Güzel ahlaklı olmayı kazandırması yönüyle de şüphesiz katkıları var. Din eğitiminin gerekli olduğuna inanıyorum. Aileden, camiden ya da okullardan alınan eğitimin hem insanlara temel bilgiler sağlaması anlamında hem de kişinin ahlaki gelişimine katkı sağlaması anlamında önemli olduğunu düşünüyorum.

-Kitapçılıkla uğraştığınız için zaten her zaman kitaplarla iç içesiniz. Sadece ticari anlamda mı kitaplarla ilgileniyorsunuz? Yoksa aynı zamanda okur musunuz? Kitabın sizin için ne anlam ifade ettiğini belirtir misiniz?

Evet, dediğiniz gibi ben kitapçıyım zaten. Ama sadece satım işi ile ilgilenmiyorum. Kitap alıyorum ve okuyorum. Küçük yaşta beri kitap okuma alışkanlığı kazandığım için, kitap benim için bir ihtiyaç, su gibi bir şey.

-Peki, son olarak bize hayattaki beklentilerinizden bahseder misiniz?

Güzel bir aile yuvası kurmak, iyi para kazanmak, başarılı olmak istiyorum. İlerde bir yayınevi kurmayı, böylelikle insanlara bir şeyler verebilmeyi hedefliyorum. Onun dışında ülkemiz için düşündüğümde şu an Türkiye bizler için umut veriyor. Ben de toplum için iyi, faydalı bir insan olmayı istiyorum.

NE DEDİLER? • NE DEDİLER? • NE DEDİLER?

İNÇİ ÖZKIRAN, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Okul Öncesi Öğretmenliği Bölümü

-Ülkemizde şu andaki eğitimi değerlendirdiğiniz zaman neler söylemek istersiniz? Siz doğu ilimlerden gelip okuyan birisiniz. Orada eğitime, özellikle kız çocuklarının eğitimine nasıl bakılıyor?

Hali hazırdaki eğitimden bizler bir şeyler öğrendik tabii. Ama inşallah gelecekteki nesle daha çok şey verilir. İnsanlar yavaş yavaş bilinçlenmeye, eğitimin önemini kavramaya başlıyor. Gelecekte daha bilinçli eğitimcilerin doğacağını düşünüyorum ben. Şu anda bir gelişme safhasında bence eğitimimiz. Eğitim söz konusu olduğunda özellikle doğuda kızları okutmama gibi sorunlar var. Bir de orada özellikle kız çocuğunu emanet edebilme konusunda korkular var. Ama çok şükür ki benim ailem öyle bir düşünceye sahip değil. Çevreye çok fazla itibar göstermeden benim okumamı sağladı. Ben orta öğretme ilave olarak dersane eğitimi almak suretiyle, kendimi yetiştirerek bir yere kadar gelebildim. Eğitimin önemini şimdi çok daha iyi kavıyorum. Bu konuda hem ailelerin, hem de eğitimcilerin çok bilinçli olması gerekiyor. Daha doğrusu halkımızın eğitimin önemi konusunda daha çok bilinçlendirilmesi gerekiyor. Ben, toplum olarak bilinçlendikten sonra çok daha güzel şeylerin olabileceğine inanıyorum. Bu çok önemli. Benim eğitimimle birlikte ailemin de daha çok bilinçlendiğini görüyorum. Hem bana güvenleri var hem de eğitim konusunda daha çok cesaretleri var.

-Dini bilgilerinizi nerelerden edindiniz? Sizce daha kaliteli bir din eğitimi için neler yapılabilir?

Ben biraz şanslıydım. Ailem dini konularda bilinçli idi. İlk etapta ailemden aldım dini bilgileri. Okuldaki eğitim söz konusu olduğunda eğitimin kalitesi biraz eğitimcilerle ilgili diyebilirim. Hocalar derslerde aktif olursa, öğrencilerin bir şeyleri öğrenmeleri için çaba harcarsa bir şeyler verilebiliyor. Din eğitiminin daha iyi olması için eğitimcilerin önce kendilerini çok iyi yetiştirmeleri gerekiyor. Sadece din ilimlerinin iyi bilinmesini kastetmiyorum tabii ki. Özellikle din kültürü öğretmenlerinin, din eğitimi veren kişilerin din ilimlerinin yanında fen ilimlerini de bilmeleri, öğrenmeleri gerekiyor diye düşünüyorum.

-Sizce toplumumuzda insanlar yeterince kitap okuyor mu? Siz kitap okuma alışkanlığını nasıl kazandınız?

Ben kitap okumayı çok seviyorum. Doğrusu önce kazanmamıştım bu alışkanlığı. Eğitimle yavaş yavaş okuma alışkanlığı da kazandım. Bence toplumumuz az okuyor. Çok okuyan bir toplum olduğumuz zaman daha iyi bir yerde olacağımızı düşünüyorum.

-Peki, son olarak hayattan beklentilerinizi söylemek istiyorum.

Hayattan kesinlikle ümitvanım. Ümidimi yitirmiyorum, çok güzel şeyler olacağına inanıyorum. Çok güzel bir neslin geleceğine inanıyorum. Ama bu kesinlikle eğitimle olacaktır.

olabilir. Doğru düşünmesini bilen insan, bilinçli davranışlar geliştirerek yaratıcı yeteneklerini olumlu yönde, verimli olarak kullanabilir. İnsanın kendini gerçekleştirmesi, ancak bir toplum içinde mümkündür. Eğitim, bireyin kendisiyle, toplumla uyum içinde yaşamasına yardımcı olur. Bütün bunlar, eğitimin bireysel ve toplumsal özgürlük açısından arzettiği önemi ortaya koyan hususlardır. Eğitim, bireyin yaratıcı yeteneklerinin uyarılmasını, geliştirilmesini ve etkin kılınmasını sağlamak durumundadır. Kendi yaratıcı yeteneklerinin farkında olmayan kimselerin, insan olmanın beraberinde gelen sorumluluğun gereklerinden olan kültür ve uygarlık yarışına ciddi katkılarda bulunmaları beklenemez. İslâm dini, insanın "Allah'ın halifesi" olduğunu, "göklerde ve yerde olan her şeyin insana boyun eğdirildiğini" bildirir. Yaratıcı yeteneklerle donatılmış olan insanoğlu, kendini inşa ederken, dünyayı da imar etmek ve insanca yaşayabileceği bir uygarlık yaratmak zorundadır.

Din, yaratıcı yeteneklerin kullanılmasını, insanın en iyi şekilde insanlığını gerçekleştirmesine imkan sağlayacak kültürün ve uygarlığın yaratılmasını bir sorumluluk olarak insana yüklerken, özgürlüğün başıboşluk, keyfilik olmadığını insana öğretir. Eğitim, bu işin en verimli ve en iyi şekilde nasıl başarılabilceğini insanlara gösterir. İnsanın yaratıcı yeteneklerinin ortaya çıkarılması ve etkin kılınması, hem insanın kendini gerçekleştirmesinin, hem de insanca yaşayabilmesinin olmazsa olmaz koşuludur. Bu noktada, insanın özgürleşebilmesi, ya da özgürlüğünü koruyup geliştirebilmesi, bu yeteneklerin din sayesinde olumlu yönde etkin kılınmasına bağlıdır. Aksi takdirde özgürlük, yıkıcılık olur.

Eğitim, insanı bilgi ile, sağlıklı tutum davranışlar kazandırarak, sosyalleştirerek özgürleştirir. Din, özgür yaratılmış olan insanın özgürlüklerini olumlu yönde kullanmasını sağlayarak özgürlüklerin büyümesini, gelişmesini sağlar. Özgürlük, ancak anlamı ve önemi bilindiği zaman özgürlük olur. "Bir embriyon kadar küçük olan özgürlüklerini her gün kullanan kişiler, bu özgürlükleri yavaş yavaş büyütürler. Bunu yapmayanlar ise, özgürlüğün küçülüp kaybolduğunu görür ve sonunda 'başkalarına mahkûm' yaşamaya bağlarlar. Anne-baba, iş arkadaşları ve toplum tarafından yazılmış olan senaryoya uygun davranışlarda bulunurlar."

GENÇLER *ve* SORUNLARI

Prof. Dr. İsmail Doğan

Ankara Üniv. Eğitim Bilimleri Fakültesi

Türkiye’de 29 milyon gencin 13 milyonu örgün eğitim kurumlarından yararlanabilmektedir. Bu rakamın 10 milyonu ilköğretim, 2 milyonu ortaöğretim, 1 milyonu ise yükseköğretim kademelerinde öğrenim görmektedir. Örgün eğitim dışında kalan 16 milyonun 9 milyonu henüz 6 yaşın altındakilerdir. 7 ile 21 yaş arasındaki 7 milyon genç ise herhangi bir nedenle okula gitmemektedir. Bu tablo aile demografisine uygulandığında Türkiye’de ailelerle genç kuşaklar arasındaki sorunların gerçek platformuna inilmiş olur. Çocuğuna değişen toplumun öngördüğü standartlara uygun bilgi ve beceri imkanını kazandıramayan anne-babaların inisiyatif kayıplarının nedenlerinden biri de budur. Bir yanda medyanın empoze ettiği popüler başarı kültürü, öte yanda ise bu kültüre katılacak bilgi, beceri ve yeterlik düzeyinden yoksun olan genç kuşaklar. Gencin aile ile toplum arasındaki nazik çizgiyi işte bu şaşkın ve çaresiz psikoloji belirlemektedir. Himayeci kollarını çocuklarına büyük bir duyarlılıkla açan aile bu nazik çizgiden çocuğunun dönüşünü boşuna beklemektedir. Taşlar yerinden oynamış ailenin çocuklarıyla arasında giderek artan gerginlikler ve küskünlükler başlamıştır. Bu nokta gençler açısından yabancılaşmanın, telafi edilemez bir kültürel boşluğun başladığı ve geliştiği aşamadır. Oysa babalar ve anneler iyidir, sevecen ve duyarlıdır. Belki önceki yetişkin kuşaklara göre daha çok müşfik ve kollayıcıdır. Yetişkinlerin, çocuklarının çeşitli davranış ve eylem-

leri karşısında biraz şaşkın, çokça kaygı dolu gözlem ve değerlendirmeleri, günlük basında sıklıkla izlenen olaylardır. İşte bunlardan bazıları :

"Dört çocuk babasıyım. Çocuklarım sigara bile kullanmazlardı. Mehmet’in eroin kullanabileceği hiç aklıma gelmedi (...)" Liseli Mehmet Dursun, Yüksek Dozda Eroin Alarak İntihar Etti", (Yeni Yüzyıl 17 .11.1996) Bu sözler yüksek dozda eroin alarak intihar eden bir lise öğrencisinin babasına aittir.

Bir annenin yine eroinden ölen oğlunun ardından söyledikleri ise en az bu babanın söyledikleri kadar ilginç ve düşündürücüdür :

"Söylenildiği gibi Can, anne-baba ayrılığı yüzünden değil, tam tersine nüfusunun yüzde 60-70’ini oluşturan gençliğe bu ülkenin verebilece-

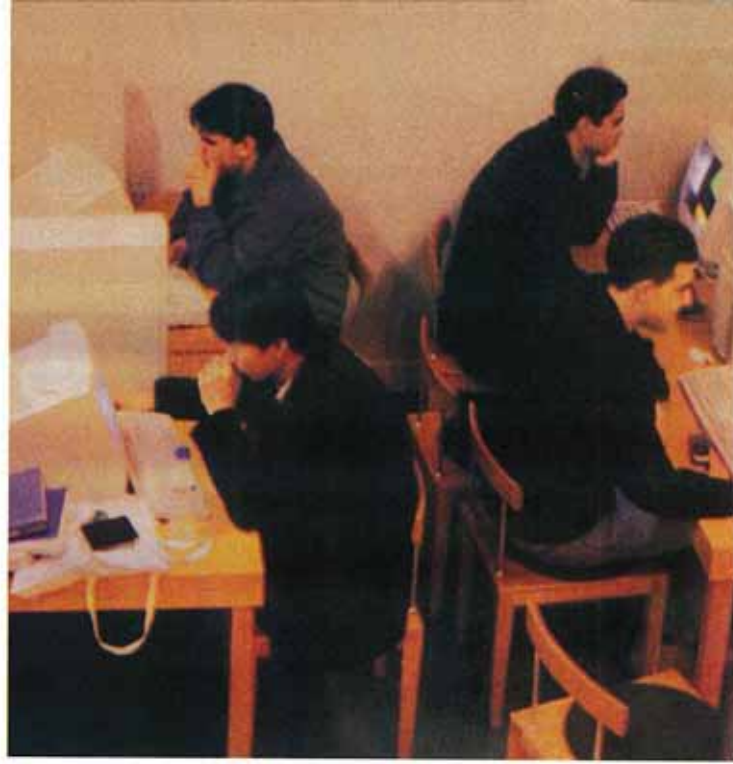
ği hiçbir şey olmadığı için o yerlere gitti". "Can, Geleceğe Dair Hiçbir Umudu Olmayan Türk Gençleri Gibiydi". (Yeni Yüzyıl 18.05.1996, s. 8.)

Gençler değer bunalımı yaşıyorlar

O halde nedir genci aileden uzaklaştıran ? Nedir genç kuşaklarla aileleri, anne-babaları karşı karşıya getiren ?

Aile kalıplaşmış davranışlar biçimleri sunmaktadır. Bu kalıplar, yapılması gerekenler kadar yapılmaması gerekenleri de kapsamaktadır. Bu durum kendi davranışları konusunda herhangi bir denetim ve müdahaleyi kabul etmeyen gençlerin özgürlük anlayışlarına ters düşmektedir. Yüksel'li bir genç "saygıyı sevmiyorum", "misafirlerle tokalaştığımı hatırlamam" derken ailede kendisine telkin edilen sevgi ve saygı modellerine çocukluğundan beri direndiğini vurgulamaktadır. Onun ve diğerleri için ailenin sunduğu saygı modelleri tamamen biçimsel öğeler taşımaktadır. O nedenle de saygı adına ortaya çıkan formalite gençlerin ailede eleştirdikleri konuların başında gelmektedir. Bu mantığın getirdiği ilginç tutumlardan biri de ailede iyi ve demokratik davranmanın gençlerin bir türlü kabul edemedikleri bir özellik oluşudur. Açıkça, ailede "iyi olma", "iyilik" halleri de görelî bir eleştiri konusu olabilmektedir : "Babama hesap vermedim. Çünkü o bir demokrattır ve liberal düşünür. Hasılı iyidir benim babam ama, ben o iyiliği bile sevmiyorum" .

Türkiye'de aile toplumsal sorunların odağında yer alıyor. Bütün toplumsal sorunların her bir aile üyesi ile bir şekilde teması aile içinde nasıl bir toplumsal gerçekliğin oluştuğunu gösterir. Buna göre örneğin nüfusunun tümüne gerekli eğitim imkanı sağlayamayan Devletin temelde neyi ve neleri eksik bıraktığı ise ortadadır. Bu temel ailedir. Aynı şekilde sağlık hizmetlerinin ülke genelinde istenen genişlikte sağlanamaması da ülkenin bir ucundaki ailenin ve ailelerin yoksunluğu ve yoksulluğu olarak düşünülür. Bu yoksunluklar genç kuşakların aileden kopmasına, onların deva bulmaz bir değer bunalımı yaşamasına neden olmuştur.

Gerçekten gençler sarsıcı bir değer bunalımı yaşamaktadır. Buna bağlı olarak kendilerini yarsız ve güçsüz hissetmektedirler.

Şiddet ve gençler

Şiddet ve benzeri toplumsal sorunlar en çok gençleri hedef seçmektedir. Bugün başta Amerika olmak üzere gelişmiş ülkelerde şiddet genç insanların dünyasında sarsıcı etkiler oluşturmaktadır. Bunun en çarpıcı kanıtı ise artan şiddet olayları üzerine ABD eski Başkanı Clinton'ın Belediye Başkanları ve Emniyet Müdürleriyle yaptığı toplantıdaki konuşmasıdır. Başkan bu toplantıda "şiddet ülkemizin yüreğini söküyor" diyordu. Göstergeler Clinton'un bu sözlerini haklı çıkarmaktadır. Time dergisi ve CNN televizyonunun ortaklaşa yaptıkları bir araştırmaya göre Amerikalıların % 48'i ateşli silah sahibidir. Büyük kentlerin yoksul semtlerinde yaşayan bin altı yüz okul çağında erkek çocukla yapılan araştırmada ise her beş çocuktan birinin silah taşıdığı belirlenmiştir. Bu silahları birbirlerine karşı kullandıkları ise suç dosyalarında teyit edilmektedir.

Gençler, Amerikan toplumunda şu ya da bu şekilde şiddete tanıklık etmekte ya da şiddetin öznesi olmaktadır. Chapman'a göre 1999 yılında 10 ergenden 8'inin, yani yüzde 78'lik bir kısmın, Gallup Organizasyonu yetkililerine şiddet içeren filmler ya da televizyon programları seyretmelerinde sorun olmadığını belirtmeleri, fakat bununla birlikte aynı ergenlerin yüzde 53'ünün televizyonda ve filmlerde görülen şiddetin genç beyinlere yanlış mesajlar gönderdiği konusunda birleşmeleri ilginçtir. Aynı ankete katılan ergenlerin yüzde 65'i de filmler ve televizyonun günün-

müz gençlerinin bakış açılarından görünümüne kadar birçok konuda üzerlerinde büyük bir etki yarattığına inandıklarını belirtmişlerdir.

Şiddete maruz kalma olgusunu sadece medya ve filmlerle sınırlandırmayız. Çoğu çağdaş ergen şiddeti bizzat yaşamıştır. Babalarının annelerini dövdüğüne tanık olmuşlar ya da kendileri babalarından, üvey babalarından veya diğer yetişkinlerden fiziksel şiddet görmüşlerdir. Ergenlerin büyük bir çoğunluğu Devlet okullarının şiddete sahne olan yerler olduğu konusunda hemfikirlerdir.

Bazı ergenler, adam öldürmek dahil olmak üzere şiddetin bir parçası haline gelmişlerdir. Amerika'daki cinayet oranı geçtiğimiz otuz yıl içinde değişmeye devam etmiştir. Bu oranın en yüksek olduğu 1980'lerin ortasından 1990'ların ortasına kadar olan dönemde gençlerin cinayet işleme oranı yüzde 168'e ulaştı. "FBI, Amerika'da her yıl yaklaşık 23.000 cinayet işlendiğini ve bunların yüzde 23'ünün 21 yaş ve altı gençler tarafından işlendiğini bildirdi." Şiddet her zaman kültürümüzün bir parçası olmuştur fakat sizin ergen çocuğunuz şiddetle önceki herhangi bir kuşaktakinden çok daha fazla iç içedir.

Öte yandan ailenin gelenekten süzülen bü-tüncü yapısı da büyük ölçüde kırılmıştır. Aile sanayi toplumunun prototipi olarak kendini koruyamamış, parçalanmış ve hatta atomlaşan örneklerle de ulaşmıştır. Chapman'a göre bu olgu çağdaş ergenlerin ortak kederlerinden biridir ve üstelik Amerikan ailesinin dağılmaya yatkın doğasıdır. Gallup gençlik anketine göre her 10 Amerikalı ergenin 4'ü (yüzde 39'u) anne - babalarından sadece biriyle yaşamaktadır. 10 aileden 8'inde evde olmayan ebeveyn babadır. Aynı anket Amerikan ergenlerinin yüzde 20'sinin üvey baba ya da anneleriyle birlikte yaşayan herhangi başka bir erkekle beraber olduğunu ortaya koymuştur.

Bu gençlerin aile yapıları birbirine benzemektedir ve buna sayısız örnek gösterilebilir: Annelerin ev kadını olduğu, babaların çalıştığı aileler, hem anne hem babanın çalıştığı aileler, be-

kâr ebeveynler, farklı ve alakasız altyapılara sahip çocukları bir araya getiren ikinci evlilikler, çocuksuz çiftler, çocuklu ya da çocuksuz evli olmayan çiftler ve eşcinsel ebeveynler. Chapman, bu aşamada şöyle bir değerlendirme yapmaktadır: "Amerikan aile yaşamında tarihi bir değişim dönemi yaşıyoruz."

Doğrusu Avrupa toplumlarının da bu tarihi değişimi en az Amerikan toplumu kadar derin ve sarsıcı etkilerle geçirmekte olduğu bir gerçektir. Günümüz ergeni, dedelerin, büyükannelelerin, amcaların, halaların ve diğer akrabaların oluşturduğu geniş aile yapısından yoksun yetiştirilmektedir. Önceki kuşaklarla kıyaslandığında günden güne büyüyen bir hızla çekirdek aileler geniş ailelerden uzaklaşmaktadır. Ayrıca eskiden komşular birbirlerinin çocuklarını kendi çocukları gibi gözetmekteydi fakat artık insanlar çok meşgul olduklarından bu işi nadiren yapıyorlar. Bir zamanlar Devlet okulları daha homojendi ve

gençlere, birbirleriyle güven içinde kaynaşabilecekleri bir ortam sunuyorlardı. Evin dışında gelişen bütün bu olumlu etkiler hızla yok olmaktadır.

Yale Çocuk Çalışmaları Merkezi Müdürü James Cromer bu çöküntüyü en az çekirdek ailenin parçalanma faktörü kadar kritik buluyor. Cromer, kendi çocukluk günleri hakkında şunları söylüyor: "Okulla ev arasında gidip gelirken yaptığım yaramazlıklar ana babamın en az beş arkadaşı tarafından annelere iletilirdi. Öyle insanlar artık yok." Eskiden gençler geniş ailelere, sağlıklı komşuluk ilişkilerine, kiliselere ve topluluklara güvenirdi. Çoğu günümüz ergeninin sırtlarını dayayacak bir şeyleri yok artık.

Bu ve benzeri toplumsal sorunların gençler üzerinde iki önemli etkisi oluyor. Ya gençler bireysel girişimlerle aileden koparak yalnızlığı seçiyor, ya da aynı sorunu paylaşan benzerleri ile grupsal yaşama yöneliyorlar. Ama her hâlükârda aileden ve hatta toplumdan, toplumsal yaşamdan uzaklaşıyorlar. Ailenin bu aşamada geleneksel toplumsallaştırıcı, eğitici ve motive edici etki ve işlevi büyük bir darbe almış, kan kaybına uğramıştır. Medya tıpkı okul, siyaset, hukuk ve ahlak kurumunda olduğu gibi ailenin de genç kuşaklar üzerindeki işlevlerine talip olmuş ve uhdesine almıştır.

Gençlik ve İslâm

Esra Gözeler

Ankara Üniv. İlahiyat Fakültesi

"Yarınlar için projeleri olan her insan gençtir."

Prof. Dr. Mualla SELÇUK

Gençlik dönemi, dinamik ve sürekli değişen bir dönemdir. Bu dönem çevreden en fazla etkilenilen bir dönemdir. Bu çağda gençliği etkileyen faktörlerden biri de dindir. Ancak bu tamamen doldurulmuş bir alan değildir. Bunun için gençler dinin yerini başka şeylerle doldurmaktadırlar. Genç bu değişken ve dinamik yapısını ancak sağlıklı bir gelişme sürecinde gerçekleştirebilirse mutlu ve olgun bir kişiliğe sahip olabilir. Bu gelişme sürecinde dinin yadsınamaz rolü vardır. Gençlik döneminde fizikî değişikliklerin yanında gencin ruh dünyasında da değişiklikler meydana gelmektedir. Ruhun bu dönemde güzel bir şekilde beslenmesi gerekmektedir. Din, ruhun temel gıdasıdır. Sağlıklı bir din anlayışı ile beslenen ruh, hastalısız bir beden oluşturur. Bunun için gençlere doğru bir din anlayışı kazandırmak gerekmektedir.

İslâm sadece ihtiyar insanların dini değildir. Oysa ki toplumumuzda 'daha gencim ileri yaşlarda bütün sorumluluklarımı yerine getiririm' yaygın olan bir kanaattir. Ancak Kur'an bu kanaatin yanlış olduğunu bize söylemektedir:

"Ve sizi Allah yarattı, günü gelince de öldürecek ve içinizden kimileri, ömrün o en düşkün çağına, (insanın) bildiği şeyi de bilmez olduğu yaşa kadar alıkonulurlar..." (Nahl, 70)

"...kiminiz de yaşlılığın en düşkün çağlarına erişirilir ki, bildiğini bilemez olur." (Hacc, 5)

Bu ayetlerde de belirtildiği gibi ihtiyarlık çocukluğa dönülen bir dönemdir. İnsan çocukluk zamanındaki zayıflık, acizlik ve akıl ermezliğe dönmektedir. (Elmalılı, 5. cilt, s. 90)

Onun için gençlik dönemi insan için çok önemlidir. Her şeyin bilincinde olduğu ve sorumlu olduğu bir dönemdir. Kur'an'a göre insan akılca olgunlaştığı andan itibaren dini sorumluluğa sahiptir. Bunun için sorumlu olan

gençtir. Bütün emirleri yerine getirebilecek olan da odur.

İslâm'ın başlangıcında en fazla katılımın gençlerden geldiği tespit edilmiştir. İslâm'ın yayılmasında Hz. Peygamber'e yardımcı ve destek olanların çoğu gençlerdi. Örneğin Abdurrahman b. Avf 17 yaşında, Sad b. Ebi Vakkas 19 ve Hz. Ali 10 yaşında İslâm'ı kabul etmiş ve İslâm için çalışmaya başlamışlardır. (Hz. Muhammed ve Gençlik, TDV yay, s. 51-52) Sevgili Peygamberimiz (s.a.s.) gençlerin ibadeti ile ilgili şöyle buyurmuşlardır:

"Yedi kimseyi Allah Teâlâ kendi gölgesinden başka gölge olmayan (kıyamet) gününde kendi gölgesi altında barındıracaktır: Adil devlet başkanı, Rabbi'ne ibadet ederek yetişen delikanlı, gönüllü mescidlere bağlı olan kimse, Allah rızası için birbirlerini seven ve bunun üzerine toplanan ve ayrılan iki kimse, şeref ve mevkî sahibi güzel bir kadın kendisine nefsin sunduğunda "Allah'tan korkarım" diyerek tekli reddeden kimse, sağ elinin verdiği sol ile duymayacak şekilde gizli sadaka veren kimse, kimsenin bulunmadığı yerde Allah'ı hatırlayıp ta gözleri yaşla dolup taşan kimse" (Sahih-i Buhari, II. cilt, no: 384) Peygamberimiz (s.a.s.)'in de belirttiği gibi makbul olan ibadet gençlikte yapılır.

Gençlik, insan hayat bütünlüğünün bir parçasıdır. Gençler bugünün insanı ve aynı zamanda toplumun geleceğidir. İslâm gençlerin ve genç kalanların dinidir. Müslüman gençtir, genç ise kendine güvenen, kendini seven, Kur'an okuyan ve onunla hayatına anlam verme ve kendini gerçekleştirme çabasında olan, mutluluğun kaynağı kendi olan ve özgür olan-dır.

Beni de ANLAYIN

Yıldız Kızılabdullah

Ankara Üniv. İlahiyat Fakültesi

Ençlik çağı dediğimiz dönem, ergenlik dönemi olarak bilinen bülüğ çağı ile başlar. Bu dönem her çocuk için bir dönüm noktasıdır. Çünkü artık her bakımdan kendisinde birtakım değişiklikler baş gösterecektir. Bedenen farklılaşan çocuk zihnen de farklı bir döneme girecektir.

Bu dönemle birlikte gençlik çağına adım atan çocuk, kendini farklı hissetmeye başlayacaktır. O bir gençtir ve kararlarını kendisi verebilecektir ve bana kimse müdahale etmemelidir düşüncesindedir. Kararlarını verme olgunluğuna geldiğini düşünen genç kendisine karışılmasına da müsaade etmeyecektir. Dolayısıyla çevresindeki insanlarla çatışmalar yaşayacaktır.

Buradaki en önemli unsur ailedir. Gencin doğruları ile ailenin doğruları çatışmaya başlayacağından arada sürekli sorunlar çıkacaktır. Genç, anlaşılmadığını, anne-baba dinlenmediklerini düşüneceklerdir. Peki haklı olan kim? Aslında iki taraf da haklı. O halde tek çözüm hoşgörü...

Bu dönem çocuğun çok hassas ve alıngan bir çağ olması hasebiyle kendisine daha özenle davranmayı gerektirir. Özellikle din konusunda anne- babaların çok dikkatli olmaları gerekmektedir. Örneğin gençleri bazı ibadetleri yapmaya zorlamamalıdır. Çünkü bu dönemde çok inatçı olan genç bunu çok ters karşılayacak ve tam aksini yapacaktır. Pek çok bulguya göre, namaz kılmaya zorlanan gençler (ergenler) ailelerinin yanında onları inandır-

mak için namaz kıldıklarını ancak onların olmadığı zamanlarda terk ettiklerini dile getirmişlerdir. Anne-babalar çocuklarını zorlamakla onlara bazı ibadetleri yaptırdıkları için iyilik ettiklerini düşünürler.

Oysa onlara çok büyük kötülük yaptıklarının farkında bile değildirler. Bu dönemde aşırı zorlanan genç aksine dine, ibadetlere, dini konulara bir antipati geliştirecektir. Sevdirmeye gibi iyi niyetlerle yaptırılmaya çalışılan bazı değerlerden farkında olmadan so-

ğuyacaktır.

Bu dönemdeki gençler 'yap, yapma, otur, kalk' gibi emir bildiren ifadelerle fazlasıyla tepki vermektedirler. Bu yüzden kendi değerlerini, kendi dünya görüşünü oluşturan gençlere bu ifadeleri kullanmak yerine, bazı hususlara anlam vermesini, değer biçmesini sağlayacak ortamlar oluşturmak gerekmektedir. Yani, gence sağlıklı, anlayışlı, hoşgörülü ve kendisine değer verildiğini, görüşlerine itibar edildiğini hissettiği bir aile ortamı yaratılarak gencin sağlıklı bir hayat görüşü oluşturmaya olanak verilmelidir. Elbette sadece aile yapısının sağlam olması yetmeyecektir, aynı zamanda ona kendisini ifade edebileceği bir okul ve arkadaş ortamı sağlamasına da yardımcı olmak gerekecektir. Ancak bu noktada da temkinli olmakta fayda vardır. Ona arkadaş seçmek yerine, iyi arkadaşlar edinmesini sağlayacak fırsatlar verilmelidir.

Böylece ne dinlenmeyen bir taraf ne de anlaşılmayan bir taraf kalacaktır.

KUŞAK ÇATIŞMASI

'Gençlerle barış içinde yaşamak'

İrem Koç
Maximilians University-Münih

Gençlik çok dinamik, çok değişken ve çok tartışmalı bir kavramdır. Onu hangi kriterlere göre tanımlamalıyız? sorusu şimdiye kadar birçok araştırmanın konusu olmuştur. Yaşa göre mi, yaşam deneyimine göre mi, kişinin kendini nasıl hissettiğine göre mi? Hepimizin malumudur ki, bazıları yaşça çok genç olmalarına rağmen hissiyatça çok yaşlı, bazıları ise bunun tam aksi hislere sahiptir. Peki nedir, nasıl bir his veya düşüncedir bu gençlik? Bunu anladığımızda zannediyorum ki onun sorunlarını, beklentilerini ve içinden geçenleri açıklamak daha kolay olacaktır.

Herkes hayatının belli bir kesiminde gençliği yaşar, o dönemde neler hissedilir az çok bilir. Fakat çok açıktır ki bu kişisel deneyimlerden umumi anlamda bir gençlik kavramı oluşturmak hayli güçtür. Bireyci yaklaşımlar bunun böyle olduğunu söylerler her zaman. Yine de bu demek değildir ki gençliği anlamak mümkün değildir. Pek tabii ki onu da bilmenin, öğrenmenin ve anlamının belli yolları vardır. Bunlardan bir tanesi de, belki en önemlisi o kişiyi çevresiyle bir bütün olarak ele almaktır. Bunların en başında da birincil çevre olan aile geliyor, anne, baba, kardeşler ve varsa büyükanne ve babalar. Bu yazımızda da ülkemiz gençliğini büyük öl-

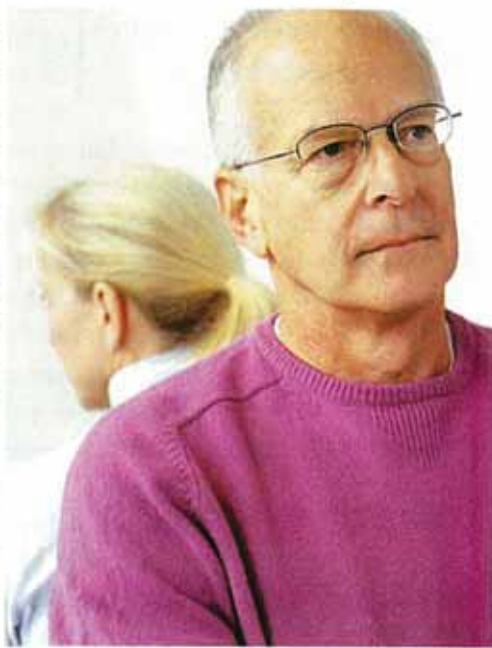
çüde bu konular çerçevesinde ele alacağız.

Dilerseniz öncelikle, ülkemizi daha global bir perspektiften görmeye çalışalım. Dünyanın neresinde duruyoruz?

Türkiye ne tam olarak bireyci ne de tam olarak toplumcu bir ülkedir. Çiğdem Kağıtçıbaşı gibi birtakım sosyal psikologlarımız Türkiye'nin bu durumunu 'bireyci-toplumcu' gibi bir kavramla nitelendirmiş ve bunu da her ikisinden de öğeler içeriyor anlamında kullanmışlardır. Gerçekten de yakından incelediğimizde bunu doğrular çok örnekle karşılaştık mümkün. Başlık parası, kan davası, beşik kertmesi, geniş aileyle beraber yaşama gibi adetlerin hala devam etmesinin yanında belli bir yaşa gelince yalnız yaşamayı tercih eden gençlerimiz, yanımızdaki dairede yaşayanları bi-

le tanımadığımız komşuluk ilişkilerimiz ve yaşlı anne-babayı bir tarafa iten bir rahatımıza düşkünlüğümüz var ve tabii niceleri... Hal böyle olunca insan ister istemez 'nerden başlasak, nasıl anlatsak?' diye soruyor kendisine. Doğubatı arasındaki farkları mı, kır-kent yaşamı arasındaki farkları mı ele alsak genel çerçeve olarak?

Bilindiği gibi insanın davranışları yaşadığı ortamla etkileşim halinde ortaya çıkar, çünkü gösterdiğimiz davranışlar aynı zamanda adap-

tasyon sürecimizin göstergeleridir. Benzer durumlarla karşılaşınca bizler de diğerlerinden gözlediğimiz davranışları modelleriz. Küçük yaşlardayken modellerimiz aile bireyleriyken, bu zamanla mahalle arkadaşları, okul arkadaşları, iş arkadaşları şeklinde değişikliğe uğrar. Bu değişim ve etkileşimin hızı toplumdan topluma değişiklik arz eder. Bizim toplumumuzda bu değişimler çok yoğun olarak yaşanmaktadır. Özellikle kentsel bölgelerde değişim daha hızlı, bireyler dıştan gelen etkilere daha açıktır. Çünkü buralardaki bireylerin kendilerini dış etkilere muhafaza edecek güçlü ailevi, sosyal bağlantıları yoktur. Birey de bunu bir eksiklik olarak görmeyip, bilakis sürekli değişime açık olmayı bir yaşam tarzı haline getirmiştir. Bu da beraberinde birçok sorunu ortaya çıkarmaktadır. En önemlilerinden biri olan 'kuşak çatışması' bu tip sorunlar arasında zikredilebilir.

Kuşak çatışması, nesillerin birbirlerini anlamakta yetersiz kalması, birbirlerinden bekledikleri davranışları görememeleri ve dolayısıyla ilişkilerde yaşanan kopukluklar olarak tarif edilebilir. Peki nedir bunun sebebi?

Ben en önemli sebebi toplumca yaşadığımız bu hızlı transformasyon olarak değerlendirmekteyim. Çünkü dikkat ederseniz görece olarak değişime daha kapalı aile ve toplumlarda bu tarz sıkıntıların daha az olduğunu görmekteyiz. Buralarda büyükler, anne ve babalar kendilerinden beklendiği üzere kendi yetişme tarzlarından yola çıkarak, o döneme kadar öğrendiklerini kendi çocuklarına transfer etmek koşuluyla hayatlarına devam edip gitmekte.

Diğer yandan, kentlerde ise gençler dışarıdan kendilerine empoze edilen değerleri kendi aileleri içinde uygulamaya çalıştıklarında hiç beklemedikleri tepkilerle yüz yüze kalmaktalar. Çünkü onlar hiçbir zaman (birçoğu da bilinçaltı süreçlerle açıklanabilecek) kazandıkları bu değerlerin ailenin köklü değerleriyle çatışabileceği ihtimalini hesaba katmamaktalar ve önceliği kendi mutluluk, eğlence ve isteklerine vermekteler. Bu durumlarda ailelerin yapması gerekenlere gelirsek:

Birinci olarak, aileler çocuklarını, ilgi ve ihtiyaçlarını çok iyi öğrenmeye çalışmalıdır. Örneğin, çocuğunuz asi ruhlu ise onu kendi otoriteniz altına almaya çalışmak yerine onun bu asi ruhunun sebebini anlamaya, yanlışlıklarını göstermeye çalışmalısınız. Ya da çok içine kapanık sa onu sürekli konuşması, neyi neden yaptığını açıklaması için zorlayamazsınız. Bu durumda yapmanız gereken davranışlarından onu anlamaya çalışmak olmalıdır.

Daha sonrası için yapılması gereken onlarla diyaloga girmeye çalışmak olmalıdır. Fakat bunu yaparken de aile hiçbir zaman yargılayıcı, dışlayıcı, eleştirici olmadığını, bilakis onu anladığını, yardım etmek istediğini, ne yaparsa yap-sın onun çocukları olduğunu ve onu koşulsuz şartsız sevdiklerini çocuğa hissettirmelidirler. Böyle bir ortam sağlandığında bile sorunların yüzde ellisi çözülmüş

demektir. Çünkü çocukların ailelerinden bekledikleri en önemli iki şey; kayıtsız şartsız sevgi ve ihtiyaçlarının doğru bir şekilde anlaşılmasıdır. Bunu başaran ailelerin çocuklarıyla sorunları saman alevi gibi kısa bir süre devam edip hemen çözüme kavuşturulacaktır.

Ve son olarak da yapılması gereken, çocuk ve ebeveynlerin ortak çözüm bulmalarıdır. Nihayetinde bu sorun her iki tarafı da ilgilendirdiğinden, her iki tarafın söz hakkı olmalı ve alınacak kararları da herkesin onaylaması gerekmektedir. Kesinlikle çocuğun üzüleceğini bile bile bir karar uygulamaya sokulmamalıdır. Yoksa sonuç bir hüsrana olabilir.

Bu mesele burada kısaca özetlendiği gibi basit bir mesele değildir. Çok dikkatli ve titiz bir çalışmayı gerektirir nice değerli sanat eserlerinin ortaya çıkarılma süreci gibi. Burada da ortaya çıkacak eserin anne-babasına saygılı, toplumun değerlerine bağlı, örnek bir insan olacağını düşünürsek, verilecek bunca emeğin fazlasıyla değer olacağı kanaatini taşıyorum.

Sağlıklı bir toplum için herkes payına düşen görevi hakkıyla yerine getirmelidir. 'Kuşak çatışması' yaşayan aileler: Şimdi sıra sizde!

Kuşak çatışması, nesillerin birbirlerini anlamakta yetersiz kalması, birbirlerinden bekledikleri davranışları görememeleri ve dolayısıyla ilişkilerde yaşanan kopukluklar olarak tarif edilebilir.

Ahiret İnancı

Doç. Dr. Cemal Ağırman
C. Ü. İlahiyat Fakültesi

İn, fert ve toplum hayatını her yönüyle kuşatan; iman, ibadet, ahlâk ve muamelâtla ilgili değerler bütünüdür. Bu değerler bütününün, iman kapsamında yer alan en önemli ilkelerinden biri, ahirete imandır.

Ahiret'e iman; dünyada yapılan davranışlara göre, ya mutluluk dolu bir yaşam veya belirli bir süresi ya da bütünü, azaplarla çevrili, ebedi bir hayat yaşamak için, ölümden sonra tekrar dirilmeye inanmaktır.

İnsanın varlığı bir bitki gibi yalnız dünya hayatı ile sınırlı değildir. Kan pıhtısı ile başlayan bedensel yapı, yer altında çürüyüp toprak olurken, insanın özü ve gerçek kişiliği olan ruh, ahiret dediğimiz öteki dünyada, varlığını ve yeni yaşamını devam ettirecektir.

Dolayısıyla yaşam, sadece dünya hayatından ibaret olmadığı gibi, bu hayatın son bulduğu ölüm de, bir yok oluş değildir; yeni ve ebedi bir hayatın başlangıcıdır.

Ahiret, -iyi ya da kötü-, dünyada yapılan her davranışın hesabının ve-rileceği ve neticede hak edilen sonuca göre, bir hayata sahip olunacağı bir yerdir. Onun için Sevgili Peygamberimiz: "Akıllı insan, nefsini hesaba çeken ve ölümden sonrası için hazırlık yapan kimsedir" buyurdu.

Bilindiği gibi "insanları hayvanlardan ayıran en önemli özellik akıldır." Akıl aslı görevi ise nefis muhasebesi yapmak, geleceğini düşünmek ve ölümden sonrası için hazırlanmaktır. Çünkü insan, ölüm gerçeğini ve dolayısıyla ölümden sonrasını gözardı edemez.

"Ahiret Günü"ne ve bu dünyada yaptığı her şeyin hesabını tek tek

vereceğine inanmayan bir insan, dünya hayatını manalandıramaz, yaşama aşkı ve emelleriyle dolu, canlı ve gayeli bir hayat süremez, iradesi ve imkânlarını hayra, iyiliğe, erdeme, fazilete ve yüce gayelere yönlendiren bir insan olamaz.

Ahret Gününe ve hesaba çekilme inancı, kişiyi bencillik ve aşırılıklardan alıkor. Başkalarına daha saygın olmayı sağlar. Her attığı adımın hesabını yapar. Doğru ve dürüst olur. Haksızlıktan ve haram lokma yemekten sakınır. Bunun içindir ki, Ahret Gününe iman konusu, Kur'an-ı Kerim'de çokça işlenmekte, varlığı ve oluş şekli, şuurulara yerleştirilmektedir. Ahret hayatı bütün ayrıntılarıyla anlatılmakta, cennet ve nimetleri, cehennem ve azabı gayet açık bir şekilde tasvir edilmektedir.

Yüce Allah Kur'an'da şöyle buyurur: "İnkâr edenler, öldükten sonra tekrar dirilmeyeceklerini ileri sürerler. De ki: "Hayır! (Zannettiğiniz gibi değil.) Rabbime andolsun ki, siz, mutlaka diriltileceksiniz, sonra yaptıklarınız size haber verilecektir. Bu ise Allah'a göre kolaydır." (Tegabün, 7)

Ahret inancı, kişinin davranışlarını iki yönde etkiler: Biri, sayısız nimetlerle kuşatılan cennete gitme arzusu ile iyiliklere yönelmek; diğeri de, çeşitli azaplarla kuşatılan cehenneme gitme korku ve endişesi ile kötülüklerden sakınmak.

Her iki durum da insanların hayrınadır. Çünkü böylesi bir inanç, toplumda iyiliklerin, dolayısıyla mutluluk ve refahın artmasına, kötülüklerden sakınmak suretiyle de hırsızlık, zina, gasp, adam öldürme, hak tecavüzü, içki, kumar, hırsızlık başkasına zarar veren her türlü olumsuzlukların azalmasına vesile olur. Nitekim kul hakkının söz konusu olduğu her bir kural ihlâli, kişinin hanesine günah olarak yazılacak ve ahirette hesabı sorulacaktır.

İyilik yapanlar hakkında Allah Telâh şöyle buyurur: "İnanan ve yararlı işler yapanlar için hoş bir hayat ve güzel bir istikbal vardır" (Ra'd, 29), "... Onları, altından ırmaklar akan cennetlere koyacağız. Orada ehedi olarak kalacaklardır." (Nisa, 57)

İmanlı ve güzel amel sahibi mü'minler, öyle nimetler içerisinde olacaklar ki, Kur'an'ın ifadesiyle; "Yaptıklarına karşılık onlar için saklanan mutlu

kılcı nimetleri hiç kimse bilmez." (Secde, 17)

İslâm dininin hedefi, insanların dünya ve ahiret saadetini temin etmektir. Dolayısıyla kamil insan, Allah'tan hakkıyla korkar. Kimseye kötülük etmez. Herkese iyilik eder. Adaletle, ilâhi hukuka riayet eder. Nefsi için sevdiği şeyleri başkası için de sever. Nefsi için kötü gördüğü şeyleri başkası için de kötü görür. Allah'a tevekkül ve itimat eder. Azim sahibi olur. Bu güzel hasletlerle içiçe olan kâmil insan, ancak ilâhi dinin gözetimi ve ahirette yaptıklarının hesabını verme inancı ile mümkündür.

Cemiyetin düzenli ve intizamlı olması; dinin, deslin, canın, aklın ve malın korunması ile mümkündür.

Bu temel esaslar gözetilmezse, hayat düzeni kökünden sarsılır. İnsanlar arasında huzursuzluk

ve kargaşa başgösterir. İnsanların işlerinde düzensizlik ve dengesizlik hakim olur; böyle bir toplum hem dünyanın hem de ahiretin dengesini kaybeder. Ahiret ve dolayısıyla öldükten sonra dirilmeye imanın yer almadığı bir inanç sistemi ile böylesi dengesizlikler giderilemez. Çünkü ahiret inancının yer almadığı inanç sistemlerine göre, insanlar öldükten sonra çürür, ot gibi yok olur, toprağa karışır gider. Ayrıca onlarda haram helâl mefhumu da yoktur. Cennet, cehennem, sırat, hesap, kitap gibi değerlerden de mahrumdurlar.

Sonuç olarak şöyle diyebiliriz: Ahiret inancı, İslam inancının en önemli ilkelerinden biridir. Kur'an'ın ifadesiyle zerre kadar hayır yapan mü-kâfatını görecektir, zerre kadar kötülük yapan da cezasını görecektir". (Zilzal, 7, 8) Dolayısıyla Müslüman, attığı her adımın hesabını iyi yapmak durumundadır. Çünkü her halükârda insanın korkuları, şüpheleri, acizliği, çaresizliği, yalnızlığı, mahrumiyeti, başarısızlığı, hayal kırıklığı, sevgisizliği, pek çok arzu ve isteklerinin karşılanmaması; günahlar, ızdıraplar, acılar, suçluluk duygusu, pişmanlık, hayal kırıklığı, haksızlık ve adaletsizlik gibi hallerde din ve Allah inancı insan için en önemli bir sığınak ve ümit kaynağıdır. Meselâ ölüm korkusunun yıkıcı etkilerine karşı, kişiler ve toplumların güvenip bağlanabilecekleri ve onları hayata bağlayabilecek en önemli şeyin Allah'a tevekkül ve ahiret inancı olduğuna hiç şüphe yoktur.

Yöneten ve Yönetilen İLİŞKİLERİNDE SEVGİ VE SAYGI

Dr. Ahmet Onay
DİB Teftiş Kurulu Üyesi

Amirlerle konuşurken onlara "efendim", "hocam", "amirim" veya "müdürüm" gibi saygı ifadeleri kullanılmaktadır. Buna karşılık, amirlerin memurlarıyla konuşurken saygı ifade eden ne tür hitaplar kullanması gerektiği hususunda açık ve seçik kurallar bulmak oldukça zordur.

S in hizmetinin çeşitli kademelerinde görev alan personel arasındaki ilişkilerin karşılıklı sevgi ve saygı temeline oturması, hizmette verimi artıran temel unsurların başında gelmektedir. Bu çerçevede, amir ve memurların birbirleriyle olan ilişkisinin insani ölçülerde olması, personel arasındaki uyumu daha da güçlendirecek ve onların hizmete yönelik motivasyonunu daha da artıracaktır.

Sevgi ve saygı birbirini tamamlayan unsurlardır. Seven bir insan saygı gösterir ve göstermelidir de. Saygı gösteren bir insan da bunu severek yapmalıdır. Sevgi ve saygının kazanılması kadar devamlı olması da önemlidir.

Nasıl bir sevgi?

Sevgi, derin kalbi duyguları kelimelerle ifade edebilmek için kullanılan, söylenmesi bile heyecan veren, duyulması insanı mutluluğa boğan bir sözcüktür. Sevgi, dünya kurulduğundan beri, ekmek ve su gibi insanların onsuz yaşayamadığı bir duygudur. Peygamberimizin (s.a.s.) "Birbirinizi sevmedikçe iman etmiş olmazsınız" hadislerinde ifade ettikleri gibi, sevgi imanın da bir gereğidir.

Şahıs olarak bizi herkesin sevmesini beklemeyemeyiz ama yaptığımız iş itibarıyla herkesin güven ve itimadını kazanabilir, bizden memnun olmasını sağlayabiliriz. Görevi ve makamı ne olursa olsun din hizmeti yapan bir görevli, ilişkilerinde kişiselliği bir kenara bırakarak profesyonelliği ön planda tutmalıdır. Yaptığı iş ve temsil ettiği makam itibarıyla hem iş arkadaşlarının hem de halkın beğeni ve takdirini kazanan bir görevli, sevilen bir kişi demektir. Gerek amir gerekse memur sevildiğini bilmeli, sevgiyi istismar ederek resmi ve insani ilişkilerin anormalleşmesine fırsat vermemelidir.

Profesyonel anlamda böyle bir sevgiyi kazanmak, kişisel ilişkilere dayalı sevgiyi kazanmaktan daha zor ama daha kalıcıdır. Yürütmekte olduğumuz hizmetin gereği olarak ilişki kurduğumuz kişilerle aramızda oluşması gereken kalıcı ve sürdürülebilir sevgidir.

NE DEDİLER? • NE DEDİLER? • NE DEDİLER?**Mehmet Topçuoğlu, Hatay İli İskenderun İlçesi Hamidiye Camii İmam-Hatibi:**

Yaklaşık 33 yıllık imam-hatibim. Görevimi, cemaatimi ve amirlerimi çok severim. Cemaatime, arkadaşlarıma ve amirlerime saygıda kusur etmemeye dikkat ederim. Cemaatim, arkadaşlarım ve amirlerim de beni sever ve saygı gösterirler. Benim bu meslek hayatım boyunca en çok dikkat ettiğim şey, daireye vardığımda güleriyüz gösterilmesi ve hal hatır sorulmasıdır. Böyle bir hareket bizleri gerçekten çok memnun ediyor ve bizi daireye daha çok bağlıyor. Bir de müftülerimizin camimize geldiğinde halimizi hatırlamayı sorması, bir sıkıntınız var mı demesi ve cemaatin yanında hatalarımızı söylememesi bizi çok onure ediyor. Böyle davranan müftülerimizle çalışırken insan daha çok severek görev yapıyor, kendini daha rahat ve mutlu hissediyor. Ama cemaatin içerisinde bizim bir eksikimizi söyledimi gerçekten gururumuz rencide oluyor, bundan bütün arkadaşlar çok rahatsız oluyor.

Belli etmeden sevmek olur mu?

Belli etmeden sevmek olmaz. Genellikle, büyüklerin küçükler ve amirlerin memurlar için söylediği "seviyorum ama belli etmiyorum" veya "sevdiğimi belli edersem şımarır" gibi sözler, onu söyleyenlerin bu yöndeki eksikliklerini telâfi için geliştirdikleri bir savunma mekanizmasından başka bir şey değildir. Nitekim, Peygamberimiz (s.a.s.) de çeşitli hadislerinde sevginin belli edilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Saygının belli şekil ve kurallar içerisinde ifade edilmesi beklendiği gibi, sevginin de söz ve davranışlarla belli edilmesi gerekir. Belli etmeden veya içinden sevmek diye bir sevgi türü yoktur. Dokunmadan, dinlemeden ve paylaşmadan bir sevgi olmaz. Çünkü sevgi paylaşmayı gerektirir. Sevgi paylaştıkça da çoğalır.

Saygı

Saygı, duyguların dışı vurumunu gösteren daha çok tavır ve davranışların anlamlandırılması ile ilgili bir sözcüktür. Diğer bir ifadeyle saygı, sevginin formal şeklidir. Kullanılan bir hitap, iliklenen bir düğme ve edilen bir tebesüm, sevgiyle yoğrulmuş saygı tezahürlerindendir.

Günümüzde, saygıyla ilgili pek çok şekli kural bulunmaktadır. Hatta bunlara uyulmaması halinde birtakım yaptırımlar ve cezai tedbirler de konulmuştur. İnsan ilişkilerinde asgari müstereğin sağlanmasında bu tür kural ve tedbirler önemlidir. Ancak, saygıyı bu şekilde anlamak ve saygı gösterilmeyi mutlak bir hak gibi görmek doğru değildir. Çünkü saygıyı hak etmek için insan olmanın gerekleri ve temsil edilen makamın yüklediği sorumlulukların da yerine getirilmesi gerekir. Böyle olmaması halinde saygı, içi boş ve anlamsız kurallar haline gelir.

Gerek iş yerindeki arkadaşlarının gerekse halkın sevgi ve hoşnutluğunu dikkate almaksızın kendine saygı gösterilmesini bekleyen ve insanları buna mecbur gibi gören bir kişi, dedikoduya hatta kin ve nefret tohumlarının filizlenmesine müsait bir ortam için kapı aralamış demektir. Bunun için saygı beklediğimiz veya

saygı gördüğümüz insanlarla aramızda sevgi bağlarının kurulması için gerekli ortamı oluşturmaya özen göstermemiz gerekir.

Saygı beklentisi tek yönlü olmamalı

Saygı gösterme denilince genellikle büyüklerin, amirlerin, öğretmenlerin veya üst konumda kabul edilen diğer

NE DEDİLER? • NE DEDİLER? • NE DEDİLER?**Abdullah Demir, Adana ili Kozan İlçe Müftüsü:**

Küçük yaşta annemi kaybetmiş olmam sebebiyle, sevgilerin en büyüğü anne sevgisinin özlemiyle büyüdüm. 1961 yılında Adana Osmaniye'nin Endel Köyü'nde ilkokula başladım. Hal hareket ve tavırlarıyla bana gösterdiği ilgiyle, o günkü ilkokul öğretmenim Hatice Şerbetçi içimdeki bu boşluğu bana hiç hissettirmedi. Böylece beni adeta yeniden hayata döndürdü. İnsanlara sevgiyle yaklaşmanın ve sırf insan olduğu için insanlara saygı göstermenin ne demek olduğunu o günlerde yaşayarak öğrendim. Meslek hayatım boyunca, insanlara saygı gösterip değer verildiğinde onların nasıl hayata döndüklerini ve tahmin edilemeyecek başarılar gösterdiklerini defalarca gördüm. Bütün yaptığım, daireye gelen her görevlim için ayağa kalkıp "hocam hoşgeldin, buyur otur, nasılsın ..." gibi söz ve hareketlerle onlara duyduğum saygıyı ve verdiğim değeri göstermekten ibarettir.

kişilerin yanında nasıl davranılması ve nelere dikkat edilmesi gerektiği akla gelir. Devlet memurları arasında saygı konusu ile ilgili yapılan yazılı düzenlemelerin büyük çoğunluğu, amirlere saygının nasıl olması gerektiği hususları ile ilgilidir. Bu konuda yazılı onlarca kural saymak mümkündür. Buna karşılık aynı düzeydeki memurların birbirlerine, amirlerin memurlara göstermesi gereken saygı kuralı sayısı çok azdır.

Sadece bürokraside değil, örf, adet ve geleneklerde de durum aynıdır. Geleneklere bakıldığında, küçüklerin büyüklere, öğrencinin öğretmene, çocuğun anne-babaya, kadının kocasına vb. nasıl davranması gerektiğine ilişkin birçok kural bulmak mümkündür. Hatta bu kuralların birçoğu için dinden referanslar da gösterilmektedir.

Burada amacımız bu kuralların yanlışlığından söz etmek değil, saygı kurallarının genellikle tek yönlü olarak ele alınmaması gerektiği üzerine vurgu yapmaktır. Meselâ, kapısını çalmadan ve ceket düğmelenmeden amirin odasından içeri girilmesi ikazı gerektiren saygısızca bir davranıştır. Hatta bazı amirler bu konuda son derece hassastırlar. Aynı şekilde amirlerin de memurlarıyla ilişkilerinde onlara değer verdiğini gösteren tavır ve davranışlar sergilemeye dikkat etmesi büyük önem arz etmektedir. Memurun odasına girerken amirin ceketini düğmelemesi beklenmez ama onlara selâm vermesi, onları samimi bir şekilde dinlemesi, hal ve hatırlarını sorması amirin memuruna saygısının birer ifadesidir.

Amirlerle konuşurken onlara "efendim", "hocam", "amirim" veya "müdürüm" gibi saygı ifadeleri kullanılmaktadır. Buna karşılık, amirlerin memurlarıyla konuşurken saygı ifade eden ne tür hitaplar kullanması gerektiği hususunda açık

Osman Olgun, Hatay İli İskenderun İlçesi Petrol Ofisi Camii İmam-Hatibi:

Dörtöyl İlçesi Payas Beldesi Karbeyazaltı Camii'nde 14 yıl görev yaptım. Görev sürem içerisinde camiye baştan aşağı restore ederek adeta yenilenmesine önayak oldum. Caminin bahçesini ihata duvarı ile çevirdikten sonra içerisine 116 ağaç dikerek yetiştirdim. Her yıl kış aylarında mahallemin cemaati için cami dersleri yaptım. Mahallemdeki hemen herkesin Kur'an okuma ve ilmiyal bilgilerini öğrenmeleri için gayret ettim. Bu arada, üniversite mezunu olmam sebebiyle ortaokul ve liselerde ücretli olarak dokuz yıl boyunca, Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi, Türkçe ve Tanım gibi derslere girdim. Kendimce başarılı bir hizmet yaptığımı düşünüyorum. Görev yaptığım 14 yıl boyunca 5 farklı amirle çalıştım; hepsinin de beni sevdiğini düşünüyorum. Burada söylemek istediğim esas şey, amirlerimizin bizim çalışmalarımızı görmesi ve hiç olmazsa iki satır yazı yazarak bizi sevip saydıklarını ortaya koymalarıdır. Bazen kendi kendimize, "eğer görevimizi yaparken bir yanlış yapsak acaba o da böyle karşılıksız kalır mı?" diye de işi espiyeye vurmaya çalışıyoruz. Bence sevgi, saygı ve takdir sadece lafta kalmamalı ve tek taraflı beklenmemeli.

ve seçik kurallar bulmak oldukça zordur.

Ayet veya hadislerle referans gösterilerek oluşturulan dini örfte de buna benzer örnekler bulmak mümkündür. Meselâ, dinî kitaplarda evlâdın anne-babasına, kadının kocasına, talebenin hocasına vb. nasıl saygılı davranması, onları hoşnut etmek için ne kadar titiz davranması gerektiği hususlarını anlatan onlarca sayfa yazı hatta müstakil kitaplar bulmak mümkündür. Ancak, saygı bağlamında, anne babanın evlâdına, erkeğin hanımına, hocanın talebesine vs. nasıl davranması gerektiğini ele alan konulara ayrılan sayfa sayısı çok ama çok azdır. Peygamberimizin yaşıntısına bakıldığında ise, bir eş, bir öğretmen, bir arkadaş ve bir baba olarak kendisine gösterilen saygıyı eksiksiz olarak karşındakilere de gösterdiği hemen dikkat çekmektedir.

Sevgi ve saygı karşılıklıdır. Onlar, ifade edilebildiği ölçüde çoğalır ve yaygınlaşır. Herhangi bir kişinin sevmeyi ve sayılmayı kendisi için mutlak bir hak gibi görmesi boşuna gururdan başka bir şey değildir. Lâyük olunmadan gösterilen saygının, sevgiden yoksun olduğu unutulmamalıdır. Sevginin olmadığı yerde ise huzur ve muhabbet yok demektir. Dileğimiz karşılıklı sevgi ve saygı dolu günlere...

İSLÂM İKTİSAT DÜŞÜNCE

ve

İKTİSADÎ HAYATTAKİ TEZAHÜRLERİ

Dr. Ali Rıza Gül

Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Kur'an, fakirin gönlü incitilmeden, başına kakılmadan gönül alıcı güzel sözlerle yapılan yardımı ve verilen sadakayı, her bir tohumu yedi başak, her başağı da yüz tane verecek kadar iyi cins bir buğday yetiştirmeye benzeterek, usulüne uygun yapılan infakın kazandıracığı sevabın ne kadar fazla olacağını resmetmektedir.

İnsanlar arası ilişkilerin büyük bir kısmı üretimden tüketime, finansmandan alış-verişe, harcamadan tasarrufa, kalkınmadan paylaşımına geniş bir yelpazeyi temsil eden iktisadî alanda gerçekleşmektedir.

Biz bu yazımızda, İslâm'ın Müslüman fert ve toplumların iktisadî hayatla ilgili duygu, düşünce, karar ve davranışlarını etkileyen ilkelerini ana hatlarıyla ortaya koymaya çalışacağız. Bu arada İslâm'ın önerdiği iman ve ibadetin, Müslümanların iktisadî düşünce ve davranışları üzerindeki etkilerine de temas edeceğiz.

İslâm'ın temel kaynağı Kur'an-ı Kerim, gökleri ve yeryüzünü Allah'ın yarattığını, onlarda ne varsa hepsinin O'nun olduğunu sürekli vurgulamaktadır. (Bakara, 116-117, 284; Âl-i İmran, 109, 129, 189; İbrahim, 2)

İktisadî açıdan bu söylem, göklerdeki ve yerdeki her maddî varlığın ve bütün zenginlik kaynaklarının gerçek sahibinin Allah olduğunu, yani gerçek mülkiyetin O'ndan başka kimseye ait olmadığını ve olamayacağını, eşyayı yalnızca O'nun dilediği gibi yönetebileceğini mü'minin hatırında tutma amacına yöneliktir. Allah'ın eşya karşısındaki bu hakim konumu, Müslümanın hem Allah'la olan ilişkisini derinden etkilemekte, hem de eşyaya vermesi gereken anlamın ortaya çıkmasında belirleyici ve şekillendirici bir rol üstlenmektedir. Buna göre, insanın eşya üzerindeki sahipliği ve tasarruf

hakkı mecazî, sınırlı ve geçicidir. Ancak Allah, göklerdeki ve yerdeki hammadde zenginliklerini işletme görevini, bu sınırlılık içerisinde de olsa insana vermiş, nimetlerini onun önüne sermiştir. (Lokman, 20; Casiye, 13) Öyleyse insan, bu görevini en iyi şekilde yerine getirerek, Allah'ın kendisine sunduğu nimetleri O'nun bu sunumuna layık bir tarzda işletmelidir. Nasıl ki, Rabbi muhteşem yaratma örnekleri sunmuşsa, kendisi de insanoğlunun ihtiyaçlarını karşılamak maksadıyla en kaliteli ürünleri üretme, en faydalı keşifleri yapma sorumluluğunu hissetmelidir. Çünkü O, Yüce Yaratıcısı adına iş yapan (halife) (Bakara, 30; En'am, 165) ayrıcalıklı ve üstün bir

varlıktır;(İsra, 70; Tin, 4) yaptığı iktisadî işler, adına iş yaptığı Rabbinin şanına ve yaratıcılığına lâyık güzelliğe ve ihtişama sahip olmalıdır. Müslümanların iktisadî alandaki dinamizmini ve hedeflerini işte bu düşünce belirlemelidir.

Müslümanın bir fert veya toplumun iktisadî faaliyetlere bakış açısını oluşturan zihnî ve fikrî temel bundan ibarettir. Ancak İslâm'ın iktisadî hayata katkısı bununla sınırlı değildir. Kur'an'da, iktisadî faaliyetlerin ahlâkî temeller üzerine oturtulması gerektiği her fırsatta önemle belirtilmektedir. Sözelimi, iktisadî işlemlerde hile yapanlar, özellikle ölçü ve tartıyı bilinçli olarak yanlış yaparak haksız kazanç sağlayanlar kınanmakta, (A'raf, 85; Hûd, 84-86; Şuara 181-183.) yetim malı yemenin çirkinliğine vurgu yapılmakta, (Nisa, 2) ergenlik çağına girinceye kadar onun malına yalnızca iyi niyetle -ki, sadece geçimi için harcama, hatta mümkünse iş-

letmek suretiyle çoğaltma bu iyi niyetin içindedir- yaklaşılması istenmektedir. (İsra, 34)

Kur'anî öğretiyeye göre, fakirlere, düşkünlere, hiçbir işi olmayanlara yardım etmek de büyük bir ahlâkî erdemliliklerdir. Madem ki, göklerin ve yerin mirası gerçek anlamda Allah'a aittir, o halde serveti O'nun yolunda harcamak (infak=harcama, yardım, zekât, sadaka vb.) icap etmektedir. (Hadid, 10) Allah insana zenginliği nasıl lütfetmişse (ih-san), insan da ihtiyaç sahiplerine öyle lütfetmek yükümlülüğü ile karşı karşıyadır. (Kasas, 77) Bu ilke, zenginlere hem fakirlere yardım etme zorunluluğu getirmekte, hem de yardımın şeklini belirlemektedir. Zira yardım

etmek kadar yardımın şekli de önemlidir. Kur'an, fakirin gönlü incitilmeden, başına kalmadan gönül alıcı güzel sözlerle yapılan yardımı ve verilen sadakayı, her bir tohumu yedi başak, her başağı da yüz tane verecek kadar iyi cins bir buğday yetiştirmeye benzeterek, (Bakara, 261-264) usulüne uygun yapılan infakin kazandıracağı sevabın ne kadar fazla olacağını resmetmektedir. Diğer bazı ayetlerde, usulüne uygun yapılan yardımın cehennemden kurtuluş vesile olacağı ve cennetle ödüllendirileceği anlatılmaktadır. (Müddessir, 42-44; Leyl, 5-11, 19-21)

İslâm'ın yardım öğretisinde amaç, başkalarının sırtından geçinen asalak bir toplum kesimi türetmek değildir. Bu yüzden mü'minlerden, yardım konusunda israf ile cimrilik arası orta bir yol izlemeleri istenmiştir. (Furkan, 67) Ölçsüz ve bilinçsiz bir biçimde yardım etmek, malı saçıp savurmak olarak değerlendirilmiş, bunu yapanlar çok ağır bir ifadeyle "şeytanların kardeşleri" ilân edilmişlerdir. (İsra, 26-27) O halde infak etmeye biraz daha farklı bir anlam yükleyerek, bir iş yeri kurarak bir veya birkaç işsize sürekli bir kazanç kapısı açmak, bilinçsiz bir yardım duygusallığı sergileyip de gereksiz yere "asalaklar" ve "toplayıcılar" grubu türetmekten elbette çok daha dindarca bir tavrıdır. Zira başka bir iş yapma imkânı varken toplayıcılık yapmak, İslâm'la ve insanlıkla bağdaşmayan bir davranış biçimi olup, işgücü kaybindan başka hiçbir şey değildir.

Müslüman yaşadığı toplumda bir birey olarak diğer insanlarla olan ilişkilerini ilkeli ve güven verici bir şekilde sürdürmek, başkalarına yük olmaktan kendini kurtarmak zorundadır. Bu noktada Hz. Muhammed'in gerek peygamberliğinden önceki ve gerekse sonraki tavırları, Müslümanlar için iyi bir örnektir. Toplum içindeki davranışlarından ve ticarî muamelelerinde elde ettiği güvenden dolayı peygamberliğinden önce ona "güvenilir" (el-emîn) lâkâbı verilmişti. (Muhammed b.İshak b. Yesar, Siratu İbn İshak, thk. Muhammed Hamidullah, Konya, 1401/1981, s. 57; Ebû Muhammed Abdulmelik b. Hişam, es-Siratu'n-Nebeviyye, thk. Mustafa es-Sakka vd., Beyrut, tarihsiz, 1, 194, 199, 209) O, güvenilir olma vasfını, peygamberliğinden sonra putperestlere karşı bile göstermiştir. Aleyhindeki bütün kampanyalara rağmen, hiç kimse onun doğru ve güvenilir bir

kişi olması hususunda tereddüt göstermemiştir.

İktisadî ahlâkla ilgili olarak üzerinde durulması gereken diğer bir konu da lüks ve israftır. İsrâf, gereksiz yere harcama yapmaktır. Kur'an'dan anlaşıldığına göre, kişinin kendisi veya ailesi için yaptığı lüzumsuz harcamalar israf olduğu gibi, yardım ederken veya sadaka verirken yukarıda belirttiğimiz orta yolun üstüne çıkmak da israf kavramı içerisinde yer almaktadır. (En'am, 141) Kur'an'da, insanlara yeme, içme ve giyme hususunda israf yapmamaları öğütlenmekte, (A'raf, 31) ancak aynı öğüt içerisinde genel bir anlatımla "Allah israf edenleri sevmez" denilmekle de, bunların sadece birer örnekten ibaret olduğu gösterilmektedir. Lüks ve israf içerisinde şımaranların bir toplumun idaresini ele almaları, o toplumun helâki için yeter sebep olarak zikredilmektedir. (İsra, 16) Buna karşılık, Yusuf örneğinde olduğu gibi, (Yusuf, 46-55 vd.) ekonomiyi akıllı, tutumlu ve ihtiyatlı kişilerin yönetmesi, toplum için bir kurtuluş olarak sunulmaktadır.

Bir Müslümanın iktisadî faaliyetlerini yönlendiren unsurlardan biri de meşrûluk ilkesidir. Kur'an'a göre, tüketime konu olacak mal, her şeyden önce iyi ve temiz olmalıdır. (Nisa, 2) Kur'an iktisadî faaliyetlere konu olacak mallarla ilgili bir meşruiyet çerçevesi çizdiği gibi, insanlar arası muameleler ve kazanç yolları ile ilgili de meşruiyet ilkeleri getirmektedir. Genel bir ilke olarak Kur'an'da, haklı gerekçelere dayanmayan veya haksızlığa yol açan hiçbir kazanç yolu onaylanmamaktadır. (Nisa, 29) Bu yüzden faiz (riba) (Bakara, 275) ve fuhuş (Nur, 33) gibi kazanç yolları, meşru görülmemektedir. Malı stoklayanlar ve parayı istifleyenler şiddetle eleştirilerek kınanmaktadır. (Tevbe, 34; Hümeze, 1-2.)

Buraya kadar özetlemeye çalıştığımız bakış açısı, imanlı insanın kaynak, ihtiyaç ve çevre ile ilgili düşüncelerini, üretim, tüketim, harcama, tasarruf ve paylaşım gibi iktisadın temel faaliyet alanları ile ilgili tavırlarını, amaçlarını, kararlarını ve eylemlerini derinden etkiler. Bu iktisadî düşünce sisteminde tembelliğe, ekono-

mik gelişmede ve teknolojik ilerlemede içinde bulunulan durumla yetinmeye, ümitsizliğin yerleştiği kadere teslimiyetçiliğe yer yoktur; bunların yerine durmadan çalışma, en iyiyi üretme, ilerleme, ileri dünya ülkeleri arasında yerini alma, büyük bir medeniyet kurma gibi düşünceler vardır.

Ayetler iyi tetkik edilecek olursa, Kur'an'da zihniyetten başlayarak, ahlâk ve meşruluk düzeninde devam eden bu düşünce sisteminin Müslümanlar üzerinde yeterince etkili olmasını sağlamak maksadıyla bazı söylemlere başvurulduğu görülecektir. İlk olarak, iktisadî faaliyetler her şeyden önce Allah'a iman ve itaatle ilişkilendirilmektedir. Sözelimi, faizden vazgeçirmek için "eğer (gerçekten) iman sahibi iseniz, henüz almadığınız faizden vazgeçin" denilmektedir. (Bakara, 278) Böylece gerçek imana sahip olan ve Rabbinde gerçekten itaat eden

Müslümanlar iktisadî faaliyetlerine dinlerinin güzelliklerini hakim kıldıkları zaman dünyanın en ileri teknolojilerini geliştirmişler, en güçlü devletlerini tarih sahnesine çıkarmışlar, en büyük medeniyetlerini kurmuşlar, neticede dünya tarihini belirlemede etkin rol oynamışlardır.

Müslümanların, iktisadî faaliyetlerinde doğruluktan, haktan ve adaletten ayrılmayacağı vurgulanarak, imana iktisadî tavırları doğrudan etkileme rolü verilmiştir.

İkinci olarak, infak, zekât, sadaka gibi iktisadî davranışlar ibadetlerle birlikte zikredilerek, Rabbinde gerçek anlamda ibadet eden Müslümanların başkalarını aldatmak şöyle dursun, ihtiyaç sahiplerine yardım eden iktisadî davranışlar sergileyecekleri hissettirilmektedir. Bu bağlamda, Kur'an'da namazla zekâtın defalarca birlikte zikredilmesi, (Bakara, 42, 277; Tevbe, 5, 11; Hac, 78) Cuma namazından sonra iktisadî faaliyetlere girilerek kazanç elde edilmesinin öğütlenmesi (Cuma, 10) ticari faaliyetler esnasında ibadetin (namaz) terk edilmemesi gerektiğinin belirtilmesi, hatta kurtuluşun ve mutluluğun (felâh) buna bağlanması, (Nur, 37) hacda kesilen kurbanların fakirlere ulaştırılmasının istenmesi (Hac, 28) sadece birkaç örnektir. Bu örneklerde ibadetlere iktisadî davranışları yönlendirme görevi yüklendiği açıkça görülmektedir. Zaten diğer bir ayete göre, samimî duygularla kılınan namaz Müslümanı bütün kötülüklerden alıkoyacaktır. (Ankebut, 45)

Üçüncü olarak, Kur'an'da insanların, iktisadî

davranışlarından dolayı ahiret hayatında ya ödüllendirilecek ya da cezalandırılacakları haber verilmektedir. Böylece, uhrevî mükâfat iktisadî hayatla ilgili iyilikleri yapmayı teşvik edici, ceza da kötülükleri önleyici birer unsur olarak işlenmektedir. Sözgelimi, ticari faaliyetlerinde doğruluktan sapanların cehenneme atılmak suretiyle cezalandırılacakları belirtilirken, (Mutaffifin, 1-9) insanların mallarını haksız yollarla yeme günahını işlemeyenlerin cennetle ödüllendirilecekleri müjdelanmaktadır. (Nisa, 29-31)

Dördüncü olarak, iktisadî faaliyetlere Kur'an'da dinî bir nitelik kazandırılır. Bu bağlamda, mal ve servet, (Âl-i İmran, 180; Nisa; 37, 73; Tevbe, 28) iktisadî özellikle ticarî faaliyetler "Allah'ın lütfu" (Bakara, 198; İsrâ, 12; Cuma, 10), ticaretten elde edilen/edilecek kâr da "Allah'ın bıraktığı" - şeklinde isimlendirilmektedir. (Hud, 86) Servetin, iktisadî faaliyetlerin ve bu faaliyetlerden elde edilen gelirin Allah'a izafe edilmesi, O'nun her şeyin gerçek sahibi olduğuna işaret etmekten öte, insanın O'na izafe edemeyeceği durumlardan kaçınması gerektiğini vurgulayan mecaz bir kullanımdır. Kur'an'da bu tür mecazlar, anlatımın gerektirdiği miktarda kullanılmaktadır. İşlenen günah ve sevapların "kazanç" kavramıyla ifade edilmesi, (Bakara, 134, 141, 286; En'am, 70; Nur, 11; Şûra, 22, 24) bu dünyada işlenen amellerin ahirette sevap kazandırıp kazandırmayacağını bildirmek için "ticaret" kavramının tercih edilmesi, (Bakara, 16; Fatır, 29; Saf, 10) yine böyle bir kullanımın sonucudur.

Nihayet beşinci olarak, yapılan iktisadî işlerin bu dünyadaki kişisel ve toplumsal sonuçlarına dikkat çekilmektedir. Kur'an'da, fakirlere yardım etmenin ülkede fitne-fesat çıkarılmasını önlemedeki rolüne dikkat çekilmektedir. (İsrâ, 35) Öte yandan satıcılara dosdoğru bir ölçme aracı kullanmaları ve ölçme işini kusursuz yapmaları emredilmekte, bunun iyi bir davranış olduğu ve en iyi sonucu doğuracağı belirtilmektedir. Gerçekten de dinî ve insanî bir davranış olan dürüstlük, ticaretle en iyi kredidir. İnsanlar alışveriş yapmak için dürüst satıcıları daha fazla tercih ederler. Ayrıca dürüstlük, satıcılarla müşteriler arasında ihtilaf, tartışma, kavgı vb. tatsız hadiselerin meydana gelmesini önler. Bunlar da hem satıcı, hem de müş-

teri açısından iyi sonuçlardır. Oysa haksız kazanç sağlayacak yollara başvurmak böyle değildir. Kur'an, ticarî ve iktisadî muamelelerde haksızlık yapmanın toplumsal düzenin bozulmaya yol açacağını dile getirmekte, (Şuara, 183) "(haksız yollara tevessül etmek suretiyle) birbirinizi öldürmeyin" (Nisa, 29) ayetiyle de, bu iktisadî haksızlıkların getireceği kin, nefret, düşmanlık, kargaşa gibi sonuçlara işaret ederek insanları ciddi bir biçimde uyarmaktadır. İktisadi alanda yapılacak kötülüklerin bu dünyadaki ve yakın gelecekteki sonuçlarına gönderme yapması bakımından bu söylem türü oldukça etkili ve caydırıcıdır.

Tarih boyunca Müslümanlar, gerek insanî ve ahlâkî temellerini düşünerek, gerekse dünyevî ve uhrevî sonuçlarını dikkate alarak, iktisadî faaliyetlerinde İslâm ahlâkı ve meşruiyet ilkesi ile bağdaşmayan her türlü kötülükten, kalitesizlikten, haksızlıktan vs. uzak durmaya, bunun yerine iyi davranışları, kaliteli üretim tarzını, hakkaniyete dayalı işlemleri ikame etmeye çalışmışlardır. Sözleşmelerindeki ahlâkî unsurlar; yaptıkları cami, medrese, kervansaray, han, hamam, köprü gibi eserlerdeki ince işçilik ve yüzyılların yok edemediği kalite; sadece ihtiyaç sahibi insanlara değil, aynı zamanda hayvanlara bile hizmet sunan ve kendi dönemlerine göre çok ileri bir düşüncenin ürünü olan vakıflar vb. kurum ve kuruluşlar onların İslâm tarihini süsleyen dindarlıklarının iktisadî birer göstergeleridir. Çünkü bu güzellikleri dinlerinden hareketle ortaya koymuşlardır. Müslümanlar iktisadî faaliyetlerine dinlerinin güzelliklerini hakim kıldıkları zaman dünyanın en ileri teknolojilerini geliştirmişler, en güçlü devletlerini tarih sahnesine çıkarmışlar, en büyük medeniyetlerini kurmuşlar, neticede dünya tarihini belirlemede etkin rol oynamışlardır. Günümüzde olduğu gibi, Müslümanların ileri teknolojiye sahip olamadıkları, büyük medeniyetler kuramadıkları, kısaca eşyaya hükmedemedikleri ve tarihe müdahil olamadıkları dönemler, aynı zamanda iktisadî davranış ve faaliyetlerinden dinlerinin güzelliklerini çıkardıkları, bunun yerine ticaretle basit ve seviyesiz aldatma biçimlerini, üretimde kalitesizliği, muamelelerde haksızlığı, paylaşımada adaletsizliği büyük ölçüde ikame ettikleri dönemlerdir.

Huzurlu bir yaşam için evliliğin önemi

Dr. Yaşar Yiğit
Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı

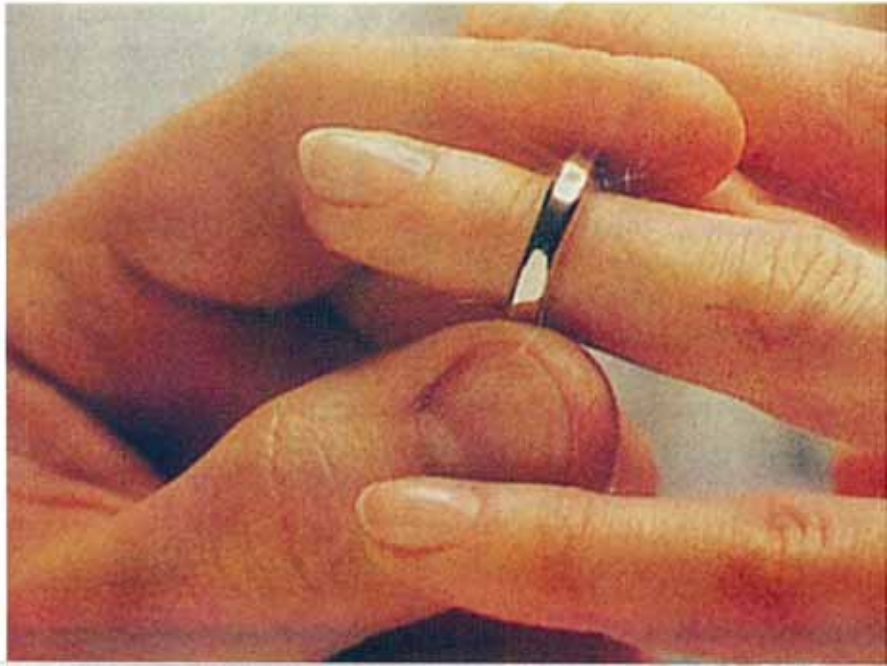
Dinî ve hukukî açıdan çeşitli tanımları yapılan evlilik ve aile, insan fıtratının gereğidir. Evlenme; "Eşler arasında beraber yaşamaya ve yardımlaşmaya müsaade eden ve taraflara karşılıklı hak ve vazifeler yükleyen bir sözleşmedir" (Aydın, M. Akif, İslam-Osmanlı Aile Hukuku, s. 12), "Birbirleriyle evlenmeleri dinen ve hukuken mümkün olan kadın ve erkeğin, serbest iradeleriyle, hak ve yükümlülük doğuracak şekilde bu iradelerini izhar etmeleri" şeklinde tanımlanmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de, nikah akdi, "misak-ı galiz-ağır sorumluluğu olan bir söz" olarak nitelendirilmiştir. (Nisa, 21) Birçok ayet ve hadiste evlenmenin gereğine işaret edilmiştir. (Nur, 32; Rum, 21. Hadisler için bkz. Buhari, Nikah, 2; Müslim, Nikah, 1; İbn Mace, Nikah, 46)

Yüce Allah insanı şerefli bir varlık olarak yaratmış (Tin, 4), hatta onu yeryüzüne halife tayin etmiş (Bakara, 30) ve verdiği nimetlerle diğer yaratıklara onu üstün kılmıştır. Kendisine nispet edilen, "Sen kendini küçük bir varlık sanırsın ama sende en büyük alem dürülmüş halde mevcuttur." (El-malî, VIII, 5936) sözüyle, Hz. Ali bu gerçeği gayet güzel ve veciz bir şekilde dile getirmeye çalışmıştır. Gerçekten o, fiziksel yapısı itibarıyla fazla büyük bir kütleye sahip olmasa da, duyu ve duygularıyla, daha öz bir ifadeyle, gönlüyle alem-i ekber (en büyük alem) olarak nitelenecek derecede bir varlıktır. Bu varlığın neslini devam ettirebilmesinde, evliliğin önemi inkâr edilemez. Yüce Allah'ın ilk insanı eşiyile beraber yaratması onun bu ihtiyacının fitrî (ilâhî ve doğal bir gereksinim) olduğu konusunda bizlere yeterli fikir vermektedir. Yeryüzüne ilk insanın ayak basmasından itibaren aile ku-

rumu da oluşmuştu. Bazı sosyologların iddia ettiği gibi ilk aile, içgüdüsel ve rastlantı sonucu oluşmuş değil, aksine Yaratıcı'nın iradesiyle ilk insan, bir aileye sahip olarak yaratılmıştı. Yüce Kitabımız Kur'an, yeryüzünde yaşayan insanların atası olan Hz. Adem'in bir eşe sahip olduğunu ve bu ilk karı-kocanın çocuklarıyla beraber bir aile yuvası kurduğunu haber vermektedir. (Bakara, 35; Maide, 27; A'raf, 19, 23; Ta-Ha, 117-119) "Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ondan da eşini yaratan ve ikisinden birçok erkekler ve kadınlar üretilen yayan Rabbinizden sakının..." (Nisa, 1), "Allah size kendi nefislerinizden eşler yarattı, eşlerinizden de sizin için oğullar ve torunlar yarattı ve sizi temiz gıdalarla nazırladı." (Nahl, 72) ayetleri evlenmenin, aile kurmanın fitrî/doğal gereksinim olduğunu vurgulamaktadırlar.

Evlenme neslin devamı ve korunması için gereklidir:

Evlenme, neslin meşru bir şekilde devamı ve korunması için önem arz etmektedir. Soyu temiz nesiller yetiştirmenin yolu, eşlerin meşru ölçüler çerçevesinde kurdukları aile yuvasından geçmek-

tedir. Dinimizde, neslin korunmasının, temel değerler (zaruriyyat-ı diniyye) arasında zikredilmesi, bu hususun öneminin vurgulanması açısından dikkat çekicidir. Bu nedenle İslâm Dini, aile ve aile düzenine büyük önem vermiştir. Kısaca, anne-baba ve çocuklardan oluşan toplumun en küçük birimini meydana getiren bir kurum olan aile, kuşkusuz bundan çok fazla bir muhtevayı içermektedir. Aile, insanın; içinde doğduğu, büyüdüğü ve hayata katıldığı en küçük sosyal topluluktur. O, toplumun çekirdeğidir. Toplum onun niteliğine göre şekillenir. Çekirdek kütleli olarak küçük gibi gözükür ama potansiyel olarak, varlığın can damarını teşkil eder. Evrendeki her şey böyle değil mi? Ailenin bu "en küçük"lük niteliğine rağmen toplumların temelini oluşturmada "en büyük" role sahip olduğunu söylemek hiç de abartı olmasa gerek. Çünkü toplum, aile dediğimiz ünitelerin biraraya gelmesinden teşekkül eden insan topluluğudur.

Aile huzur yuvasıdır:

Bireyin mutluluğunu temin eden, toplumla birey arasını bağlayan ve onu topluma kazandıran ailenin kurumsal önemini şu ayet-i kerime gayet açık bir şekilde ortaya oymaktadır: "İçinizden kendileriyle huzura kavuşacağınız eşler yaratıp, aranızda sevgi ve rahmet varetmesi, Allah'ın varlığının belgelerindendir. Bunlarda düşünen bir toplum için dersler vardır." (Rum, 21) "Eşler yaratılmasının" dolayısıyla evlilik ve ailenin Allah'ın varlığının belgelerinden biri olarak nitelendirilmesi, bir taraftan dinimizin aile kurumuna verdiği önemi vurgulamakta, diğer taraftan da evliliğin fitratin gereği olduğuna işaret etmektedir. Zaten ilk insanın dünyadaki serüvenine ailesiyle başlamış olması bu durumun fitratin gereği olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Buna göre aile, öncelikle insanın huzur bulacağı bir yuvadır. Huzurun vizesi; sevgi ve merhametten geçmektedir. İslâm'da ailenin sevgi ve iyi ilişkiler temeli üzerine oturtulması genel ilkedir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de "...Onlarla (eşlerinizle) iyi geçinin. Eğer onlardan hoşlanmadıysanız, olabilir ki siz birşeyden hoşlanmazsınız da Allah onda pek çok hayır yaratmıştır." (Nisa, 19) buyurulmaktadır. Rasulallah (s.a.s.) de, kadınlara güzel davranmayı

hatta bu konuda mü'min erkeklerin birbirlerine yardımcı olmalarını önermiştir. Bu bağlamda Peygamber (s.a.s.), "Bir kimse hanımına kin duymasın. Zira onda hoşlanmadığı huyları varsa buna karşılık, memnun kalacağı huyları da vardır." (Müslim, Rada', 63; Müsned, II, 329) ve "Mü'minlerin imanca en mükemmel olanı, ahlâken en güzel olanlarıdır ve hayırlı olanları da kadınlara karşı hayırlı olanlardır." (Tirmizi, Rada', 11; İbn Mace, Nikâh, 50; Müsned, 11, 472) buyurmaktadır. Ayrıca Hz.

Peygamber'in aile hayatı da Müslümanlar için örnek bir model niteliğindedir. Hz. Aişe'den şöyle bir söz nakledilmiştir: "Rasulullah (s.a.s.), kendi ailesinden hiçbir kadına vurmadığı gibi hiçbir hizmetçiye de dövmemiştir. Yine o, Allah yolunda olma veya Allah'ın yasalarına saygısızlık gösterilme yahut Allah için intikam alma dışında hiçbir

şeye eliyle vurmamıştır." (Müslim, Fedail, 79; İbn Mace, Nikah, 51; Darimi, Nikah, 34; Müsned, VI, 229) Kadına vurmanın çirkinliğini göstermek üzere Allah'ın Rasulü şöyle buyurmuştur: "Sizden biriniz eşini köleye vurur gibi dövüp de, sonra akşam olunca onunla cinsel temasta bulunmasın." (Buhari, Nikâh, 93; Müslim, Cennet, 49; Tirmizi, Tefsiru Sure, 91; İbn Mace, Nikah, 51) Ancak şunu belirtelim ki, ailede sadece koca değil kadının da eşine karşı saygılı ve haktanır olması önerilmiştir. (Hadisler için bkz. Tirmizi, Rada', 10; İbn Mace, Nikâh, 3,4; Müsned, IV, 381) Gerçekten yukarıda sözünü ettiğimiz temellerden mahrum ailelerin, bir toplum için kazanç/fayda sağlama yerine külfet getirdiğini görmekteyiz. Böyle bir aile ortamında yetişen çocukların ruhi gelişimlerinin olumsuz yönde etkilendiği gayet açıktır. Bunun yanı sıra nice yavruların, anne şefkati ve kucağı yerine sokakların izbe karanlıklarına ve kaldırımları beşik olarak kullanmaya terk edildiklerini görmekteyiz. Bu şartlar altında yetişen çocukların topluma ne derece faydalı olabileceği izaha gerek duymayacak ölçüde açıktır.

Beden ve ruh sağlığı için huzurun vazgeçilmez işlevi hatırlanınca bu yuvanın, insan için nasıl bir önem taşıdığı ortaya çıkacaktır. Bunun yanı sıra aile, insanca yaşamının ortamını hazırlamaktadır. Yaratılışı itibarıyla yalnız başına yaşayamayan insan, aile ortamının sıcaklığında terbiye edilmekte, hemcinsleriyle ilişki kurabilmekte ve şahsiyetini kazanmaktadır. "Aile terbiyesi", "aile

görgüsü", "aile şerefi" gibi güncel hayatımızda kullandığımız deyimler, ailenin bu önemli işlevini dile getirmektedir. (Yaman, Ahmet, İslâm Aile Hukuku, s. 12)

Evlenme toplumun ahlâki çöküntüden korunmasında etkindir:

Toplumların ahlâki dejenarasyonunda etkin olan çeşitli etmenler ve etkenler söz konusudur. Çağımızda bu nitelikteki etkenlerin alabildiğine çoğaldığını görmekteyiz. İnsanların sağlam bir ahlâki yapıya sahip olabilmelerine katkı sağlayacak nitelikteki ortamların azaldığını üzüntüyle izlemekteyiz. İşte aile insanların ahlâki çöküntüden korunmak amacıyla sığınabilecekleri ender çevrelerden biridir.

İnsan için cinsel arzu ve istekler, açlık, susuzluk gibi doğal olgulardır. Ancak açlık ve susuzluğun haram yollarla, hırsızlıkla giderilmesi nasıl çirkin ve yasak ise, cinsel arzu ve isteklerin de meşru olmayan (dine aykırı-haram) yollarla giderilmesi çirkin ve yasaktır. Şunu ifade edelim ki ihlal edilen her yasak/haram, bireysel ya da toplumsal bazda bir zarar, çöküntü, bozulma olarak karşımıza çıkmaktadır. Akl-ı selim hiçbir kimse zinayı, fuhşu, kadınların bir cinsel meta'(obje) gibi kullanılmasını tasvip edemez. Bu tür ilişkiler neticesinde zaman zaman kanlar akıtılmakta, hayatlar sönmekte, yuvalar dağılmakta, dostluklar bozulmakta, çocuklar ailesiz kalmaktadır. Başlangıcı itibariyle iki birey arasında cereyan eden bu hadise zamanla kitlesel bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle dinimiz cinsel arzu ve isteklerin karşılanması için tek meşru yol olan evliliği öngörmüştür (Nur, 32) "...Onlar (kadınlar) sizin için birer elbise, siz de onlar için birer elbisesiniz..." (Bakara, 187) ayeti gayet vezir bir şekilde eşlerin birbirlerini koruyucu, birbirlerini tamamlayıcı olduklarını dile getirmektedir. Hz. Peygamber (s.a.s.)'in "Ey Gençler topluluğu! Sizden kimin evlenmeye gücü yeterse, evlensin. Çünkü evlenme, gözü ve iffeti harama karşı daha fazla koruyucudur. Evlenmeye gücü yetmeyen de oruç tutsun. Çünkü oruç, gerçekten şehveti iyice kıncıdır." (Buhari, Nikah, 2) hadisini bu bağlamda düşünmemiz, bize evliliğin gereği konusunda yeterli fikir verecektir.

Evlenme denge unsurudur:

Yüce Allah, evrendeki hemen her şeyi bir denge çerçevesinde yaratmıştır. "Göğü Allah yükseltti ve mizanı (dengeyi) O koydu. Sakin dengeyi boz-

mayın." (Rahman, 7-8) ayeti bu dengeyi vurgulamaktadır. Dolayısıyla insanın evlenmesi, aile kurması, cinsel arzu ve isteklerini meşru çerçevede gidermesi de kişisel ve toplumsal bir denge unsurudur. Rasulullah (s.a.s.)'in hayatından aktaracağımız şu örnek aslında hemen her konuda dengeli olmamız başka bir ifadeyle fitratı zorlamamamız gerektiği konusunda bizlere yeterli fikir vermektedir. Sahabeden üç zat Hz. Peygamber'in ibadetini öğren-

mek üzere onun zevcelerinin evlerine gidip istedikleri bilgiyi aldıktan sonra, daha çok ibadet etmeleri gerektiği kanaatine vardılar. Onlardan birisi: Gecelerin tamamını namazla geçireceğini, diğeri yıl boyunca oruç tutacağını, üçüncüsü de, kadınlarından uzak durup hiç evlenmeyeceğini söyledi. Onlar böyle konuşurken yanlarına Hz. Peygamber gelerek: "Siz şöyle şöyle söyleyen kimselersiniz. Bilmiş olunuz ki vallahi ben Allah'tan en çok korkunuz ve en fazla

korunacağım. Ancak ben bazen oruç tutarım bazen de tutmam. (Gecenin bir kısmında) namaz kılarım ve (bir bölümünde) uyurum. Kadınlarla da evlenirim. (İşte benim yolum, budur). Artık benim yolumdan kim yüz çevirirse benden değildir" (Müslim, Nikâh, 1) buyurdu. Bu hadis bize hemen her konuda denge unsurunu dikkate almamız gerektiğini ifade etmektedir.

Evlenme karşılıklı hak ve yükümlülükler doğuran bir sözleşmedir:

Kur'an-ı Kerim, kocanın karısı, hanımın da kocası üzerinde birtakım haklarının bulunduğunu bildirmekle (Bakara, 228; Nisa, 4; 20-21; Talak, 7) birlikte bu hakların "neler" olduğu konusunda ayrıntıya girmek yerine "maruf" ölçütünü getirmektedir. Maruf; İslâm toplumunun anlayış, ihtiyaç ve geleneği çerçevesinde oluşan, gerektiğinde değişen ve gelişen esnek bir ölçüttür. Tabii burada kişinin bireysel durumu da marufun çerçevesinin belirlenmesinde etkin olacaktır. Örneğin kocanın ekonomik durumu kadının taleplerinin sınırlanmasını etkileyen bir unsur olabilir. Kur'an-ı Kerim prensip olarak erkeklerle kadınlarla iyi geçinmeyi tavsiye ederek (Nisa, 19) evlilik bağının korunmasında kocaya daha ağır bir sorumluluk yüklemektedir. (Nisa, 34) Taraflar arasında geçimsizlik söz konusu olduğunda da taraflara sabır ve hoşgörüyü öğütler (Nisa, 19), topluma da hakemler (arabulucular) vasıtasıyla eşlerin arasını bulma görevi yükler. (Nisa, 35)

Evlenme, neslin meşru bir şekilde devamı ve korunması için önem arz etmektedir. Soyu temiz nesiller yetiştirmenin yolu, eşlerin meşru ölçüler çerçevesinde kurdukları aile yuvasından geçmektedir.

Sevginin Gücü

Yrd. Doç. Dr. Öznur Özdoğan
Ankara Univ. İlahiyat Fakültesi

Gçinde bulunduğumuz günlerde sevgiye her zamankinden çok ihtiyacımız var. Geçmişten gelen eksiklikler, yetersiz, kısıtlı, şartlı düşünceler insanın geleceği için edinmesi gereken gücü toplamasına engel oluyor. O güç sevgi gücüdür. Sevgi ancak bilinçli yaşandığında gerçek değerini kazanır.

Sevgi önce benlikle başlar, çünkü ego tatmini söz konusudur. Sonra yavaş yavaş gerçek sevgiye doğru yönelim görülür. İnsanların asıl gücü içlerinde bulunan özdür. Çoğu insan bu özün varlığından habersizdir. Çünkü içindeki bu özün üzerine perdeler çekmiştir. Bu perdeler şartlanmışlıklarımız ve alışkanlıklarımızdır.

Sevgiyi daha geniş hissedebilmek için, şartlanmışlıklarımızı ve bazı alışkanlıklarımızı bırakmamız gerekmektedir. Bunun için ilk adım OLMAZ bakış açısının OLABİLİR bakış açısına dönüşmesi olacaktır. Yüce Yaradanimız Kur'an-ı Kerim'in birçok yerinde "Allah ol der hemen olur" demektedir. Böyleyken biz kul olarak olmaz, olamaz diyemeyiz. Kula yakışan "olabilir, olmayabilir" bakış açısıdır. Pek çok kişi için gerçekleşmesi mümkün değilmiş gibi görünen her şey aslında gerçekleşebilmek için, insanların yüreklerindeki olmazların kınılmasını beklemektedir.

Sevgiyi hissedebilmek, ayrıntı dünyasından kurtulmak, dingin bir iç yapıya ve kalp huzuruna ulaşmak istiyorsak, alışkanlıklarımızı ve sınırlarımızı fark edip, değiştirmeye karar vermemiz gerekmektedir. Bunları ancak biz değiştirebiliriz, fakat onları seviyor ve hayatımıza anlam kattığını zannediyoruz. Aksine onların bizleri köleleştirdiğini ve üstün sevgiye ve akla çıkma-

mızı engelleyerek insanlığa hizmet edemez hale getirdiğini anlamalıyız. Sınırlı insan sevemez, çünkü verme, fedâkârlık yapma esnekliğini gösteremez ve başkalarına UYUM SAĞLAYIP, ortak sevgi alanlarını kuramaz. Bireysellik ve benliğin olduğu yerde sevgiden söz edilemez. İnsanoğlu yaşamaya başladığından beri, özlenen tek şey barıştır. Oysa birey olarak en çok istedikleri şeyin barış olduğunu

söyleyen insanlar, bir türlü bir araya gelip çok istediklerini söyledikleri barışı tam olarak sağlayamamışlardır. İşte bu insanoğlunun sevgide gereken yere gelmediğini gösterir. İnsan içindeki büyük güce rağmen, kendini sevgiye muhtaç bırakmıştır. İnsanlık bu büyük ihtiyacını ancak sevgide birleşerek giderebilir. Dünyayı bir araya getirecek ana güç sevgidir. Sevgi barışın anahtarıdır.

Bunun için öncelikle insanın içsel barışını kurması gereklidir. İçsel barışı oluşturmada ilk adım "KENDİNİ SEVMEK"tir. Nedir kendini sevmek? İnsanın, içinde varolan özünü; insan olma potansiyelini hissetmesi ve özüne güvenmesidir. İnsanın özü her koşulda onunla birlikte. Ve her zaman ona doğru olanı gösterir.

Vicdan sesi de diyebileceğimiz özümüzü nasıl duyabiliriz? Öncelikle içimize dönüp kendimizi dinleyerek. İçimizden gelen ses hiçbir insana zarar vermeyen ve insanlığın hayrına olan şeyleri söylüyorsa o ses vicdan sesidir. O ses hem kendimizi hem de başkalarını yargılamayan bir sestir. Hem kendimize hem de başkalarına saygıyı öneren bir sestir. Bizleri olumlu düşünmeye yönelten bir sestir. Yüreğimizin ibresini iyimserliğe çevirir. Vicdanımızın sesini du-

yabilmek için ikinci adım, "KABUL EDEMEDİĞİMİZ GERÇEKLERİ KABUL EDEBİLİR HALE GELMEK"tir. Çünkü insanlar gerçeği sevmemektedirler. Gerçeği sevebilmek için daha sınırsız düşünerek, esneklik kazanmak gerekmektedir. Bu yüzden insan önce kendini sevmeyi öğrenmelidir. Ancak kendini severse gerçeklerinin farkına varır ve yaşadıklarının değişmesini, gelişmesini sağlar.

Mevlânâ, gerçeğe ulaşmak için iki yol önermiştir: Birinci yol, bâtılı terk etmektir; bu uzun yoldur. İkinci yol, gerçeğe sarılmaktır; bu kısa yoldur. Mevlânâ bunu şöyle ifade etmektedir: Karanlık bir odaya giren insan karanlığı ne kadar kovsa karanlık yok olmaz. Ama odayı aydınlatıldığında karanlıktan eser kalmaz. Çünkü karanlığın ışığa karşı hiçbir gücü yoktur.

İçimizdeki ışık, sevgidir. Sevginin olduğu yerde korku, kaygı, endişe, umutsuzluk, kin yoktur. Ancak seven insan barışı simgeleyen zeytin dalını uzatabilir. İnsan sevince artık kendi dışındaki güçlerin insafına kalmış olmaz. Çünkü kendisi de güçlü bir varlık haline gelmiştir.

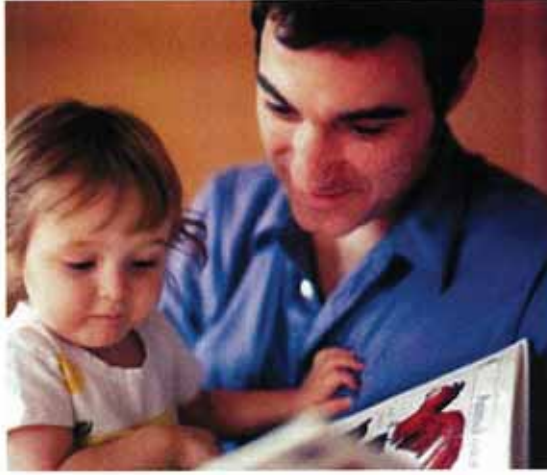
Gerçek sevgi insanı sadece insan olarak görmek demektir; bu noktada cinsiyet, ırk, din, dil, milliyet ayrımı yoktur. Ancak, insanlar ve toplumlar birbirlerine karşı kendilerine duydukları sevgiden daha yoğun bir sevgi gösteremezlerse barış kurulamaz.

Her şeyin bizde, bizim her şeyde olduğumuzu anladığımız an, "GERÇEK SEVGİ"yi bulduğumuz andır. Gerçek sevgi beklentisizdir, ego terbiye edildiği için, tatmin edilmeyi beklememektedir. Elbette bu noktaya ulaşmak kolay değildir. Ama bizler öncelikle bize gösterilen bu hedefleri görmeli sonra da onlara ulaşmaya çalışmalıyız. İçimizde var olan öz, her zaman düşünene çaba gösterene yardımcıdır. Çünkü ancak böyle öğrenir ve gerçek İNSAN oluruz. Böyle bir insan, her gittiği yere, içinde var olan ve yaşadığı sevgisini götürür. Bu sevgi adeta bir panzehir gibi, insanların kalıplarını, huzursuzluklarını, mutsuzluklarını olumluya çevirir. İnsanların arasındaki bilgeler, bu sevgiyi yaşayan ve paylaşılanlardır.

Erich Fromm'a göre, ilgi, bakım ve sorumluluk sevginin gerekli unsurlarıdır. Bir insanı sevmek demek, ona ilgi göstermek, ona bakmak, onun hayatından sorumlu olduğumuzu hissetmek demektir. O insanın bütün insanî güçlerinin gelişmesine yardımcı olmak demektir. İnsan emek verdiği şeyi sever ve sevdiği şeye emek verir. Kendimize ve başkalarına ne kadar emek verirse, kendimizi ve başkalarını o kadar derinden severiz. Fromm'a göre, insanlı-

ğa duyulan sevgi tek bir kişiye duyulan sevgiden ayrılmaz. Bir insanı sevmek demek, onda insan olarak var olan özü sevmek, insanlığı simgeleyen bir varlık olarak onunla iletişim kurmak demektir.

Doğan Cüceloğlu sevgiyi koşullu sevgi ve koşulsuz sevgi olmak üzere iki başlık altında incelemektedir. Koşullu sevgiyle iletişim kurduğumuz kişi bizden sü-

rekli şu mesajları alır: A, B, C, ..., X gibi davranışları yaparsan seni severim; yapmazsan sevmem. Bu mesaj karşısında, karşı tepki oluşur. O da bize, "senin sevgin olmadan da yaşamını sürdürebilen, kendi başına varolan biriyim" demek ister ve bunu kanıtlamaya çalışır. Koşulsuz sevgi, karşımızdaki kişinin temel potansiyeline yönelik sevgidir. Kişinin olabileceğinin en iyisi olması için destekleyen, yüreklendiren, onu bu öze sahip çıktıkça onurlandıran bir sevgidir. Bu anlamda koşulsuz sevgi, "kişiyi şu andaki davranışlarının ötesinde, onun potansiyeline ve özüne dönük olarak sevmektir." Birisini koşulsuz olarak gerçek anlamda sevdiğimiz zaman, onun kendinden emin ve güven içinde olmasına yardımcı oluruz. Bu tür sevgi bireyin kendi değerlerini, özünü bulmasına ve kendini bir bütün olarak olduğu gibi kabul etmesine yol açar.

İçindeki sevgiyi yüzyıllardır bizlerle paylaşan Yunus Emre sevgiye giden yolu dizeleriyle çok güzel özetlemiştir;

Gelin tanış olalım
İşin kolay tualım
Sevelim sevillelim
Dünya kimseye kalmaz

DIŞ SAĞLIĞI

Prof. Dr. Şaziye Aras

Ankara Üniv. Diş Hekimliği Fakültesi

Sürekli dişlerdeki sürme gecikmeleri önemli midir?

Eğer sürekli diş, vaktinde sürmemişse bir diş hekimine danışmakta yarar vardır. Bu gecikme süt dişi köklerinin erimesinde bir gecikme, bir kist veya dişin sürmesini engelleyici bir oluşumla ilişkili olabilir. Vaktinde alınacak önlemlerle dişin gömülü kalması veya hatalı yönde sünnesi gibi ileride tedavisi zor sorunlarla karşılaşılması önlenabilir.

Bebeğiniz dişlerini koruyamayacağına göre, onun sağlıklı süren dişlerini korumak sizin görevinizdir. Bu konuda neler yapabilirsiniz?

Bebeklerin diş sağlığını korunmasına, dişler ağızda görüldüğü andan itibaren başlanılmalıdır. Bebekler bu dönemde şekerli, yapışkan püre kıvamında yiyeceklerle beslenirler. Dişler üzerinde kolaylıkla birikebilen bu gıda maddelerini uzaklaştıramazsak, çocuğa 10-12 yaşına kadar hizmet verecek olan süt dişlerini çürüme tehlikesiyle karşı karşıya bırakmış oluruz. Bu nedenle bebeklerin emzirilmesi ya da biberonla beslenmesinden sonra dişler temiz bir suya batırılmış gazlı bezle temizlenerek, beslenmeden sonra su içirilmelidir.

Biberon çürüğü ne demektir?

Özellikle gece beslenmeleri esnasında biberonlarla verilen bol şekerli mamalar henüz sürmüş olan süt dişlerinin hemen çürümmesine neden olmaktadır. Geceleri tükürük akışı çok yavaşladığından, dişler üzerine biriken, şekerli mama artıkları, bütün gece boyunca ağızda mevcut olan mikropların faaliyeti ve asit oluşturması için ideal bir ortam yaratacak, oluşan asit ise bebeğin henüz süren dişlerini harap

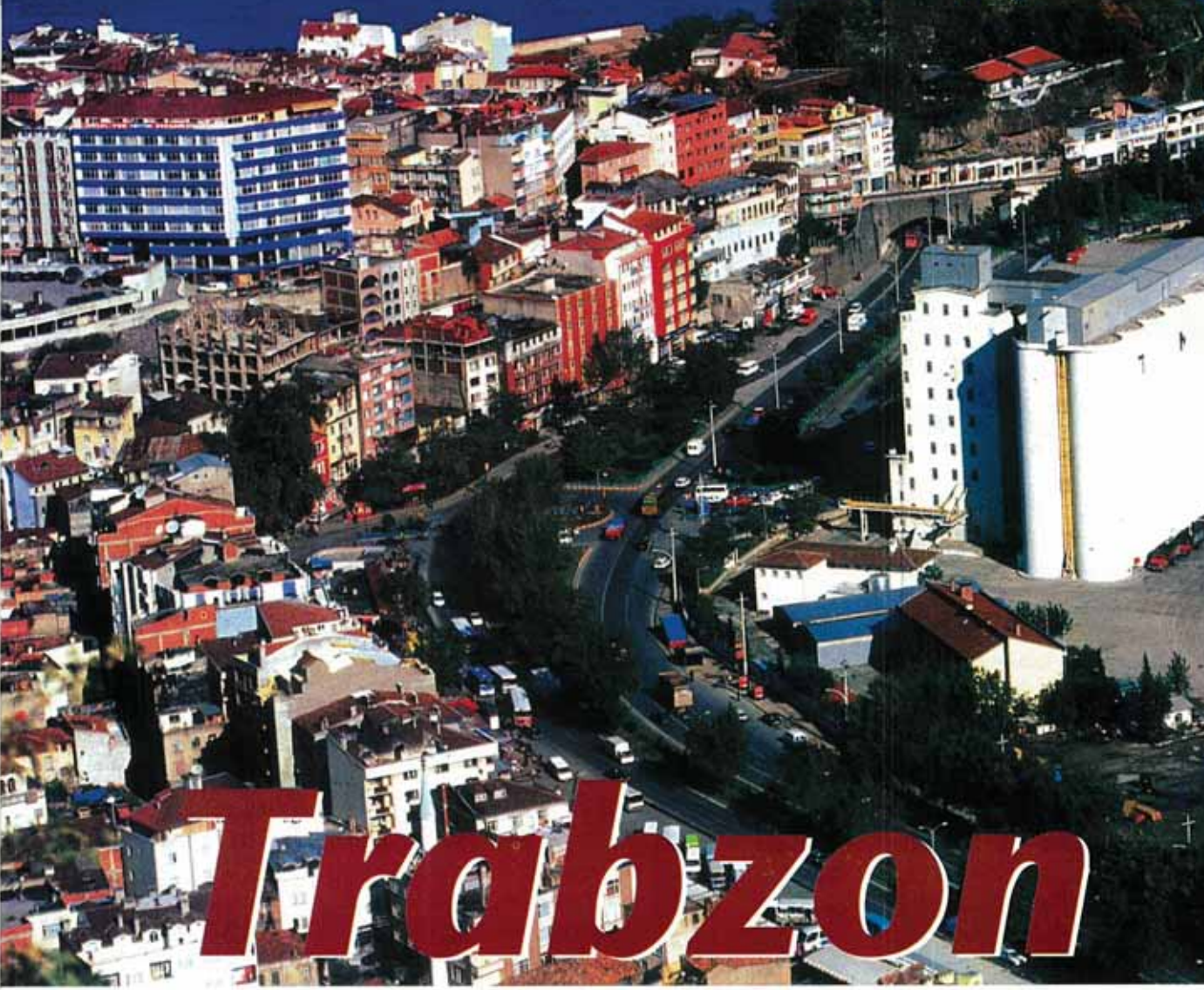
edecektir. Geceleri şekerli mama içeren biberonla beslenmeler ve emziklerin bala, şekerle batırılarak verilmesi nedeniyle toplumumuzda 2-2,5 yaşında tüm süt dişleri çürümüş çocuklara rastlanma oranı çok yüksektir. Bebeklik çağındaki çürüyen dişler ağrılara, uykusuz gecelere, çocuğun beslenmemesine ve genel sağlığının tehlikeye girmesine neden olacaktır. Ağızdaki iltihaplı dişlerin genellikle çekilmesi gerektiğinden, çocuğunuz çiğneyebilmek için belki küçük yaşta protez takmaya mahkum olacaktır.

Çocuklar dişlerini fırçalamaya ne zaman başlamalıdır?

Çocukların eline diş fırçasının 2-2,5 yaşında verilmesini öneriyoruz. FIRÇALA OYUNUNDA-KI AMACIMIZ, bu yaştaki çocuğun ona örnek olacak olan sizleri, abla ve ağabeylerini taklit içgüdülerinden yararlanarak, bu taklitlerinin günün birinde alışkanlık haline dönmesini sağlamaktır. Yalnız bu yaştaki çocuklar macunları yutacağından çok az miktarda koyunuz. Çocuklar 7-8 yaşlarına gelinceye kadar dişlerini ideal şekilde fırçalayamazlar. Bu nedenle onların fırçalama gayretlerini takiben denetiminiz ve temizlenmeyen bölgeleri sizin fırçalamanız gerekecektir.

Çocuğunuzun diş fırçası ve macunu nasıl olmalıdır?

Dişlerin onları çürüğe karşı koruyan florür içeren ve çocuğun tadı hoşuna giden bir macunla fırçalanması gereklidir. Diş fırçasına yedirilmiş küçük bir parça macun temizlik için yeterlidir. Çocuklar için tavsiye edilen diş fırçaları daha küçük boyutlu ve orta sertlikte olup, fırçaların kılları dağılıp bozulduğunda yenilenmelidir.

Trabzon

Hamit Kurt

Trabzon, zengin tarihi, sosyal, kültürel değerleri, çalışkan, nüktedan ve vatanperver evlatları ile Anadolu'nun en önemli kıyı kentlerinden biri olup, aynı zamanda ülkemizin Kafkaslara açılan bir kapısıdır.

Trabzon, sırtını kuzeyde bakanların kalbini ürperten sert ancak asil duruşlu Karadeniz'e yaslamış, doğusunda Rize, batısında Giresun, güneyinde Gümüşhane ve Bayburt illeri bulunan şirin bir ilimizdir. Dört mevsim yeşil bitki örtüsü ve 4938 km² toprak alanı ile hacim olarak Türkiye'nin 68. sırasında yer almaktadır. Arazi yapısı, dağlık alanlar, yaylalar, tepeler, akarsuların oluşturduğu vadiler ve deltalardan oluşur. Trabzon insanı için düz arazi, sayısız nimetleri içinde Allah'ın en kıymetli lütfudur. Trabzon ilinde kışlar genellikle ılıman geçer, yağışlar kıyı kesimlerinde yağmur, orta ve yük-

sek kesimlerde ise genellikle kar yağmuru şeklinde cereyan eder. Ancak yağın karlar uzun süre yer yüzünde kalmaz, kısa sürede eriyiverir. Ormanların çok olması ve denize yakınlığı sebebiyle yazları bol yağmurlu geçer. Kıyıdaki şehir merkezlerinde havanın oldukça nemli oluşu dikkati çeker. Bu bakımdan Trabzon insanı için yazın yaylalar bulunmaz kaçış ve sığınma mekânlarıdır. Bahar mevsimleri kış ve yaz arasında yumuşak geçişli bir iklime sahiptir.

Bitki örtüsü bakımından Trabzon ili oldukça zengindir. 0-300 rakımlı yerlerde Trabzon hurm ası, akçaağaç, şimşir, karayemiş, kat-

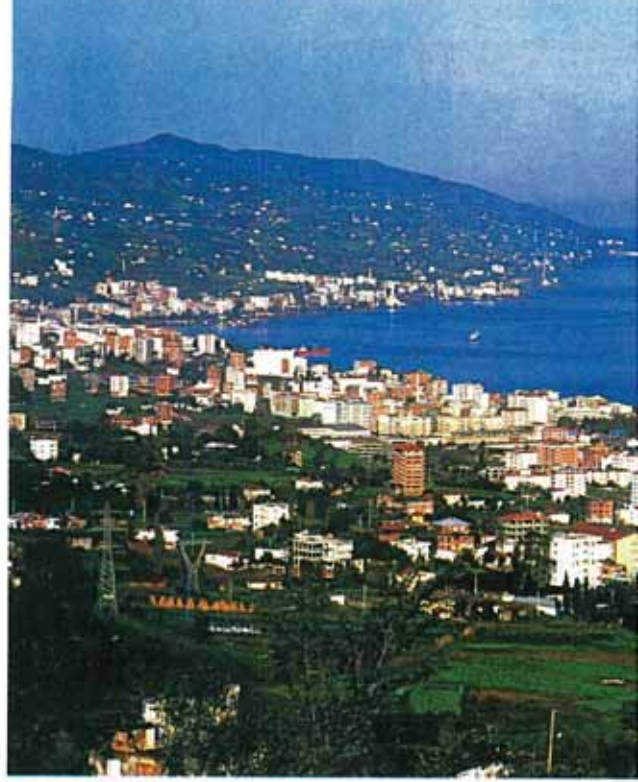
ran ardıcı, kızılağaç, kestane, meşe türleri, dış budak, kestane, beyaz söğüt gibi ağaçlar yayginken, bunun üzerindeki yükseltilerde sarıçam, ladin, mor çiçekli orman gülü ve bazı çalı türleri bulunur. Trabzon'un seyredenlere doyumsuz haz veren güzellik kaynaklarından biri de gür ormanlarıdır. Kıyılarda balıkçılık önemli geçim kaynağıdır. Hamsi, istavrit, palamut, tirsı ve mezgit balık türlerinden Trabzon'da çıkanları lezzette bambaşkadır. Hamsinin saltanatına diyecek yoktur. O Trabzon insanı için sadece beslenme maddesi değil, aynı zamanda türkülerin ilham kaynağıdır da. Modern tesislerde alabalık üretimi de giderek şehrin her bölgesinde yaygınlık kazanmaktadır.

Ziraata elverişli geniş arazilere olmayan Trabzon ilinde genellikle fındık, tütün, çay, mısır ve sebze yetiştirilir. Köylerde hayvancılık yapılmakta ise de, dar ve engebeli arazilere dağınık bir şekilde yerleşmiş bulunan köylüler,

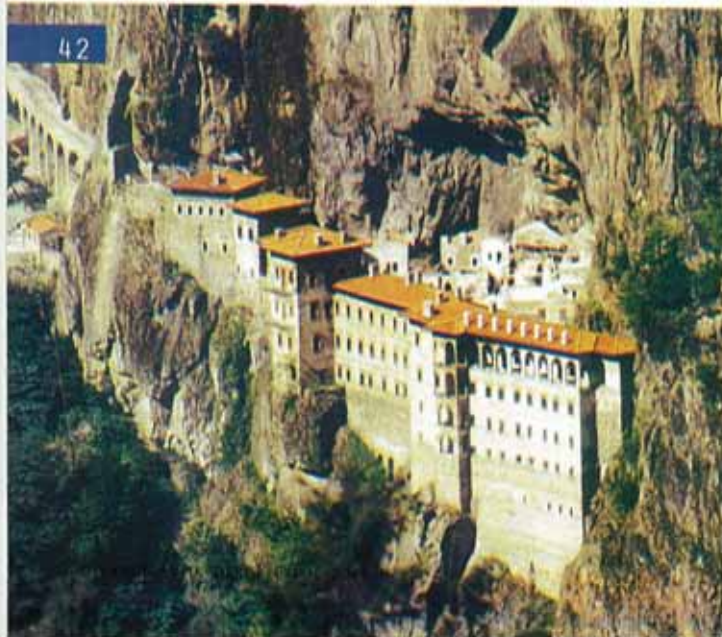

sınırlı sayıda hayvan besleyebilmektedirler. Trabzon'da ziraat yapmanın, ekilecek toprağı sırta taşıyarak müsait bir yer meydana getirmeyi gerektirecek kadar büyük zorlukları vardır. Hasılı Trabzon'da hayat kolay değildir. Trabzon insanını gurbete ve sürekli arayışa sevk eden nedenlerin başında bu zorluk olsa gerektir. Belki de sosyolojik olarak bu zorluğun dimağlarda oluşturduğu güçlü bağlılık duygusu, dünyanın neresine giderse gitsin Trabzon insanını gözünü açtığı topraklara geri döndürmektedir.

Birazda Trabzon'un tarihinden bahsedelim. Yerleşim merkezi, Milattan önce 756 yılında Milet Kolonisi olarak kurulmuştur. Şehre ilkin kayalar üstünde masa biçimindeki görünümü sebebiyle "Trapezus" adı verilmiş, zamanla bu isim Trabzon'a dönüşmüştür. Trabzon tarihi seyrinde çok çeşitli milletlerin egemenliği altına girmiştir. Bunlar sırasıyla Miletler, Persler, Makedonyalılar, Romalılar, Latinler ve Rumlar'dır. 1071 Malazgirt Zaferiyle Anadolu'ya giren Türkmenlerden bir grup da Trabzon Bölgesini ele geçirmişse de daha sonra şehir tekrar Bizanslılar'a geçmiştir. Trabzon'un Osmanlılar tarafından fethi teşebbüsü ilk defa II. Murat tarafından gerçekleştirilmiş, ancak fetih Fatih Sultan Mehmet Han'a 1461 yılında müyesser olmuştur. Fetihden sonra şehrin imarına başlanarak Türk İslam yapılarıyla donatılmıştır. Ayrıca Fatihden sonra Valiler yoluyla nüfusun Türkleştirilmesi çalışmalarına hız verilmiştir. Osmanlı Yönetiminde önce bir eyalet merkezi olan Trabzon, bir süre sonra Sancak Merkezine dönüştürülmüştür. İlk Sancakbeyi de Yuvuz Sultan Selim'dir. Trabzon Kanunî Sultan Süleyman'ın da doğum yeri olma şerefini taşımaktadır.

Ruslar Trabzon şehrini ilki 1809 yılında olmak üzere birkaç defa işgal etmek istemişlerse de sahil kesimlerinde buna pek muvaffak olamamışlardır. Ancak I. Cihan Harbi sırasında Trabzon'u bombalayarak tarihî doku ve insan kaynakları açısından büyük yıkımlara sebep olmuşlardır. 1916'daki Rus işgali, 1918'de yapılan Berst-Litovsk anlaşmasıyla son bulmuş, şehir yeniden Türklere geçmiştir. Rus işgali sebebiyle Batıya şehirden 80.000 civarında nüfusun göç ettiği kaynaklarda belirtilmektedir. Bunlardan bir kısmı çeşitli sebeplerle geriye dönememişlerdir. Trabzon halkı kurdukları sivil toplum kuruluşlarının (Trabzon Muhafaza-ı Hukuk-i Milliye) öncü çalışmalarıyla sinsice bölgeye Rum nüfusun yerleştirilmesi çalışmalarına karşı çıkmış, millî mücadelenin başlatılması ve başarıya ulaştırılmasına maddî ve manevî büyük katkılarda bulunmuştur. 23 Temmuz 1919'da Milli Mücadelenin kilometre taşlarından biri olan Erzurum Kongresi'nin toplanmasında Trabzon Müdafaa-i Hukuk ve diğer cemiyetlerin hazırlık çalışmalarının payı büyüktür. Bu katkılar Gazi Mustafa Kemal Atatürk de çeşitli vesilelerle dile getirmiştir. 15 Eylül 1924 tarihli bir konuşmasında yer verdiği: *"Beş sene evvel ilk defa Samsun'a ayak bastığım zaman bana kuvvet-i kalp veren arkadaşlarımın ilk safında kahraman Trabzonlular'ın bulunduğunu asla unutmayacağım. Sakarya melhâme-i kübrasına Üçüncü Fırka ile yetişen Trabzon evlatlarının meydan-ı muharebede gösterdikleri fedakârlıkların kıymetli hatırası daima dimağimde menkuş kalacaktır"* ifadeleri bu

gerçeği veciz bir şekilde dile getirmektedir. (Bk. Trabzon 2000, T.C. Trabzon Valiliği, Cem Ofset, Sunuş Yazısı) Bugün de üniversitesi, kültürü, gelenek ve görenekleri, el sanatları, bakır ve altın işlemeciliği, uluslar arası hava ve deniz limanları, serbest ticaret ve organize sanayi bölgesi, Rusya Federasyonu, İran ve Gürcistan Konsoloslukları ve diğer sosyo kültürel faaliyetleriyle kalkınmış Türkiye'nin çağdaş vizyonunun oluşumuna katkıda bulunmayı sürdürmektedir.

Trabzon halkı kadar kendi kendini mizah konusu yapan, gülerken başkalarını düşündüren bir halk var mıdır, bilinmez. Bu kendine olan özgüvenin apaçık bir göstergesidir. Köylerde birbirinden uzakta dağınık bir şekilde yerleşmiş insanların kalpleri birbirine çok yakındır. Doğanın yapısı mizaçlar üzerinde derin etkiler bırakmıştır. Folklorunun kıvraklığı da büyük ölçüde coğrafi yapı ile yakından ilintilidir.

Trabzon'da görülmeye değer çok sayıda tarihi ve turistik yerler vardır. Bunlardan başlıcaları ise şunlardır: Bizans dönemine ait Trabzon Kalesi, Ayasofya Müzesi, Fatih Ortahisar Camii, Molla Nakih Camii, Kudrettin Camii, Küçük Ayvasıl Kilisesi, Trabzon'a 6 km uzaklıkta Kaymaklı köyü yakınında bulunan ve Hz. İsa'nın anısına 873 yılında yapılan Kaymaklı Manastırı, Maçka ilçesine 14 km uzaklıkta Vazelen Manastırı, Trabzon Esiroğlu, Tuştul köyündeki Kuştul Manastırı, Trabzon'a 30 km uzaklıkta, Maçka ilçesinin 15 km güneyinde Meryem Ana vadisinde bulunan ve vadiden 200 metre yükseklikte duvar gibi dik yamaç ortasındaki mağaranın içerisine inşa edilen Sümelâ (Meryemana) Manastırıdır. Manastırın St.Luke tarafından yapıldığı bilinmektedir. Yunanca'da (Kara Dağın Bakiresi) olarak bilinen manastır, Osmanlı döneminde Fatih Sultan Mehmet, Yavuz Sultan Selim ve Sultan II. Mahmut zamanlarında çeşitli şekillerde genişletilerek restore edilmiş, Karadeniz bölgesinin

en eski Hristiyan tapınağı olma özelliğini taşımasıyla doğanın eşsiz güzelliklerini koruyarak günümüze kadar taşımıştır. Bu yapı evrende yaratılmışların içinde insanın iradesi ve aklının neleri başarabileceği hususunda ibretlik bir manzarayı teşkil etmektedir. Trabzon Müze Müdürlüğüne son şekli ile restore edilen Sümelâ Manastırı içerisinde, piknik alanları, çay bahçeleri, kafeteryalar bulunmaktadır.

Trabzon tarihi yerlerinin yanı sıra yaylalarıyla da meşhurdur. Buralarda her sene mayıs ayından başlayarak eylül ayına kadar şenlikler düzenlenmektedir. Bunların bazıları ise şunlardır:

Vakfikebir ilçesi sınırlarında bulunan Karlı Dağ Yayla Şenlikleri, Çaykara ilçesinde Kuşmer Yayla Şenlikleri, Akçaabat Hıdırnebi Yayla Şenlikleri, Maçka'da bulunan Örnekalan Yayla Şenlikleri, Tonya ilçesinde bulunan Kadırga Yayla Şenlikleri. Geçmişle gelecek arasında bir köprü niteliğindeki gelenek ve göreneklerin taşıyıcılığı fonksiyonunu en güzel bir şekilde icra eden bu şenlikler yerli ve yabancı turistlerin ilgi odağı haline gelmiş durumdadır.

Hamsi tavası, karalahana çorbası, karalahana sarması, lahana gulyası, lahana kavurması, mısır lapası, mısır ekmeği, sütlü kabağı, saç yufkası, hamsiköy sütlacı, pazı muhlaması, pazı burmalısı, hamsili pidesi de Trabzon'un en meşhur yemekleri arasında yer almaktadır.

Trabzon aynı zamanda tertemiz sahilleriyle gelen yerli ve yabancı turistlere hizmet edebilecek doğal plajlara sahiptir. Trabzon spordan, sanata, kültürden tarihe, turizmden balıkçılığa daha farklı bir çok alanlarda kendini dünyaya tanıtmayı başarabilen ender illerimizdendir. Trabzon anlatılmakla değil gelipte görülmesi gereken, güzide illerimizden birisidir. Bu sebeptendir ki sayılamayacak kadar güzelliklere ve özelliklere sahip olan Trabzon'u ve onun mucit insanlarını yakından tanımak isteyenler, arabasına binip açılmalıdır Karadeniz'e.

SORUN SÖYLEYELİM

Hazırlayan: **Mehmet Kaya Kurt**
Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanvekili

Korsan CD veya Kitabı Satın Almak Dinen Uygun mudur?

İslâm dini, emeğe büyük önem verir. "İnsan için ancak çalıştığı vardır" (Necm, 39) âyeti bu gerçeğe işaret eder. Bir kitabın veya CD'nin korsan olarak üretilip piyasaya sürülmesi emeğe saygısızlıktır. Bu tür ürünleri satın almak kul hakkını ihlal etmek demektir. Bu sebeple korsan ürünlerin satın alınması dinen caiz değildir.

Kürtajın Dînî Hükümü Nedir?

Allah'ın en değerli yarattığı olan insanın hayatı, spermin yumurtayı aşılması ile başlar. Sağlam bir yere, anne rahmine yerleşen döllenmiş yumurta hızla büyümeye başlar, dört aylık olunca kendisine ruh verilir. (Buhârî, Enbiyâ, 1. IV, 103; Ahmed, I, 374, bk. Müminûn 13-14) Ruhun bedenle buluşmasından sonra çocuk anne karnında hareket etmeye başlar. Dolayısıyla anne karnında, ceninin iki devresi vardır: a) Cenine henüz ruhun verilmediği yüz yirmi günlük ilk dönem: Bu dönemde gebeliğe son verilebileceği görüşünde olan bazı bilginler varsa da, bir zaruret olmaksızın ceninin gerek ilaç, gerekse başka işlemlerle düşürülmesi veya alınması (kürtaj) İslam bilginlerinin büyük çoğunluğu tarafından caiz görülmemiştir. b) Ruhun verildiği 120 gün sonraki dönem: Bu dönemde, annenin hayatının kurtarılması dışın-

da herhangi bir sebeple gebeliğe son vermenin (kürtajın) haram ve cinayet hükmünde olduğunda İslam bilginleri ittifak etmişlerdir.

Gebeliği önleyici tedbirlere başvurarak doğumu kontrol altında bulundurmak, istenmeyen gebeliğe engel olmak dinen caiz ise de, gebelikten sonra, annenin hayati tehlikesi ve benzeri kesin ve meşru bir zaruret olmadıkça çocuğu düşürmek veya aldırma (kürtaj) caiz değildir.

Sihrin İslâm'da Yeri Var mıdır?

Büyü anlamına gelen sihir, çeşitli tekniklerle ve meşru olmayan yollarla insanları bir tür manyetize edip, tabiat kanunlarına aykırı gözükken bir takım olayları gerçekleştiriyor görüntüsü vererek insanları aldatma faaliyetidir.

Büyü; cincilik, muskacılık ve benzeri yollarla maddî ve manevî araçları kötüye kullanarak, bazı şeyleri gerçekleştirme çabası anlamını da ifade etmektedir.

Kur'an-ı Kerim'de "sihir" kavramı çeşitli vesilelerle geçmektedir. Bir çok ayette kafirlerin peygamberlere karşı yürüttükleri muhalefet ve iftira kampanyalarında sihirbazlardan destek istedikleri ifade edilmekte ve sihirbazların düzenbaz ve yalancı oldukları vurgulanmaktadır. "Sihirbaz nereye varsa kurtuluşa eremez" (Tâhâ, 69); "Sihirbazlar kurtuluşa eremezler" (Tâhâ, 77)

mealindeki ayetlerle, Hz. Peygamberin sihir yapmayı yedi büyük günah arasında sayması (Buhârî, Vesâyâ, 23; Müslim, İman, 144) İslam'ın büyüculüğe karşı takındığı olumsuz tavrın açık bir ifadesidir. Büyüye karşı korunmak için, İhlâs, Felâk ve Nâs sûrelerini okuyarak Allah'a sığınılır, cinci ve muskacı denilen kişilere itibar edilmez.

Göz Değmesi (Nazar)

Gerçek midir?

Mahiyeti ve nasıl olduğu kesin olarak bilinmemekle birlikte, göz değmesi/ nazar, bazı kimselerin bakışlarıyla olumsuz etkiler meydana gelmesine denir. Kur'an-ı Kerim'de "... İnkâr edenler, Kur'an'ı dinlediklerinde, neredeyse seni gözleriyle yıkip devireceklerdi" (Kalem, 51-52) anlamındaki âyet ile; "Nazardan Allah'a sığın, çünkü nazar haktır" (İbn-i Mâce, Tıb, 32. II, 1159, No: 3508) anlamındaki hadis göz değmesinin insana etki edebildiğine işaret etmektedir.

Peygamberimiz (s.a.s.) göz değmesine karşı, "Ayete'l-Kürsî ile İhlâs, Felâk ve Nâs sûrelerini okumuş ve ashabına da bunları okumalarını tavsiye etmiştir. (Sa-hih-i Buhârî Tecrid-i Sarih Tercümesi, XII, 90, No:1932)

Akupunktur Tedavisinde Kullanılan İğneler (0,5 mm) Ve Üzerindeki Hipoalerjenik Bantlar Abdest Almaya Mani midir?

Müslüman sağlığını korumakla yükümlüdür. Yara, kırık ve benzeri rahatsızlık nedeniyle üzerinde sargı bulunan bir organın abdest alırken su ile yıkanması sağlık açısından zararlı ise bu sargı çözülmeyip üzerine mesh edilebilir, yapılan bu mesh o uzvu hükmen yıkama sayılır.

Bu itibarla sağlık amaçlı akupunktur tedavilerinde kullanılan iğneler ve üzerindeki hipoalerjenik bantlar kullanılması gerekli olduğu müddetçe gusletmeye ve abdest almaya mani değildir.

Yeminini Bozan Kişi Ne Yapar?

Yemin, bir işi yapıp yapmayacağına dair Allah'ın adını anarak ant içmektir. Yeminler üç kısma ayrılır:

a) Yanlışlıkla veya doğru zannıyla ya da dil alışkanlığı ile yapılan yemin (Yemin-i Lağv). Bu tür yeminden dolayı keffâret gerekmez. Bu tür yeminler kişiye bir sorumluluk yüklemes

b) Bilerek, yalan yere yapılan yemin (Yemin-i Gâmus). Yalan yere yemin etmek büyük günahdır. Bu tür yemin için keffâret gerekmez. Bu yeminden dolayı tövbe ve istiğfar etmek, hakkı zayi olan varsa ondan helallik dilemek gerekir. İmam Şâfiî bu yemin için keffâret gerektiği içtiğinde bulunmuştur.

c) Gelecekte bir şeyi yapıp yapmama konusunda yapılan yemin (Yemin-i Mün'akide). Bu tür yemine uyulması gerekir. Ancak yemine uyulduğunda bir zarar söz konusu ise, o takdirde yemin bozulur ve keffâreti ödenir. Ayrıca, Allah'tan af dlenir.

Bozduğu yeminden dolayı Müslüman, on fakiri günde iki öğün doyurmak yahut bir fitr sadakası miktarından az olmamak üzere, yiyecek bedelini kendilerine vermek veya on fakiri giydirmektir. Bunlardan birini yapmaya gücü yetmeyenler ise, yemin keffâreti olarak, ardı ardına üç gün oruç tutarlar. (Bakara, 225; Mâide, 89)

SÖZÜ DOĞRU ANLAMAK *Ya da* SÖZ-BAĞLAM İLİŞKİSİ

Doç. Dr. Halil Altuntaş
Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi

"Arkadaşlarımın dediğini dinleseydim, bugün daha hızlı atlara biniyor olacaktık."

Bu sözün bize çağrıştırdığı anlam normal olarak şudur: Bir at yetiştiricisi, at yetiştirme konusunda arkadaşlarının tavsiyelerine uymamıştır ve bu sebeple insanlık olarak yarış atlarının ıslahı konusunda olabileceğimiz noktanın daha gerisinde bulunmaktayız, bu yüzden de sözün sahibi kendini suçlu hissetmektedir.

Yukarıdaki sözün, Amerika'lı ünlü otomobil üreticisi Henry Ford'a ait olduğunu hatırlatalım. Şu anda beynimizde, işleyen çarkların aniden ters yönde dönmeye zorlanmasına benzer bir hal yaşamıyor muyuz? "Henry Ford" adı ve "otomobil" kelimesi, sözün gerçek anlamı konusunda ne kadar yanıltmış olduğumuzu bize fark ettirdi değil mi?

Eğer yukarıdaki sözün, tarih boyunca sosyal, askeri ve ekonomik alanlarda son derece fonksiyonel konumda olan atı büyük oranda devre dışı bırakan otomobilin sektörel anlamda babası sayılan Henry Ford'a ait olduğunu ve onun at yetiştiriciliği ile ilgili bulunmadığını bilseydik bu söze yükleyeceğimiz doğru anlam şöyle olacaktı:

"Otomobil üretimi alanındaki girişimlerimle ilgili olarak arkadaşlarımın dediğini dinleseydim, işimde başarılı olamayacaktım. Otomobil atın fonksiyonlarını aşamayacaktı. At hâlâ geleneksel fonksiyonlarıyla revaçta olacaktı. İnsanlar tüm dikkatlerini bu hayvanın soyunun ıslahına yöneltecekler ve daha hızlı koşan atlar yetiştireceklerdi. Böylece bu gün, mevcutlara göre daha hızlı atlara biniyor olacaktık. Ama bu hız, bu gün otomobilin ulaştığı hızın çok altında olacaktı. Otomobil teknolojisinde ve seri otomobil üretimi alanında başardıklarım dolayısıyla insanlık bana çok şey borçludur."

Ford'un söylemek istediği bu. Karşıma çıkan bir sözün kime ait olduğunu bilmeyişimiz, o sözü tam ters yönde anlamamıza sebep oldu. Eğer Ford'un sözünü, "Ünlü Amerika'lı otomobil üreticisi Henry Ford şöyle diyor" diye başlayarak aktarsaydık, hemen bu şahıs hakkındaki bilgilerimizi yoklayacaktık. Onun at yetiştiricisi olmadığını, dolayısıyla daha hızlı koşan atların yetiştirilmemiş olması ile onun bir ilişkisinin bulunmadığını hatırlayacaktık. Böylece de Ford'un, bu sözünü kendini suçlamadığını, tam aksine, işi konusunda kendisine fikir verenlerin yanıltıklarını fark edip, kendi planlarını kararlılıkla uygulayarak elde ettiği başarısını vurgulamakta olduğunu anlayacaktık.

Sözlerin de tıpkı canlılar gibi tabii ortamları vardır. Bu ortamlardan koparılırsa, temel fonksiyonlarını, gerçek anlamlarını yitirirler. Sözlerin tabii ortamı, onların bağlamlarıdır. Geniş anlamıyla bağlam, bir sözü söyleyen kişi, sözün söylendiği yer, zaman ve söyleniş amacı gibi maddi ve zihinsel yapı taşlarından oluşan bir alandır. Bu yapı taşları tümüyle göz önünde bulundurulmadıkça o sözün "doğru" anlaşılması mümkün olmaz. Buradaki "doğru" kelimesi, söyleyenin maksadına paralel oluşla eş değerdedir. Yoksa yukarıdaki örnekte olduğu gibi, sözün, mantık dokusu doğru olan her delaleti genel anlamıyla doğrudur.

Kısaca, bir sözün doğru anlaşılması, o sözün, kim tarafından, kime, ne zaman, niçin ve nasıl söylenmiş olduğunun dik-kate alınması ile doğrudan ilişkilidir. Sözü bağlamından koparmak bazen bilerek, bazen de bilmeyerek olur. Sözü, bilme-

den bağlamından koparmanın halk dilindeki adı, "lafın başını, dibini bilmeden konuşmak" tır. Bu niteleme ciddi bir eleştiri anlamı taşımakta ve yöneltildiği kişiyi inceden inceye "hafiflik" ile itham etmektedir. Bu yaklaşım, Türk dilini besleyen feraset ve kültürün, söz sahibinin maksadına ne derece saygılı olduğunun ince ve güçlü bir göstergesidir.

Bir sözü bilerek bağlamından koparmak ise işin daha farklı ve çok daha ciddi bir yönüdür. Bu noktada sözü söyleyene iftira da söz konusudur ve konu sadece bir anlama konusu olmaktan çıkar, işin hukukî ve ahlâkî boyutları da devreye girer. Burada bir saptırma ve sonuç olarak iftira söz konusudur. İletişim teknolojisinin baş döndürücü bir hızla geliştiği çağımızda, bu alanda, söz-bağlam-anlam ilişkisi alanında sergilenecek kötü niyetli yaklaşımların ne derece olumsuz etkiler gösterdiği yaşayarak gördüğümüz gerçeklerden biridir.

Söz bağlam ilişkisi önemi özellikle kutsal metinlerin anlamlandırılmasında ve doğru anlaşılmasında çok daha büyük bir önem arz etmektedir. Tefsir ve hadis bilimlerinde önemli birer başlık oluşturan "Sebeb-i nüzul" ve "sebeb-i vürud" konuları büyük ölçüde, sözün bağlamı ile ilgilidir.

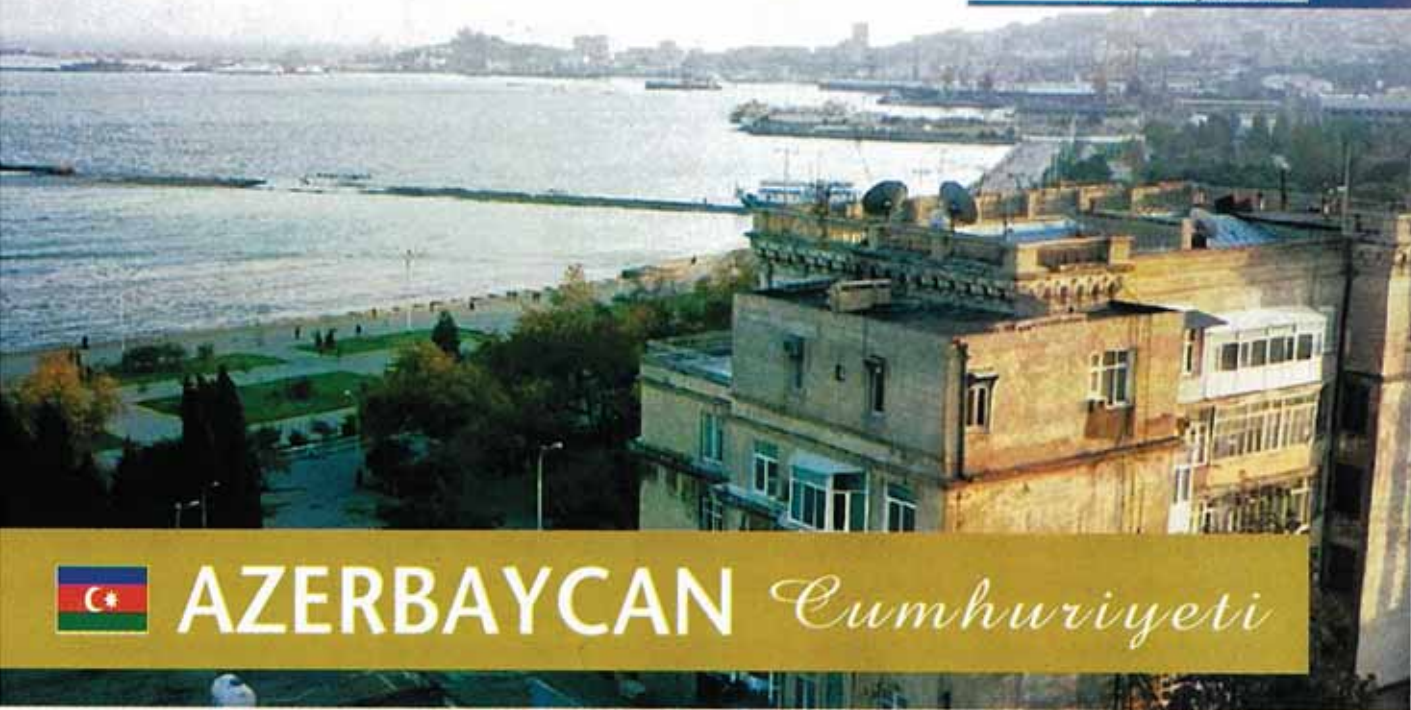
Sahabilerden Urve b. Zübeyr, "Şüphesiz, Safa ile Merve (tepeleri) Allah'ın (dininin) nişanelerindendir. Onun için her kim hac veya umre niyetiyle Kabe'yi ziyaret ederse, onları da tavaf (her iki tepe arasında sa'y) etmesinde günah yoktur." (Bakara, 158) ayetine bakarak sa'y etmenin mübah olduğu, yani say etmemekten dolayı hac ve umre ibadetlerinde bir eksiklik olamayacağı kanaatine varmıştı. Oysa Urve işin arka planını, bilmediği için ayeti yanlış anlamış ve sa'yin hükmü konusunda yanlış sonuca ulaşmıştı. Hz. Aişe, Urve'yi bu hatası konusunda şöyle uyarmış ve işin hakikatini açıklamıştı:

"Ey kardeşimin oğlu, ne fena söz söyledin! Eğer ayetin hükmü senin yorumladığın gibi olsaydı ayet, 'Safa ile Merve arasında sa'y etmemekte günah yoktur' şeklinde olurdu. Ne var ki, ayet Ensar (Medine'li Müslümanlar) hakkında inmiştir. Onlar, müslüman olmadan önce, Müşellel adlı mevkide bulunan Menâ't adlı puta ibadet için ihrama girerlerdi. Bu amaçla ihrama girenler, kendi putları karşısında bulunan Safa ve Merve tepeleri arasında sa'y etmeyi günah sayarlardı. Müslüman olduktan sonra da (eski inançlarının etkisi ile) Resûlullah'a, 'Ey Allah'ın Resûlü, Safa ve Merve tepeleri arasında sa'y etmek bize ağır geliyor' dediler. Bunun üzerine Allah Teâlâ bu ayeti indirdi. Resûlullah (s.a.s.) Safa ile Merve arasında sa'y etmeyi (Kur'an dili ile) meşru kıldı. Bunlar arasında sa'y etmeyi terk etmek kimse için caiz değildir." (Buhârî, Hac, 79)

Kısaca ayet, Medineli Müslümanların, eski inançlarının etkisi ile Safa ve Merve arasında sa'y etmelerini, günah olacağı konusundaki endişelerini gidermektedir.

Gördüğü üzere Urve b. Zübeyr, iniş sebebini, bağlamını bilmediği için ayeti yanlış anlamış, onu, verilmek istenen mesaja aykırı bir şekilde yorumlamıştır. Hz. Aişe ise ayetin arka planı hakkında bilgi sahibi olduğu için Urve'nin bu hatasını düzeltmiş ve ayeti, sa'yin gerekli olduğu şeklinde anlamıştır.

Bağlamından koparılmış söz sinsî ve acımasızdır. Ne zaman ve nasıl vuracağı belli olmaz. Kurbanları ise çoğu kez, merak etme zahmetine katlanmayanlardır.

AZERBAIJAN Cumhuriyeti

Kimlik Bilgileri

Resmî adı: Azerbaycan Cumhuriyeti

Yönetim biçimi: Cumhuriyet

Başkenti: Bakü

Resmî dil: Azerbaycan dili

Para birimi: Manat

Kuruluş tarihi: 28 Mayıs 1918

Bağımsızlık günü: 18 Ekim 1991

Bayrak: Yukarıdan aşağıya mavi kırmızı yeşil renkte, üç eşit paralel yatay bölümden oluşur. Kırmızı bölmenin her iki yüzünde hilal şeklinde ay ve sekiz köşeli yıldız bulunmaktadır.

Yüzölçümü: 86.600 km² (yaklaşık % 20'si ıssal altındadır).

Nüfusu: 8.141.400 (Ocak 2002 verilerine göre).

Enflasyon oranı: % 1,5

Muhtar Cumhuriyet: Nahçıvan Muhtar Cumhuriyeti.

Şehirler: Toplam 13 büyükşehir, 74 rayon mevcuttur.

Başlıca şehirleri: Gence, Sumgayıt, Lenkeran, Mingçeşevir, Şeki, Guba, Ali Bayramlı.

Kasabalar: 131

Köyler: 4243

Nehirler: Kür, Aras, Alazan, Samur, Terter, Kanık, Genceçay.

Göller: Hacıkabul, Sansu, Büyük Şor, Candahar.

Doğal kaynaklar: Tanımsal alanlar, petrol, doğalgaz ve demir.

Temel tarımsal ürünleri: Üzüm, pamuk, tütün, sebze ve meyve.

Temel sanayi dalları: Petrol araştırma, sondaj makineleri üretimi, petrokimyasallar, yiyecek ve içecek, tekstil, elektronik ve metal işleme.

Coğrafi Konumu

Güney Kafkasya'nın doğusunda, Hazar Denizi'nin batısında 44° ve 52° doğu boylamında, 38° ve 42° kuzey enleminde, 86.600 km²'lik bir sahada yer alan Azerbaycan Cumhuriyeti, kuzeyde Rusya Federasyonu'na bağlı Dağıstan Özerk Cumhuriyeti, kuzeybatıda Gürcistan, batıda Ermenistan, güneyde İran (güney Azerbaycan) ve güneybatıda 13 kilometrelik sınırla Türkiye Cumhuriyeti ile çevrilidir. Ülkenin doğusunda ise, 713 kilometrelik bir kıyı şeridi ile Hazar Denizi bulunmaktadır. Büyük Kafkaslar ile küçük Kafkaslar arasında yer alan Azerbaycan, Kafkasların Asya ve Av-

Yrd. Doç. Dr. Hasan Cirit

Marmara Üniv. İlahiyat Fakültesi

rupa'ya geçiş noktası üzerinde bulunduğundan, tarih boyunca önemli medeniyetlerin, ticari, ekonomik ve siyasi faaliyetlerin merkezi olmuştur.

Tarihçe

Azerbaycan'a Türkler'in ilk gelişi, milattan önce VII. yüzyıla dayanmaktadır. Sakalar ve İskitler olarak bilinen bu ilk Türk grubu uzun yıllar Azerbaycan topraklarında yaşamışlardır. Bundan sonra Avarlar, Uzlar, Peçenekler, Kıpçaklar, Alpagutlar, Çepniler, Halaçlar, Türkanlar v.s. Orta Asya'dan Azerbaycan'a gelerek devlet kurmuşlardır.

İslâm'ın Azerbaycan'a Girişi ve Yayılışı

Azerbaycan, Hz. Ömer'in Hilafeti döneminde (22/642) fethedilmiş, dolayısıyla İslâmiyet ilk defa bu bölgeye ulaştırılmıştır. Daha sonra Hz. Osman, Erdebil merkez olmak üzere Azerbaycan'ın çeşitli şehirlerine asker yerleştirerek, İslâmiyetin yayılması için yoğun bir gayret göstermiş, Hz. Ali'nin Azerbaycan Valisi Eş'as b. Kays El Kindî de, Erdebil'de bir cami yaptırmıştır. Emeviler devrinde Azerbaycan Kafkaslardaki fetih hareketi için bir üs olarak kullanılmıştır. İslâmiyetten önce Azerbaycan, diğer bazı İran vilayetlerine nispetle oldukça geri kalmış, az nüfuslu bir ülke idi. İslâmî dönemde bölgedeki ticaret gelişerek, şehirler önemli birer ticaret merkezi haline gelmiştir. Abbasiler Devletinin zayıflaması sonucu Azerbaycan'da sırasıyla Şirvanşahlar (799-1656), Sâcoğulları (879-930), Revvâdiler (X.yüzyılın başları-1071), Sellâriler (916-1090), Şeddâdiler (951-1075) ve Ahmediler (1108-1227) gibi mahalli hanedanlar kurulmuştur.

Orta Çağ'da Azerbaycan

Alparslan hemen hemen bütün Azerbaycan'ı Selçuklu topraklarına katmıştır. Selçukluların bir kolu olan Atabegler 1146 yılında bölgeye hakim olmuştur. 1231 yılından sonra bölgede İlhanlılar hakimiyeti görülmektedir. Timur'un ölümü üzerine Azerbaycan Moğol istilasından kurtulduktan sonra Karakoyunlu'lar (1380-1468) ve Akkoyunlu'ların (1340-1514) idaresi altına girmiş, Akkoyunlu Devleti'nin yıkılmasıyla Azerbaycan tamamen Safevîler'in eline geçmiştir. Şah İsmail (1501-1524) Tebriz'i başşehir yaparak bölgede hakimiyet sağlamıştır. Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran Zaferi (1514) ile Tebriz ve Güney Azerbaycan Osmanlı hakimiyetine girdiyse de, daha sonra tekrar Safevîler'in eline geçmiştir. Bundan sonra uzun yıllar Osmanlı ve Safevî devletleri arasında devam eden savaşlara sahne olan Azerbaycan'da, Nadir Şah'ın öldürülmesi üzerine (1747) Safevî hakimiyeti son bulmuştur.

Bağımsız Azerbaycan Devleti (1918-1920)

XVIII. yüzyılın sonlarına doğru Osmanlı Devleti'nin bölgedeki güç ve nüfuzunun gittikçe zayıflamaya başlaması sebebiyle Rus kuvvetleri Azerbaycan'da sık sık görülmeye başlamış, İran da bu bölgede üstünlük kurmaya çalışmıştır. Bölgenin transit ticaret merkezi oluşu, ziraî ve ham madde bakımından zenginliği, Kafkasya üzerindeki politikada aktif bir rol alma isteği Rusya'nın Azerbaycan'a akınlarına sebep teşkil etmiş ve nihayet 1805'te Gence Hanlığı ile yaptıkları savaştan sonra bölgeyi ele geçirmişlerdir. 1803-1813 Rus-İran savaşlarının sonunda imzalanan Gülistan Antlaşması (1813) ve daha sonra Türkmençay (Tebriz yakınlarında) Antlaşması (1828), Osmanlı-Rus savaşlarının sonucunda imzalanan Edirne Antlaşması (1829) ile Azerbaycan'ın milletlerarası statüsü tespit edildi. Buna göre Aras nehrinin güney kısmında yer alan ve Azerbaycan topraklarının 2/3'ünü oluşturan güney Azerbaycan İran'a, Aras nehrinin kuzeyinde yer alan kuzey Azerbaycan ise Rusya'ya bırakılmıştır. Bu tarihten sonra Ruslar, Karabağ ve Erivan'a sistemli bir şekilde Ermenileri yerleştirmiştir. Böylece Azerbaycan Türkleri ilk defa birbirinden ayrılırken, güney Azerbaycan'da İran hakimiyeti başlamış, kuzey Azerbaycan devamlı şekilde yerli halkın Ruslarla mücadelesine sahne olmuştur.

1830, 1840 ve 1850'li yıllarda Çarlık Rusyası, Azerbaycan'da sömürgecilik amacı taşıyan sosyal ve kültürel müdahalelerde bulunmuş, 1917 Rus ihtilaline kadar süren dönemde sosyal hayat devamlı buhranlar içinde kalmıştır. İhtilalin getirmiş olduğu olumsuz politik hava, Azerbaycan ve Kafkasya'da Sovyet aleyhtarı bir hareketin doğmasına sebep olmuştur. Karşı harekete katılan Ermeni ve Gürcülerle oluşturulan "seym" meclisinde, Azerbaycan Müsavat Partisi içinde Müslüman grubu teşekkül etmiş, ancak Bakü'deki yerli Bolşevik ve Ermenilerin yardımı ile Sovyetlerin şehrin egemenliğini ellerine alması sonucu Seym Meclisi dağılmıştır (Mart 1918). Bundan sonra müslüman grubu Mehmet Emin Resulzâde başkanlığında Azerbaycan Milli Şura'sı ismini alarak 28 Mayıs 1918'de "Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti" ilan edilmiş ve böylece tarihte ilk defa Azerbaycan adıyla bir Türk Devleti kurulmuş, Cumhurbaşkanlığı'na da Mehmet Emin Resulzâde getirilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu yeni Azerbaycan Devleti'ni derhal tanımıştır. Bu dönemde yeni Azerbaycan devleti bir taraftan iç karışıklıklarla uğraşırken, diğer taraftan da Rusya, Ermenistan ve İran'ın saldırıları karşısında direnmeye çalışmış ve Osmanlı Devleti'nden yardım istemiştir. Feth Ali Han başkanlığında kurulan ilk hükümet Osmanlı Devleti ile Batum'da bir antlaşma yapmıştır (4 Haziran 1918). Bu antlaşma gereği, Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti'nin iç ve dış asayiş ve emniyetini düzenlemek ve korumak amacıyla Osmanlı kuvvetleri bölgeye gelerek, Nuri Paşa Kumandasındaki Kafkasya İslâm Ordusu, Ruslar'ın elindeki Bakü'yü 15 Eylül 1918'de ele geçirmiştir. Bu dönem aynı zamanda batılı devletlerin Azerbaycan'ın zengin petrol kaynaklarını keşfetme dönemine rastladığından Azerbaycan'daki Türk unsurunu ortadan kaldırmak için Ermenistan, Rusya ve İran'ın yanında Alman ve İngilizler de Türklere karşı cephe almışlardır.

Mondros Mütarekesi'nden sonra Osmanlı kuvvetlerinin Bakü'den çekilmesi üzerine şehri İngiliz kuvvetleri işgal ederek (Kasım 1919), yer altı ve petrol kaynaklarını kullanmışlardır. Sürekli istikrarsızlık içinde bulunan Azerbaycan'ın bu bağımsızlığı ancak 23 ay devam edebilmiş, 27 Nisan 1920'de Azerbaycan'ı işgal eden kırmızı ordu parlamento ve hükümeti

feshederek Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti'ne son vermiş, 28 Nisan'da ise Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti kurulmuştur. Bundan iki yıl sonra (12 Mart 1922) Kafkasya ötesi (transkafkasya) Sovyet Federal Sosyalist Cumhuriyeti'nin bir üyesi olan Azerbaycan, daha sonra Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ni oluşturan on beş cumhuriyetten biri haline gelmiştir (5 Aralık 1936).

1990 Sonrası Azerbaycan

1920'den itibaren 70 yıllık bir süreyle Sovyetler Birliği'nin bir parçası olan Azerbaycan, 1990'da Sovyetler'in dağılma sürecine girmesiyle bağımsızlık hareketlerine sahne olmuştur. Azerbaycan halkının bağımsızlık isteği 19-20 Ocak 1990 tarihinde Sovyet ordusu tarafından kanlı bir şekilde bastırılmışsa da, bağımsızlık hareketinin önüne geçilememiştir. Bu olaylardan sonra bağımsızlık hareketleri daha da hızlanmış, ülkede geniş bir taban desteği bulan halk cephesi hareketinin baskısıyla 18 Ekim 1991 tarihinde Azerbaycan bağımsızlığını ilan ederek, yönetim şekli olarak cumhuriyet belirlenmiş ve Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti'nin (1918-1920) bayrağı da resmi bayrak olarak kabul edilmiştir.

Bağımsızlık Sonrası

70 yıllık aradan sonra 7 Haziran 1992 tarihinde ilk defa yapılan demokratik cumhurbaşkanlığı seçimlerinde halk cephesi lideri Ebülfeyz Elçibey Cumhurbaşkanlığına getirilmiştir. Elçibey döneminde latin alfabesine geçilmiş, devlet dili Anayasa'da "Türk dili" olarak belirlenmiş, Azerbaycan'daki Rus ordusu çıkarılmış, ilk defa milli para "Manat" tedavüle çıkarılarak kullanılmaya başlanılmış, uluslararası bir çok kuruluşa üye olunmuş, başta Türkiye olmak üzere dünya ülkeleri ile ekonomik, sosyal, kültürel, diplomatik ilişkilere girilmiştir. Yaklaşık 1 yıl süren Elçibey döneminde, Kelbecer Ermeniler tarafından işgal edilmiş, bir yandan da Suret Hüseyinov Gence'de isyan hareketi başlatmıştır. Ağır problemler karşısında zor durumda kalan Elçibey, Nahçıvan Milli Meclis Başkanı Haydar Aliyev'i göreve davet ederek kendisi Nahçıvan'a çekilmiştir. Yönetime gelen Haydar Aliyev önce Azerbaycan milli meclis başkanlığına getirilmiş, 3 Ekim 1993 'te yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerinde ise 5 yıllığına Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Bu dönemde dağ-

lık Karabağ'ın büyük bir kısmı Ermenilerce işgal edilmesine rağmen ateşkes yapılarak sükunet sağlanmıştır.

11 Ekim 1998 tarihinde yenilenen cumhurbaşkanlığı seçiminde Haydar Aliyev ikinci defa Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı seçilmiş ve halen bu görevini sürdürmektedir.

Siyasi Durumu

Başkanlık sisteminin hakim olduğu ülkede cumhurbaşkanlığı ve milletvekilliği seçimleri 5 yılda bir yenilenmektedir. Yeni Azerbaycan Cumhuriyeti'nin genel seçimle işbaşına gelen Cumhurbaşkanı ve parlamentosu mevcuttur. Cumhuriyet yönetimi idari yapı itibarıyla "Rayon", adı verilen ve ülkemizde illere karşılık gelen idari bölgelere ayrılmıştır. Her rayonun başında "icra başçısı" (icra hakimi) bulunmaktadır. Azerbaycan 11 şehir, 74 Rayon (rayonların 11'i Bakü'ye, 5'i Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'ne, 2'si Gence'ye bağlı olup, diğer 56'sı ise cumhuriyetin merkezi yönetimine bağlıdır), 4.242 köyden oluşmuştur. Dağlık Karabağ bölgesi ile Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti Azerbaycan toprakları içinde yer almaktadır. Azerbaycan'ın mevcut anayasası 12 Kasım 1995 tarihinde yapılan referandumla kabul edilmiştir. Azerbaycan Anayasası'na göre, devlet egemenliğinin tek kaynağı halktır.

Başbakan ve bakanlar, Cumhurbaşkanı tarafından atanmakta ve milli meclis tarafından onaylanmaktadır. Başbakan ve bakanlarda milletvekili olma şartı aranmamaktadır. Azerbaycan Milli Meclisi 125 milletvekilinden ibarettir.

Eğitim, Kültür ve Din Eğitimi

Azerbaycan'da eğitim ve kültür hayatının diğer Türk topluluklarına nispetle oldukça gelişmiş olduğu görülmektedir. Azerbaycan'da XI. asırdan itibaren eğitim sistemi, Türk-İslâm aleminde takip edilen mektep ve medrese sistemi olmuştur. Azerbaycan halkı Türk kültürünün bütün özelliklerini yansıtmaktadır. Coğrafi yapısının gereği değişik kültürlerle etkileşme olmuşsa da, gelenek, görenek, anane açısından Anadolu halkıyla büyük benzerlikler göstermektedir. 25 Aralık 1991 tarihinde kiril alfabesinin yerine latin alfabesini kabul eden Azerbaycan 1995 yılında latin alfabesinin uygulamasına geçmiştir. Azerbaycan'da okur-yazarlık oranı % 98 olup, 8 yıllık ilk-or-

ta öğretim mecburidir. 22 adet üniversite, akademi ve enstitü bulunmaktadır. Kütüphane ve müze yönünden oldukça zengin bir ülkedir. Ülkede yaşanan ağır ekonomik, siyasi, sosyal ve yapısal problemlere rağmen kültür hayatındaki canlılık devam etmektedir.

Dini Hayat

İslâm öncesinde Azerbaycan, temelde bir biriyle aynı olan Mazdeizm, Zerdüştilik ve Maniheizm gibi çeşitli dinlerin etkisi altında kalmıştır. Şu anda ülke nüfusunun % 91.5'i müslümanlardan oluşmaktadır. Bu oranın da yarısından fazlası (% 60- 70'ler civarı) şii olup ca'ferî mezhebine mensupturlar. Kafkasya müslümanlarının dini idaresi başkent Bakü'dedir ve başlarında şeyhülislam sıfatıyla, 1980 yılından itibaren Allahşükür Paşazade bulunmaktadır. Esasen 1823'te Gürcistan'ın Başşehri Tiflis'te kurulan dini idare, 1919 yılına kadar burada faaliyet göstermiş, 1919-1920 yıllarında ise faaliyetlerini Bakü'de devam ettirmiştir. 1920 yılında kapatılan dini idare, 1943 yılında yeniden açılmıştır. Dini idarenin başkanlığını yürüten Şeyhülislam'ın birisi ehl-i sünnet'ten olmak üzere 6 yardımcısı bulunmaktadır.

Halen Kafkas müslümanları dini idaresi adıyla faaliyetlerini sürdüren dini idare, ilmi ve dini şura ile kadılar şurasından oluşmaktadır. 2000 yılında kurulan ve büyük çoğunluğunu akademisyen ve yazarların oluşturduğu ilmi ve dini şura 23 üyeden teşekkül etmektedir. Başkanlığını halen Bakü Devlet Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Vasım Memmedaliyev'in yürüttüğü ilmi ve dini şuranın başlıca görevleri arasında; modern ilimlerle dini ilimler arasındaki münasebetleri ortaya koymak ve Azerbaycan'da yayımlanacak (dini) kitapları kontrol etmek bulunmaktadır. 1943 yılında kurulan ve 29 kişiden oluşan kadılar şurasının başkanlığını bizzat şeyhülislam yürütmektedir. Fetva verme yetkisine sahip olan bu şuranın, ayda ya da iki ayda bir toplanarak güncel dini meseleler üzerinde fikir yürüttükleri kaydedilmektedir. Öte yandan devletin resmi kanadını temsil etmek üzere 21 Haziran 2001 tarihinde din işlerinden sorumlu devlet komitesi (dini işler üzere devlet komitesi) kurulmuştur. Başkanlığını halen Prof. Dr. Rafik Aliyev'in yürüttüğü ve Cumhurbaşkanı tarafından atanan komite başkanının yetkileri ve komitenin görevleri bir "esasname" ile belirlenmiştir.

Ülkede Müslümanlardan başka % 2.5 Ortodoks ve % 2 Protestan olmak üzere Hristiyan, % 2 Mu-

sevi, % 1 Gürcü Hristiyan, % 0.5 Bahai ve % 0.5'de diğer din mensuplarının yaşadığı kaydedilmektedir.

Azerbaycan'da 1400 kadar cami bulunmakta olup, bunlardan 500'e yakını devamlı ibadete açıktır. Takriben 600 caminin yalnız ramazan ve muharem aylarında ibadete açıldığı, 300 caminin ise ibadete kapalı olduğu anlaşılmaktadır. Dini idare tarafından görevlendirilen ve bölge kadılarının nezaretinde görev yapan cami görevlileri mahalli idarelerde söz sahibidirler. Ayrıca bağımsızlık sonrası TDV tarafından inşa edilen 7 camide ve ülkenin değişik bölgelerinde din işleri müşavirliği bünyesinde 20'ye yakın Türk din görevlisi hizmet vermektedir.

Sosyal Hayat

Azerbaycan'da nüfusun % 90'nını Azerbaycan Türkleri teşkil etmekte, diğer yüzde onluk kısmı ise, Rus, Ermeni, Lezgi, Avar ve Tatar Türkleri ile Gürcüler oluşturmaktadır. Nüfusun yaklaşık % 40'ı Apşeron yarımadası olarak adlandırılan başkent Bakü ve civarında yaşamaktadır. Diğer önemli şehirleri Gence, Sumgayıt, Mingeçevir, Ali Bayramlı, Yevlak, Guba, Lenkeran, Hankendi, Şuşa, Şeki ve Naftalan'dır. Nüfusun %50.8'i şehir ve şehir tipli kasabalarda, % 49,2'si köylerde yaşamaktadır. Toplam nüfusun % 38'i tarım, % 20'si sanayi, % 42'si de hizmetler ve diğer sektörlerde istihdam edilmektedir. Nüfusun % 62.1'i otuz yaşın altındadır. Yıllık nüfus artış oranı % 0.9'dur. Nüfus yoğunluğu 94/km²'dir. Ortalama yaşam süresi 71,9 yıl olup, bu oran kadınlarda 75,2, erkeklerde 68,7 yıldır. Etnik ve dini gruplar arasında karşılıklı saygı ve hoşgörü dikkat çekmekte ve bu bağlamda her grup kendilerine ait özel günlerle dini ve milli bayramları serbestlik içinde kutlayabilmektedir.

Ekonomik Yapı

Azerbaycan'ın iktisadi yapısının temel özelliklerini tarım, hayvancılık, doğal kaynaklar, sanayi, enerji ve dış ticaret oluşturmaktadır. Ülkenin en büyük yeraltı zenginlikleri petrol ve doğalgazdır.

Azerbaycan'ın Çerağı

Bahtiyar Vahapzâde

Ayfer Balaban

Turizm

Azerbaycan Kafkas dağları, ovaları, nehirleri, gölleri, 713 km'lik Hazar Denizi sahil şeridi, zengin mineral suları, birçok iklim tipinin bir arada yaşanması ve zengin tarih hazinesiyle turizm potansiyeli oldukça yüksek bir ülkedir. Azerbaycan 9 iklim bölgesine birden sahip olması nedeniyle doğal olarak bir turizm çekim merkezi haline gelmiştir.

Sonuç:

Çok eski bir geçmişe, oldukça genç ve dinamik bir nüfusa, yer altı ve yer üstü zenginliklere sahip bir ülke olan Azerbaycan Cumhuriyeti, halen bağımsızlık sonrası geçiş döneminin bazı sıkıntılarını çekmekle birlikte her geçen gün gelişmesini siyasi, sosyal, ekonomik, eğitim ve kültür yönleriyle büyük bir hızla sürdürmektedir. Orta Asya, Orta Doğu ve Ön Asya'nın ortasında ve bu konumuyla da tarihi geçit ve ticaret yolları üzerinde bulunan ve aynı zamanda tarihi İpek Yolu'nun geçtiği otuz üç ülkeden biri olan Azerbaycan günümüzde de önemli bir ekonomik, ticari ve kültürel merkez olma yolundadır.

Yalnız Azerbaycan'da değil, pek çok ülkede tanınan, bilinen, fikir ve düşüncelerinden çerağ alınan Bahtiyar Vahapzâde, Türk dünyasının yaşayan en büyük şairlerindendir.

Şair, kültür ve etnografik düşünce merkezi olan Şeki'de, 16 Ağustos 1925'de dünyaya gelmiş, hayatın ilk derslerini bu bereketli ortamda almıştır.

Bakü Devlet Üniversitesinin Filoloji Fakültesi'ni bitiren ve akademik kariyer yapan büyük şair, hayat ve ölüm, insan ve zaman konularını irdelemiş, zaman zaman kendini de sorgulamıştır. Neyin doğru, neyin yanlış olduğu üzerinde çok düşünmüş, bunu eserlerine yansıtmıştır.

Bahtiyar Vahapzâde, 40 sene kadar Mehmet Emin Resulzâde Bakü Devlet Üniversitesi'nde öğretim görevlisi olarak çalıştıktan sonra, 1990 yılında emekliye ayrılmıştır. Bugün başka platformlarda hizmetine devam etmektedir.

Bahtiyar Vahapzâde'nin Şiir Dünyası

Bahtiyar Vahapzâde, Fuzulî, Mirza Alekper Sabir ve Samet Vurgun gibi üstatlardan aldığı meşalesini vatan için, halk için, insanlık için daima taşımıştır. O, yüksek bir millî poetik düşünceye sahiptir. Bu düşüncesini şiirlerine yansıtmıştır.

Bahtiyar Vahapzâde'nin şiirleri, Türk dünyasının hem edebî hem de manevî değerleridir. Yavuz Bülent Bakiler'in ifadesiyle o, bütün Türk dünyasının ortak sesidir.

Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilasun, büyük şairin şiir bahçesini şöyle anlatıyor:

Vahapzâde'nin şiir dünyası çok

geniştir. Etrafında gördüğü her şey onda derin düşünceler uyandırır. Vahapzâde şiirinin bizi sürüklediği yolda hem derinlikler, hem enginlikler vardır. Tezatlar ve zıddiyetler içinde gider geliriz. Bazen gerçeğe düşer, bazen hayale tutunarak göklere yükseliriz. Bazen geçmişin ihtişam dolu yollarında at çapar, bazen bugünün kara gecelerinde sıkışırız. Ancak hiçbir ümitsizliğe, kötümserliğe kapılmayız.

Şair;

"Ruhum-dine, eşgim-Sen'e, kölgem güne muhtaç" diyerek dine, inanmaya, Allah'a muhtaç olduğunu söyler. Ona göre iman, insanı yaşatan güçtür. İnsan Allah'ı idrak için, dine muhtaçtır.

"...Mene bele gelir ki, İslâm'ın tedgigine, öyrenilmesine bir premet kimi tedrisine münasibet deyişmeli, bu sahede esaslı işler görülmeli" sözleri onun İslâmiyet'in öğrenilmesi, bilinmesi gerektiğine olan inancını ortaya koyar.

*Bu dağı, bu taşı bin yıldan beri
Vatana çeviren ezan sesleri
Ne imiş, acaba, ne diyor o ses?
Göklere yönelen o kayıp nefes
Nedir o sesteki azamet, keder
Genişlik, enginlik, sonsuzluk kadar
-Yerleri, gökleri bağlayan dilek
Gökleri yerlere indiren dilek
dizeleriyle ifade ettiği "Ezan sesleri" şiiri*

Ve;

"Odur eyriyle düzün (doğrunun) hamlesi

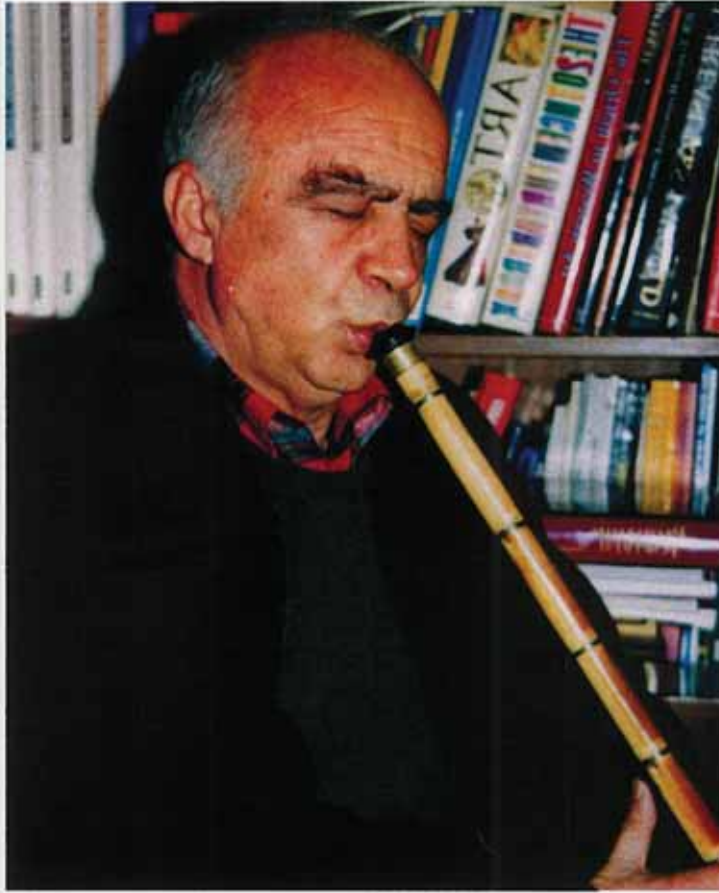
Rehmin ilk nidası, ahır cümlesi

Allah'ın sesidir, vicdanın sesi,

Vicdanın sesidir Allahuekber"

mısralarıyla ifade ettiği "Allahuekber" şiiri, onun dinî duygularının, mâneviyatının, iç dünyasının aynasıdır.

Prof. Dr. Nihat Boydaş ile Söyleşi

Hafsa Fidan

Şair, ressam, neyzen, hattat, hikâye yazarı... Devam ettirmek mümkün ama Gazi Üniversitesi öğretim üyelerinden Prof. Dr. Nihat Boydaş'ı anlatmada yetersiz kalacak hepsi. Sohbetimizde bize dinlettiği ney sesinin verdiği huşu ve okuduğu güzel şiirlerin belleğimizde bıraktığı müstesna izler bizde kalacak. Ama size kendisi ile gerçekleştirdiğimiz söyleşimizi aktararak bir nebze olsun kendisinin ilminden istifade etmenize aracı olmaktan kivanç duyacağız.

Hocam size göre sanat nedir? Doğu ve Batının sanat anlayışını karşılaştırır mısınız?

Sanatın bir tek tanımı yok. Her millet, her kültür, her sanatçı, her sanat ekolü sanatı bir şekilde tanımlamıştır.

Her birey belki?

O da var tabi. Sanat ne? Batılı bir düşünürün bir sözü var; şiir ilerlemez diyor, niye biliyor musunuz? Gerilemez de ondan. Kimse çıkıp ta Yahya Kemal'den daha güzel şiir yazdım diyemez. Veya ne bileyim İliada, Odyssea'dan daha önemli şiir yazdım diyemez. Her ekin kendi tarlasına hasat edilmelidir. Aziz Agustinus'un sanat üzerine bazı düşünceleri var. Onun bir sözünü söylemek, senin sanatla ilgili soruna uyarlamak istiyorum. Zaman mı nedir? Sorarsanız bilmiyorum, sormazsanız biliyorum. Sanat mı nedir? Sorarsanız bilmiyorum, sormazsanız biliyorum.

Biraz meydan okuyan bir soru sordun, ne tanım yaparsan yap eksik kalacak. Bir Çinli'nin sa-

nat anlayışı ile bir Hind'in, bir Osmanlı Türkü'nün sanat anlayışı birbirinden çok farklı. Ama ne var ki biz Batıya doğru kendimizi ayarladığımız için Batının tanımlarını aynen kabul etmişiz. Sanat tarihi kitaplarında Doğu sanatı, Türk sanatı konusunda bir cümle ya vardır ya da yoktur. Daha önceden sanatların hepsi el sanatı olarak kabul ediliyordu. Mikelanji'la beraber sanat, ustalar sanatı ve halk sanatı diye ayrılmaya başlamış. Bu ayırım iyi mi oldu kötü mü oldu bilmiyorum. Ama insanlar saflıklarını yitirdikçe, sanatı toplum hayatından koparıp entelektüellerin, aristokratların, kilise babalarının, zenginlerin uğraştığı bir alan haline getirmişler. Halbuki bizim sanatımız toplumcudur. Bizde ustalar sanatıyla halk sanatı yan yanadır, iç içedir. Bizim sanatımızın bir de başka yönü var. Biz 17.yy.dan beri Batı estetiğini, Batı sanatını takip ediyoruz.

Burhan Asaf adında bir sanat eleştirmenimiz, şöyle söylüyor: Geçenlerde Avrupa'da tahsil görmüş bir virtüözümüzü, keman sanatçımızı çok övdüler. Üstat, mutlaka gidip görmelisin dediler. Ben musikiden anlamam ama gittim, oturdum diyor. Gerçekten çıkışı, yürüyüşü, eğilerek selâm verışı, arkasından frağını kaldırışı tamamen Batılı idi. Kemanını tutuşu, okunu gidip getirışı. Keman Avrupa'da yapılmış, nota Avrupasının. Ben sanattan hiçbir şey anlamam ama diyor, gerçekten Batılı insanı gibi çalışıyor. Sonra içimden bir ses isyan etti: 'senden ne var burada?'... Siz dünyada tek bir sanat olmasını mı istiyorsunuz? Av-

rupa musikisi, Avrupa resmini mi istiyorsunuz? Peki Çin resmini ne yapacaksınız? Hind'i ne yapacaksınız?

Bu sorularla dünyanın artık küçük bir köy olmasını ifade eden globalleşme sorununa da değinmiş oldunuz. Modernleşmenin getirileri var ama götürüleri de var muhakkak ki. Son zamanlarda sıkça tartışılan globalleşme problemi üzerinde biraz duralım isterseniz.

Bu bir ütopya. Olacak mı, olmayacak mı? Kültürün temeli dildir. Siz bir gün bu globun, kürenin tek bir dili konuşacağına inanıyor musunuz?

Yaygın olan, popüler bir kültür var ama onu kastediyorum. Meselâ İstanbul'un bazı sokaklarında yürüdüğünüz zaman Paris'te ya da herhangi bir Avrupa şehrinde yürümüş gibi oluyorsunuz. İstanbul'un İstanbul olduğu belli olmalı. Ama sadece camilerinden değil.

Anlıyorum. Gabriel diye bir Fransız tarihçisi Yunan sanat eserlerini incelemek için 20.yüzyılın başlarında Yunanistan'a geliyor. Merak edip Anadolu'ya geçiyor. Gezerken Anadolu'da Selçuklu eserlerini görünce hayran oluyor. Bırakıyor her şeyi ve Anadolu eserlerini çalışıyor. (Allah razı olsun. Bizim yapacağımız yok!) Gabriel'in çok büyük eserleri var. 'Fatih'le İstanbul'da bir gezi' diye sanal bir makale yazmış. Diyor ki: Büyük Sultan önümde, ben yanında utanarak şehirde dolaşıyoruz. Süleymaniye'yi gördükçe 'ne muhteşem bir eser' diyor, 'aferin torunum beni geçmiş'. Kendi camisinin civarına gelince 'neden benim şehrimi bu hale getirdiler, neden bu ağaçları diktiler?' diyor. 'Caminin etrafındaki bu binaları niçin koydular?' Utandım diyor, büyük hükümdarın karşısında.

Eski dönemlerde Türk şehirleri ile ilgili yazıları okumak lâzım. Yahya Kemal'in 'Aziz İstanbul'u okumak lazım. Bu ilerlemeye dayanabilir miydik? Dikdörtgenlere, karelere kendi kültürümüzün yansımalarını koyamaz mıydık? Bu kadar mı acizdik? Buhara'yı gezerken, gezdiren hanım bize 'adım Mesture, mesture 'çok iffetli', 'namuslu' demektir' dedi. 'Sen Türk müsün?' dedim. 'Türküm' diye cevap verdi. 'Burası Türkistan değil mi? Neden Türkistan'dan hiç bahsetmiyorsun?' Diye sordum. 'Evet öyle diyorlar ama yıllardır biz Türkistan demiyoruz. Bizi böyle alıstırdılar.' Dedi. Ben de 'mesture o manaya ikinci olarak gelir. Mesture 'setr'den gelir yani kapalı demektir.' Dedim. Neyse, şehirde hiç kare, dikdörtgen evler yok, hepsi kubbeli. Şehrin dörtte birinden fazlası mezarlık. Şehrin dokusunu bozmamışlar. Gerçekten de gezdiğin zaman bin bir gece masallarında gibi oluyor. Bana nedense kareler, dikdörtgenler-

den çok yuvarlak şekiller etkili geliyor.

Bunların hepsi dünya görüşünü yansıtmıyor mu? Sanat bütün olarak dünya görüşümü-zü yansıtmıyor mu?

Bizim dünya görüşümüzü terk ettiğimizi söylüyorum zaten. Globalleşme demek bütün değerlerimizi kaybetmek demekse ben buna yokum. Tabiatla dişi akrep ile erkek akrep birleştikten sonra dişişi erkeğini öldürür. Bu örnek ışığında, eğer biz öleceksek ben böyle şeye yokum, ben kendimi kaybetmek istemiyorum diyorum. 20.yüzyılın büyük düşünürlerinden İngiliz eleştirmen Thomas Elliot şöyle söylüyor: Bir millet başka millettan düşünce alabilir, teknoloji alabilir; ama duygu asla... Çünkü duygu aldığınız zaman kendiniz olmaktan çıkarsınız. Benim düşüncelerim, fikirlerim sizin işinize yarayabilir. Ama duygularımın sizi etkilememesi lazım. Çünkü onlar öznel şeylerdir. Ve eğer duyguların maddeye geçirilmesi ise sanat, daha doğrusu estetik bağlamında söylersek doğanın insanlaştırılması ise, maddeye anlam vermekse, doğaya insanı eklemekse; öyle ise her milletin sanat anlayışı da farklıdır. Ben bu değerlerimi kaybetmek istemiyorum. Ben Chaykovsky'yi de anlıyorum ama Chaykovsky'nin de beni anlamasını istiyorum. Ve bu bağlamda şu soruyu soruyorum: Acaba onlar aynı duyarlılığı bize gösteriyor mu?

Bir de popüler kültür problemi var. Biz de kendi yerli sanatçılarımızı meselâ Neşet Ertaş'ı dinlemiyoruz. Görsel ve yazılı basının empoze ettiği kültür konusunda neler düşünüyorsunuz?

Siz TV'deki popüler kültürden memnun musunuz? Eski kaynaklarda bir söz geçiyor. Yahudi asıllı bir meslektaşım 'Osmanlı musikisi hakkında notlar' isimli çalışmasında şöyle diyor: Ahmet Efendi üç bin ilâhi ile Tekkeye zâkir başı oldu, ne günlere kaldık!... Bugün üç şarkı ile milyarları götürüyorlar, gel de burda kahrolma.

TV'nin gayesi eğlenmek olursa! Ama sanat eğlenmek için midir? Bir düşünürün şöyle bir sözü var: Basın o kadar güçlüdür ki onun yanında resim-heykel etki bakımından çok cılız kalır. Görsel basının tek amacı vardır; rant peşinde koşmak. Özellikle bizim gibi toplumlarda görsel basının patronları bütün medyaya hakim olurlar. Burada asıl sanatçıları dışlarlar. Çünkü işlerine gelmez, onların aksine söylerler. Dolayısıyla rant peşinde koşunca insanları düşündürmeyen, 'biz sizin yerinize düşünüyoruz, siz oturun eğlenin' diyen programlar yapılır. Orada gerçek sanatın sanatçının yeri olmuyor.

Batı çağdaş, Batı falan diyoruz. Peki kaç dil biliyorsunuz? Beş yüz sene evvel sizin ecdadınız Ka-

nuni yedi dil biliyordu. Dil niye önemlidir? Dil kültürün taşıyıcısıdır, temelidir. Bir insanın kültür düzeyi bana göre bildiği kelime sayısı ile eşittir. Ne kadar çok kelime biliyorsanız o kadar çok zengin anlatırsınız kendinizi. Paletinizde ne kadar çok renk varsa o kadar güçlüsünüz demektir.

Kadın estetik bir varlık olarak sanatın objeleri arasında yer alagelmıştır. Meselâ Batıda nü resimler, bizde Osman Hamdi'nin kadın ve mihrap tablosu. Sanatta kadın algısı üzerine neler söylemek istersiniz? Bu algılamaları sanırım genel dünya görüşü, dinler, kültür etkiliyor.

Son yıllarda, özellikle 20.yy.dan başlayarak kadının sanattaki yeri araştırılıyor. Öyle biliyorum ki 19.yüzyılın sonlarına doğru, Batı karşısında kadın hakları veya kadına verilen değer konusunda kendini ezik hisseden Türk kadınları, masaya oturup, kitap açıp, eline kalem almışlar ve resim çektirmişler. Biz de okur yazarız! Böyle bir hava esmiş. Herhalde bu eziklikten dolayı olacak ki, Osman Hamdi Bey de mihrabın önünde rahle üzerinde oturan bir kadın resmi yapmış. Tabi o dönemin insanları bunu garip karşılamışlar. Tarihini iyi hatırlamıyorum, bizde bir medrese-üniversite açıldığı zaman devrin önemli bilim adamlarından birisine açılış konuşması yaptırmışlar. Medresenin açılışında, konuşma sırasında konuşmacı, hocalık mesleğinin peygamberlik sanatı gibi önemli olduğunu söylemiş. Tabii sarıklı ulema saldırmış: "Peygamberlik sanat değildir, o vehbidir Allah tarafından verilir. Sen buna nasıl sanat dersin?" O gün kapatmışlar, kapıya kilidi vurmuşlar. Aynı kişinin çok üzüldüğünü belirten bir şiiri var. Şöyle diyor: 'Cehalet mültezem, kesbi kemal cünhamız bizim. Yarabbi! cürmü tahsili ilimden tövbeler olsun.' Aynı şeyi bu fakire sorarsan, bazen ben de öyle diyorum.

İslâm'ın kadına bakışını ayrıca söylüyorum. Araplarda kadın bir mal gibi alınıp satılırken, o günün şartlarında peygamber çıkıp "Cennet anaların ayaklarının altındadır" diyor. Benim kültürümün temelinde bu var. Osmanlı kültüründe ise Hakanla karısı yan yana oturuyordu. Osman

Hamdi Bey'in tablosu bir çıkıştır. Osman Hamdi Bey onu öyle koyarak kadının bizde ne kadar kutsal olduğunu anlatmak istemiştir.

Bir tepki midir yani?

Tabii ki bir tepkidir, tepki olarak koymuştur. Türk kadınları, Osmanlı'da olsun Selçuklu'da olsun sanatla meşgul oluyorlardı. Osmanlı hükümdarları da öyle. Meselâ; Kanuni elmasta ustadır. Bizdeki kadının yeri farklıydı. Ama biz bunu belki kültürümüzün üst düzeyine yansıtıp orada işleyemedik. Yoksa Erzurum müdafaasındaki gibi, kurtuluş savaşındaki gibi kadınlarımız da var.

Günümüzde özellikle hanımlar ve de gençler geleneksel sanatlarımızı hobi haline getirdikleri çalışmaları ile sürdürmeye çalışıyorlar. Ebru dersleri, hat kursları, nakış, ney, tezhip vs. Sizin bu tip uğraşları eleştirdiğinizi hatırlıyorum. Bu bağlamda siz bunları nasıl değerlendiriyor ve bu çalışma içinde olanlara neler tavsiye etmek istiyorsunuz?

Bu noktada söyleyeceklerimin yanlış anlaşılmasından korkuyorum. Bir gelenek meselesi var biliyorsunuz. Nedir gelenek? Dünün, dünkü nesillerin başanlarını eleştirmeden aynen taklit etmekse, kültür kendi kendini tekrarladığı zaman yok olur. Mayayı kullanmazsanız kendi kendini bitirir. Mayayı başka yoğurtlara katıp, yeni yoğurtlar elde etmeniz lâzım. Kimse kendisinin Yesârizâde ya da Rakib olacağını düşünmesin. Kimse Levni ka-

İnsanlar saflıklarını yitirdikçe, sanatı toplum hayatından koparıp entelektüellerin, aristokratların, kilise babalarının, zenginlerin uğraştığı bir alan haline getirmişler. Halbuki bizim sanatımız toplumcudur. Bizde ustalar sanatıyla halk sanatı yan yanadır, iç içedir.

dar minyatür yapamaz. İnsanların bu sanatlarla uğraşmasını istiyorum. Ama eskiler bilinmeden yeni oluşturulmaz. Ünlü Arap şairlerinden birisine bir delikanlı gelmiş, 'efendim ben şair olmak istiyorum' demiş. 'Oğlum öyle istekle şair olunur mu?' demiş hoca. Delikanlı çok yalvarınca hoca başından savmak için 'git bütün şairlerin şiirlerini ezberle' demiş. Çocuk gitmiş ve bir süre sonra geri gelmiş. 'Sen kimsin?' demiş hoca. 'Hani sen bana bütün şairlerin şiirlerini ezberle demiştin ya, işte ben oyum' diye cevap vermiş delikanlı. 'Eee ne yaptın?' 'Hepsini ezberledim' demiş çocuk. Dinlemiş ve hayret etmiş. Bunun üzerine 'sen şair olabilirsin, aferin, ama yapacağın bir şey daha var: Şimdi bu ezberlediklerini unut ondan sonra otur yaz.' demiş hoca. Dünkülerin söylediklerinin üstüne yeni bir şey söyleyemiyorsanız yaptığınız taklittir.

Peki dünküler nasıl yazdılar şiiri?

Ne denir biliyor musun? Aynı mazmunları kullanacaksın, gül, bülbül, diken gibi. Fakat farklı şeyler söyleyeceksin. Ne kadar zor bir şey. Eski kelimelerimizden 'tevarüd' ve 'intihal' var. 'Tevarüd' bir şairin diğerinden haberi olmadan aynı şeyi söylemesidir. 'Intihal' de çalmaktır. Baki, çalan şairlerin dilini kesmek lâzım diyor. Şairler arasındaki fetva budur. Bazen, bana şiir yazdım diye geliyorlar. 'Yavrum bu şiir olmaz, bunların hepsi söylenmiş şeyler. Yeni bir şey söyleyeceksen dinleyelim.'

Diyorum. Mevlâna ve Şems hikâyesi vardır. Şems 'ne zamana kadar başkalarının sözlerini söyleyeceksiniz? Sizin kendi sözünüz yok mu?' demiş. Şems, bu sözü söyledikten sonra Mevlâna havallara fırlamış: 'Dünle gelen dünle gitti cancağızım. Artık yeni bir gün, yeni bir şey söylemek lâzım.' Yeni bir şey söylemesini bilmiyorsanız susunuz. Şair olmak için ille şiir yazmak da gerekmez.

Bu durumda, şiiri sevenlere, okumakla yetinmelerini söyleyerek, şiir okumakla da şair olunacağını mı ifade etmek istiyorsunuz?

Şiir sevmek de şair ruhlu olmaktır. Şiirden anlamak da bir avantajdır. Yahya Kemal diyor ki: Eski şairlerin şiirleri bugüne kadar nasıl geldi diye merak ederdim; anladım ki samimiyet. Sabit de diyor ki: -kendi adı Sabit, bir de kelimenin başka manası var, 'oynak olmayan', 'sabit duran' manası- 'Bu harabatta sabit olamam sultanım, dili viranımı yapsan da yıkılsam gitsem.' Şu söyleyişe bakın! Bu gün bunu söyleyebilen kaç tane şair var. Şiir okunursa eğer, yazarların nereden aşırıldığı da bilinir. Kimin ne yazdığından haberin varsa nereden aşırıldığını da bilir, "o bir şiir değildir" der çıkarsın. Onun için okuma da yazma da önemli. Zaten okumuyorduk yazmayı da bıraktık.

Zaman zaman Avrupa'dan meslektaşlarımız geliyor buraya. Bir İngiliz dekanla, bölüm başkanı İngiliz profesör geldiler. Resimlerimizi gezdiler. 'Çok başarılı' dediler. 'Ama Avrupa'da onların çok özgünleri var. Siz büyük bir kültürden geliyorsunuz. Neden kültürünüzü sanatınıza yansıtmıyorsunuz?' Bir söz vardır: Art reflects culture: sanat kültürü yansıtır. Yansıtmıyorsa nedir? Taklittir. Kökünde gelenek olmayan hiçbir şey yeni olamaz. Başka yerden almışsınız demektir. Aldığınızı kendi potanızda eritmişseniz, kendi bedeninize uydurup kesip biçmişseniz o ayrı. Alıntı ise intihal olur, sırtır. Kültür ayrıntıda gizlidir. Yoksa bütün insanlar doğar, büyür ve ölürler. Ama ayrıntılar bizi bir birimizden farklı kılar. Bu ayrıntılardan korkmamak lazım. Çünkü dünyamızı güzelleştiren de bu tenevvüdüdür. Yaratan tek kültür yaratmamış. Kuşları tek kültür yaratmamış, hayvanları tek kültür yaratmamış. Hepsi çok farklı. Bazen baktığınız da, O yaratıcının kudretini gördüğünüz zaman, o ne muhteşem bir şey diyorsunuz. Hiçbir hayvan diğerinin aynı değil. Ancak bununla birlikte temelde varlık bir bütündür. Şebusteri diyor ki: Bir sivrisineğe baktığınızda bir külle aynıdır; ama göremezsiniz. Bir damla su, okyanusla aynıdır; ama göremezsiniz. Bu gün de bilim onu ancak çıkartıyor, kabul ediyor.

Teklifimizi kabul ettiğiniz ve bize vakit ayırdığınız için çok teşekkür ederiz hocam.

ŞİİRİMİZDE KÜÇÜK BİR ADA:

Ziya Osman Saba

Mehmet Erdoğan

Modern şiirimizin büyük ustalarından Ziya Osman Saba, edebiyatımızda ölüm, aşk, yalnızlık, geçmiş zaman, mutlu aile yuvası, çocukluk anıları, küçük mutluluklar, tabiatın güzelliği vb. konularda lirik söyleyişin en seçkin örneklerini veren bir şairimizdir.

Ziya Osman, 1910'da İstanbul'da doğdu ve 1957'de yine İstanbul'da öldü. Galatasaray Lisesi'ni ve İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. Askerliği dahil, hayatının neredeyse tamamı İstanbul'da geçti.

Galatasaray kültürüyle yetişen şair, şiire lise yıllarında başladı. Bunda Cahit Sıtkı ve Yaşar Nabi gibi okul arkadaşlarının büyük etkisi oldu. İlk şiirlerini Servet-i Fünun topluluğunu izleyerek yazdı. Ardından Fransız sembolistlerinin etkisinde kaldı. Sonra Yedi Meş'ale grubuna dahil oldu. Bu gruptan şiire sonuna kadar bağlı kalan ve şiirinin seviyesini düşürmeyen tek şair o oldu.

Ziya Osman, kişiliğiyle ve şiiriyle hiçbir zaman büyük iddiaların adamı olmadı. Her an geçmişiyle beraber ve çocukluğunun dünyasına bağlı kalarak yaşadı. Hayata dair şikâyetlerini yüksek sesle ifade etmekten kaçınan bir üslubu benimsedi ve olaylara eleştirel yaklaşmadı. Hayatı boyunca mümin ve tevekkül ehli olarak kaldı. İnsan sevgisi ve yaşama sevinciyle dolu oldu; hep iyiyi ve güzeli aramaya çalıştı. En önemli yönü duygusallığıydı; geçmişine ve çocukluğuna karşı duyarlılığını besleyen de bu oldu. Hayata ve tabiata buradan baktı:

Nasıl anmazsın o çocukluk günlerini!
Dalda bülbülü vardı, gökte beyaz bulutu.
Annem vardı, babam vardı.
Bahçemizde, ılık, uzayan, günlerdi yaz,

Bir beyaz âlemde kış.

Başkaydı güneşi, böyle değildi ayı.

...

İlk şiirlerini hece tarzıyla yazan şair, sonra Orhan Veli ve arkadaşlarının şiire getirdiği yeni havanın etkisiyle serbest şiir denemeleri yaptı. Ama Garip tarzı şiire hiçbir zaman yakın durmadı. Ne kendinden önceki şiire tam bağlandı, ne de kendinden sonraki şiirin havasına bütünüyle girdi. Arada, dengede kaldı. Kişiliğiyle ve şiiriyle dengeli karakterini her zaman korudu.

Ziya Osman'ın şiirde akrabası sadece Cahit Sıtkı'dır. Bu iki şair arasında belli ölçüde benzerlikler vardır. Bunun dışında ekol olmuş hiçbir şaire ve şiir anlayışına yakın durmaz. Şiirimizde bağımsız ve küçük bir adadır o. Başlangıçta Fransız sembolistlerinin etkisindeydi. Mallarmé, Rimbaud, Baudelaire gibi Fransız şairlerini daha Galatasaray Lisesinde öğrenciyken okumuştur. Fakat çağdaşları gibi onların seline kapılıp gitmedi. Hece şiirine, Fazıl Hüsnü ve Necip Fazıl örneğinden kalkarak başladı. İlk şiir kitabı Sebil ve Güvercinler'de bu iki şairin etkileri görülür. Yedi Meş'ale topluluğuyla bir arada bulunmasına rağmen onlarla aynı şiir iddiasında olmadı. O, kendi yolunda yalnız yürüdü ve şiir kozasını yalnız ördü.

Ziya Osman'ın şiirinde zaman geçmiştir. Geleceğe dönük söyleyişlerini bile geçmiş zaman üzerinden söyler. Geçmişe özlem duygusu her insanın mayasında vardır. Geçmiş acısıyla tatlısıyla, güzel ve kötü yönleriyle hiçbir zaman unutamayacağımız bir dünyadır. Ziya Osman'ın geçmişi hep güzel anılarla doludur. Daha doğrusu geçmişe güzel yönleriyle bakar. Çocukluğuna

doymadan büyümüştür. Sevdiklerini, yakınlarını daha küçük yaşta kaybetmiştir. Zaman geçtikçe onlara duyduğu özlem bir tür sevgiye ve tutkuya dönüşür. Zaman ve insan ilişkileri değiştikçe çevresine karşı yabancılaşır. Kendini, geçmişin hayaline terk eder. Ona göre değişen çevre ve değişen İstanbul, değişen dünyanın bir izdüşümüdür. Her şey büyük bir hızla değişmektedir; insan, toplum, çevre, İstanbul, yani bütün dünya korkunç bir değişim içindedir. Şimdi, insanın çocukluktan beri koruyup getirdiği birtakım güzellikler ve değerler ne olacak? Bunlardan vazgeçilebilir mi? Bunlar olmadan hayatın ne anlamı olabilir? Bu soruların cevabını bulamayan şair geçmişe, nostaljik olana sığınır ve dünyaya buradan bakmaya başlar.

Hiç olmazsa unutmamak isterdim!
Eski geceler, sevdiklerimle dolu odalar...
Yalnız bırakmayın beni hatıralar!
Az yanımda kal, çocukluğum,
Temiz yürekli, uysal çocukluğum...
Ah, ümit dolu gençliğim,
İlk şiirim, ilk arkadaşım, ilk sevgim...
Doğduğum ev! Rahatlayacak içim, duysam
Bir tek kapının sesini.
Arıyorum aklımda bir ninni bestesini...
Böyle uzaklaşmayın benden, yaşadığım gün-
ler!

Güneş! Getir bir bayram sabahını.
Açılın, açılın tekrar
Çocuk dizlerimdeki yaralar.
Hepiniz benimsiniz:
Mektebim, sınıflarım, oturduğum sıralar...
Yalnız hatırlamak, hatırlamak istiyorum.
Nerde kaldı sevgilim, seni ilk öptüğüm gün,
Rengine doymadığım o sema,
Ahengine kanmadığım ırmak.
Bırakıp her şeyi nereye gidiyorum?
Neler geçmişti aklımdan, nedendi ağladığın,
Neydi güldüğün?
Ah, nasıldı yaşamak?

Ziya Osman, bir eski İstanbul beyefendisidir. İstanbul, küçük semtlerine varıncaya kadar şiiri-
ne girmiştir. Daha çok İstanbul'un şehir olarak
güzelliğiyle ve burada yaşadığı hatıralarla ilgile-
nir. Yahya Kemal gibi İstanbul'un tarih, çekmez
onu.

Şiirinde en çok kullandığı nesneler ya ev eş-
yaları ya da tabiat parçalarıdır. Kullandığı her bir
nesnenin kendinde bir hatırası vardır. Bu yüzden
nesneler geçmişi çağırır. Şiirde sembollerin
tekrarından çekinmez. Onlara her defasında ye-
ni bir anlam yükler. Özellikle terlik, ayna, sürahi,
konsol, minder, seccade, tespih, başörtüsü, çalar
saat, perde, lâmba, masa örtüsü, soba, saksı, kuş
kafesi, mangal, tablo gibi ev eşyalarını sıkça kul-
lanır.

"Eller" adlı şiiriyle bütün bir Anadolu insanı-
nın fotoğrafını çeker ve hikâyesini anlatır. Top-
lumsal sorunlara duyarsız değildir. Ona göre şa-
ir, sosyal sorunları kendi süzgecinden geçirdik-
ten sonra vermelidir. Sosyal sorunları abartarak
ifade etmeyi ideolojik bulur ve her türlü ideolo-
jik yaklaşımdan uzak durmaya çalışır.

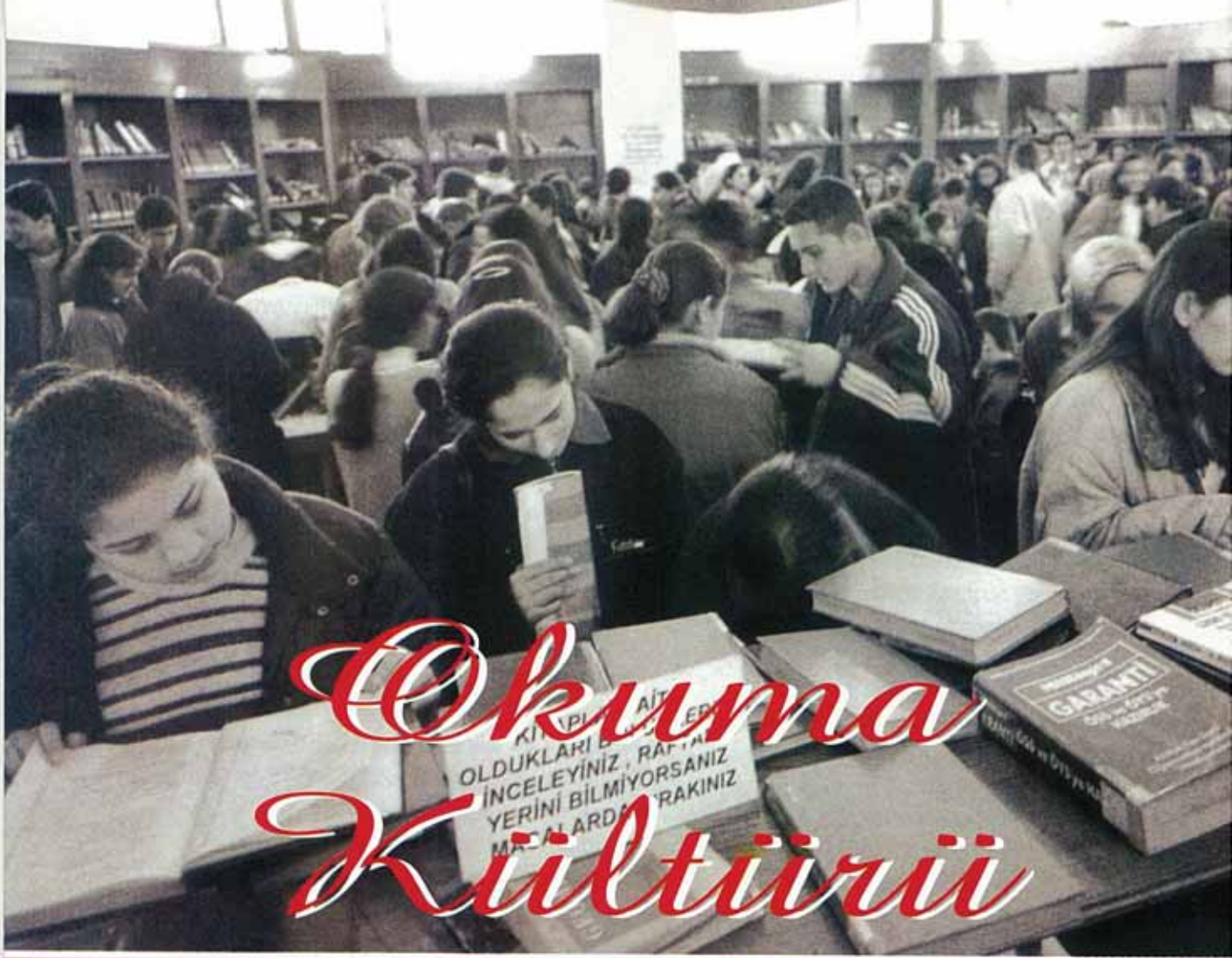
Ayrıca Allah'a, ölüme, ahiret hayatına, kade-
re inanan ve inancını şiirine taşıyan mümin bir
şairdir. Hayatla ölümü, ölüm ötesini bir bütün
olarak görür. Tasavvufi motifleri içselleştirerek
kullanır. Kanaatkâr bir dervıştır.

Ziya Osman duygusal, dengeli, yalnız, teslim
olan, kaderine rıza gösteren bir kişiliğe sahiptir.
Bu yüzden şiirinde sükûn kelimesini çokça kulla-
nır ve bu kelime, âdeta onun hayat felsefesini
sembolize eder.

Ömrünün son zamanlarında umutsuzluğa
kapılır ve yaşamak arzusu eziyete dönüşür. İşte o
zaman hatıralara ve şiire daha çok sığınır:

Yaşamak bundan sonra, katlanılmaz eziyet!
Bir şey istemiyorum artık ne zevk, ne para,
Kaybolmuş baharıma beni götür hatıra,
Hafızam avut beni, beni kurtar ey şiir!

Ziya Osman'ın şiiri, insanı hayatın her döne-
minde kuşatan, kucaklayıp sarmalayan, çocuklu-
ğunun temiz duygularına geri götüren, yakınlara
ve sevdikleriyle buluşturan, yaşama sevinci
ve coşkusuyla dolduran içli bir şiirdir. Onun şiiri,
köksüz değişime ve yabancılaşmaya karşı bir di-
reniştir. Geçmiş gören, tabiatı hisseden ve yaşa-
mayı seven bir şiir. Türkçe'nin en saf ve duru şiir-
lerinden biri, kültürümüzün dili. Şiirimizde küçük
bir ada, mutluluğun adresi! İşte Ziya Osman Sa-
ba'nın şiiri!

Okuma Kültürü

Dr. Ali Fuat Bilkan

58

İlkemizde kitaba karşı ilgisizliğin sebepleri üzerinde bugüne kadar, pek çok kez durulmuş, bu konuda yazılar yazılmış, tartışma programları düzenlenmiş ve ayrıntılı istatistikler yayınlanmıştır. Yapılan çalışmalarda ortaya çıkan ortak sonuçlar, ne yazık ki Türk toplumunda okuma alışkanlığının bulunmadığını göstermektedir. İstatistiklerde görülen % 3 civarında olan okuma alışkanlığına sahip kitlenin de esasen meslek icâbı okumak zorunda olduğu anlaşılmaktadır. Gazete satışlarının nüfus oranına göre çok düşük kaldığı ülkemizde, bir kitabın ortalama baskı adedi iki bin civarındadır. Tabi bir de bu iki bin kitabın satış süresini düşünmek gerekiyor. Öyle otuz bin, elli bin satış yapan moda kitaplar da doğrusu satıldığı

nispette okunmuyor. Nitekim kitapları çok satan, fakat en az okunan yazar" denmesi, bunu göstermektedir. Kitap okuma bir alışkanlık işi, bir kültür meselesi. Vaksizlikten yahut iş yoğunluğundan bahsederek okuyamadıklarını ileri sürenlerin, günde kaç saat televizyon seyredibildiklerini ölçmek gerekir. Görselliğin ön plana çıkarak kitabı ve okumayı olumsuz etkilediği bir gerçek. Ama bu, yeterli bir sebep olamaz.

Kütüphanelerde dergi, kitap ve gazetele- re ücretsiz ulaşma imkânı varken, kitap fiyatlarını bahane ederek kitap okumamak abes- tir. Ne kadar tasvip etmesek de yeni kitapla- rın korsan baskılarının anında yapıldığı bir ülkede kitap ücretlerinin okumayı etkilediği-

ni söylemek doğru mu bilmem, ama belki sebeplerden sadece biri olabilir.

Peki, zaman ve ücret dışında ne kaldı bahane olarak!...

Belki de burada "okumamanın" en önemli sebebine değinmek lâzım : Alışkanlık. Aileden başlayıp çevreye, okula, öğretmene, arkadaşına, basın ve yayına kadar uzanan bir alışkanlıktan... Çocuklarımız niçin okumuyor, sorusuna anne ve babaları yeteri seviyede okuyor mu, diye yine bir soruyla karşılık verebiliriz. Öğretmenlerimiz, doktorlarımız, mühendislerimiz, politikacılarımız, hatta öğretim üyelerimiz kitap okuyor mu dersiniz? Doğrusunu söylemek gerekirse, hem yayınevleriyle ve hem de yazarlarla sürekli temastan olan biri olarak bu iddiayı biraz da delillere dayanarak ifade ediyorum. Kitap baskı sayıları, yıllık basılan kitap çeşidi ve kitap satışları, bu konudaki seviyemizi ortaya koymaktadır.

Ünlü romancımız Reşat Nuri Güntekin, bir yazısında kitap okuma alışkanlığını şöyle ele alıyor : "Niye kitap okumuyorlar?" demek, "Niye piyano çalmıyorlar?" demek gibi bir şeydir. Kafayı kitap okumaya alıştırmak, parmakları piyano çalmaya alıştırmaktan kolay değildir. Ona göre yetişmek, ona göre hazırlanmak lâzım gelirdi. Okumak, bir kitaptan alınan elemanlarla, kendine manevî bir dünya yapmak, onun içinde tek başına yaşayabilmek demektir. Bu, ta çocukluktan başlayan uzun alışkanlıklar ve egzersizler neticesidir."

Evet, işte bizim de gelmek istediğimiz nokta burasıdır. Anne ve babaların çocuklarla birlikte okuma etkinliklerine katılması... Çocuklara belki de bir yaşından başlayarak düzenli olarak kitap okumak ve bir "okuma kültürü" kazandırmak gerekiyor. Böylece anne ve babalar, bu etkinlik sayesinde pek çok faydayı bir anda elde edebileceklerdir. Bunlardan en önemli birkaçını şöyle sıralayabiliriz :

1. Ebeveynler, çocuklarıyla birlikte kitap okuyarak etkin bir iletişim ortamı oluşturabilirler. Bu, aynı zamanda çocuk ve aile arasında sağlıklı bir iletişim kurulmasını da sağlar.

2. Okumanın aile büyükleri arasında yaşanması, dolaylı olarak çocukları da etkileyecektir. Okuma alışkanlığı çok küçük yaşlarda, birini örnek almakla daha kolay gelişebilir.

3. Anne ve baba, çocuğa kitap okurken, telaffuz, vurgu, noktalama, edâ ve üslûp gibi hususiyetleri de öğretebilmektedirler.

4. Birlikte kitap okuma, çocukların seviyesine göre kitap seçmeyi ve onun anlayamadığı kelime veya unsurları açıklayabilme imkânı da sağlamaktadır. Böylece çocukların dil, zihin ve kültür bakımından gelişmeleri de sağlanabilir.

Bu maddeleri uzatmak mümkün. Ama biz bu önemli dört konuyu ön plana çıkarmakla yetinelim. Bilginin güç anlamına geldiği bir çağda, insanımızın medyadaki günlük malumatların esiri hâline getirildiği bir gerçek. Aynı haberi birkaç kez farklı televizyonlardan dinlemeyi alışkanlık hâline getirmenin tıbbî bir izâhı olmalı!... Okumakla, okuyup düşünmekle beynimizi etkin hâle getirmek, aklımızı, vicdanımızı, anlayıp değerlendirme yeteneğimizi geliştirmek daha insanî değil mi!...

Yeni eğitim döneminin başladığı bu günlerde, seçilecek kitabın da okuma alışkanlığı üzerindeki tesirleri unutulmamalıdır. Özellikle Doğu ve Batı klâsiklerini seçerken çocukların dil, anlama, algılama, yaş ve psikolojik gelişimleri gibi hususiyetleri daima göz önünde bulundurulmalıdır. Çocuklara güzelliklerle dolu bir dünya hayalini, güzel kitaplarla sağlamalıyız.

Çocuklara kazandıracığımız okuma alışkanlığı, ancak eğitici, zevkli ve kalıcı davranışlar sağlayacak eserlerle temin edilebilir.

Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)

Prof. Dr. Zeynep Korkmaz
Türk Dil Kurumu Yayınları
Ankara 2003, 1344 s.

Türkçe'nin bu hacimde ilk büyük gramer kitabı olan Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi), gerçekten büyük bir emek sarf edilerek hazırlanmış, özgün bir araştırma ve incelemenin ürünü olan bir çalışmadır.

Şekil bilgisi, bir dilin yapı ve işleyişini, bu işleyişle ilgili kuralları ortaya koyar. Dilin söz varlığını, ses bilgisini, söz dizimini ve anlam bilimini inceler. Dolayısıyla şekil bilgisi gramerin gövdesini oluşturur.

Yazarın kanaatine göre; yöntem bakımından bambaşka bir dil ailesinden gelen Türkçe için gramercilikte önce Arap, Tanzimattan sonra da Fransız gramerindeki kalıpların örnek alınması yeterli ve sağlıklı olmamıştır. Cumhuriyet döneminde yazılmış olan gramerler ise bir taraftan yöntem yönünden, diğer taraftan da öğrencilere hitap eden bir amaçla hazırlandığından yetersiz kalmıştır. Yabancılar tarafından hazırlanmış birkaç Türk dili grameri arasında bizdekilere göre belli bir seviyenin üstünde olanlar vardır.

Yazar, gramer konularının yalnızca kurallarına ve kelime örnekleriyle desteklenerek anlatılması, onların kısa zamanda unutulmasına yol açar, düşüncesindedir. Çünkü "Dil, durağan değil bazı yönlerden zaman içinde değişen ve gelişen bir yapı sergilediği ve İnsan psikolojisine dayandığı için, edebî eserlerden ve yazılı metinlerden aktarılan örnekler aynı zamanda, dilin kullanımda ve şekil-işlev bağlantısında zamana, yazarların üslup özelliklerine, dilin kullanımdaki farklı durum ve eğilimlerine bağlı süreçleri de yansıtmaktadır. Dilde sadeleşme dönemi ve dil devrimi dolayısıyla Türkiye Türkçesinin, ortalama yüzyıl içinde nasıl hızlı bir değişim sürecinden geçtiği, bu değişimin yalnız söz varlığında kalmayıp gramer şekillerine de yansıdığı göz önünde bulundurulursa bu husus daha iyi anlaşılır." Bu sebeple kendi çalışmasını, yerli ve yabancı gramerlerdeki farklı bilgi ve görüşleri değerlendirerek çağdaş edebî metinlerden hareketle hazırlanmıştır.

Kendisiyle düşündüğümüz, konuştuğumuz ve yazdığımız ana dilimizin şekil bilgisini öğrenmek kaçamayacağımız bir sorumluluktur. Geç kalmış, ama şimdiye kadar yapılmış olan gramerlerdeki yanlışları düzeltici, eksikleri tamamlayıcı, boşlukları doldurucu nitelikteki bu çalışmayı heyecanla karşıladığımızı belirtelim.

İSLÂM ANSİKLOPEDİSİ

Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları
26. Cilt, Ankara 2003, 608 s.

Bilmem kitap veya dergi okur gibi ansiklopedi okur musunuz? Ben okurum. Bazı ansiklopedileri kitap okur gibi okumak pekâlâ mümkündür. Bazıları ise kuru bilgi yığındır. Bunlara, herhangi bir konuda kısa ve somut bilgi edinmek için müracaat edilir. Diğer taraftan tercüme yoluyla dilimize kazandırılan ansiklopediler, çoğunlukla orijinallerini tutmamaktadır; ya özetlenmiş ya da birtakım ilâveler yapılmak suretiyle değişime uğramışlardır. Türkiye'de yerleşmemiş veya gelişmemiş bir ansiklopedi geleneği vardır. Ansiklopedicilik, bir iki istisnâ örnek dışında popüler kültürün bir parçası haline gelmiştir.

Türkiye Diyanet Vakfı'nın İslâm Ansiklopedisi, tamamen telif, orijinal ve ciddi bir eserdir. Türk-İslâm kültürünün yerli bir perspektifle yorumudur. Türkiye'nin birikimlerini İslâm dünyasına, hatta bütün dünyaya tanıtmada elimizdeki en önemli kaynaklardan biri durumundadır.

Bu sebeple İslâm Ansiklopedisi'nin her yeni cildini heyecanla karşılıyor ve madde madde inceleyerek büyük bir kısmını okumaya çalışıyorum. Meselâ piyasaya yeni çıkan 26. ciltte şu maddeleri okumak bilgi dağarcığımı için büyük bir kazanım oldu:

"Köle" maddesi; M. Akif Aydın ve Muhammed Hamidullah tarafından yazıldı.

"Kudüs" maddesi; Ömer Faruk Harman, Ca-sim Avcı, Işın Demirkent, Cengiz Tomar ve Kamil Cemil el-Aseli tarafından yazıldı.

"Kur'an" maddesi; Abdülhamit Birışık, Tahsin Görgün, Mustafa Çağrıncı, Suat Yıldırım, Mehmet Paçacı, Hidayet Aydar, Mehmet Şener, Ömer Faruk Harman ve Mustafa Uzun tarafından yazıldı.

Bu maddeler, farklı konular çerçevesinde ve çok zengin bir bibliyografya ile ele alınmaktadır. Ayrıca bu cilt "k" harfini içerdiğinden birçok kavram, tarihi olay ve şahsiyet bu harfte yer almaktadır.

Evet, ansiklopedi okumak gerçekten bir tiryakiliktir. Bazı ansiklopediler sadece ihtiyaç duyulunca bakılacak birer kaynak değildir. Ötesi vardır; oturup okunmaları gerekir. Meselâ İslâm Ansiklopedisi bunlardan biridir.

Türk Halkları Tarihine Giriş

Peter B. Golden
Türkçesi: Osman Karatay
Karam Yayınları
Ankara, 2002
399 s.

Prof. Dr. Peter B. Golden Amerikan Türkolojisinin zirve isimlerinden biridir. Aynı zamanda bu alanda dünya çapında sayılı otoritelerden de biridir. Çalışmalarını Batı Avrasya, özellikle Hazar ve Kıpçaklar üzerine yoğunlaştıran Golden, Oğuzların Anadolu'ya göçü, Türklerin Müslüman oluşu, Gürcüce'deki Türkçe unsurlar, Fin-Ugor hakları gibi birbirinden farklı konularda çok önemli yazılar yazmıştır.

Bu kitabı, Türk tarihi alanında yayınlandığı 1992 yılından beri Türk ve Avrasya tarihi çalışanların temel başvuru kaynağı hâline gelmiştir.

Eserinin Türkçe baskısını yayınlanmadan önce inceleyen ve çeşitli düzeltmeler de yapan Golden, Türkiye'de bulunmuş ve çeşitli Türk öğrencileri de olmuştur.

Konuyla ilgilenen okurların görmesi gereken bir kitaptır bu.

İSLÂM'IN ANLAŞILMASINDA SÜNNETİN YERİ VE DEĞERİ

Sempozyum Tebliğleri
Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları
Ankara 2003. 723 s.

Sünnet, İslâm'ın Kur'an'la birlikte birinci derecede aslî kaynağıdır. Türkiye Diyanet Vakfı'nın Kutlu Doğum Haftası dolayısıyla düzenlemiş olduğu bir sempozyumda "Sünnet" kavramı, ilgili ilim adamları tarafından çok geniş bir çerçevede ele alınmıştır. İslâm Kültür ve Medeniyetinin Kurucu Ögesi Olarak Sünnet, Sünnet-Hadis Karşısı Söylemler, Sünnet ve Hadisin Anlaşılması Sorunu ile Hadis Kaynaklarının Değerlendirilmesi ana başlıkları altında ele alınan konu, tarihsel ve güncel bütün yaklaşım biçimleri irdelenerek ilmi bir yaklaşımla değerlendirilmiştir. Gerek araştırmacılar gerekse İslâm'ı ana kaynaklarından öğrenmeye ilgi duyan herkes için önemli bir başvuru niteliğindeki bu eser, ayrıca konuyla ilgili Türkiye'nin birikimlerini yansıtmaları açısından da önem taşımaktadır.

İslâmî ilimler alanında Türkiye gerçekten büyük bir birikime sahiptir. Ne var ki bu birikim, yeterince uluslararası platformlara taşınmamaktadır. Türkiye gerek tarihi tecrübeleri; ilim, kültür, medeniyet ve devlet geleneği, gerek İslâm dünyasının batıyla komşu olan tek ülkesi, gerekse demokrasi tecrübesi yönünden sahip olmuş olduğu avantajları tanıtan ve pazarlayan bir konumu yakalayamadığından kendi sınırlarını bir türlü aşmamaktadır. Oysa her konuda olduğu gibi İslâm konusunda da Türkiye'nin tecrübelerine bütün dünyanın ihtiyacı vardır. Çünkü Türkiye, tecrübeleri ve konumu dolayısıyla mutedil ve dengeli olmayı içselleştirmiş bir ülkedir. Bu sebeple huzur ve refah arayan modern dünyanın, özellikle İslâm dünyasının Türkiye'den öğreneceği çok şeyler vardır.

ARAYIŞLAR DÖNEMİ ve

Namık Kemal

Yaşar Yılmaz
Türk Dil Kurumu

Bir milletin tarihinde kuruluş, yükseliş ve çöküş gibi yankıları geniş olan dönemler söz konusudur. Çoğu kez çöküşleri, sancılı kuruluşlar takip eder. Bin yıldır Anadolu'yu vatan edinen Türkler, bu kutsal mekâna ayak bastıktan hemen sonra Moğolların yağmasıyla karşılaşmış ve bir dönem kendi içine kapanmıştır. Bu kapanış, altı yüzyıl süren ve dünyaya kendi kültürünün damgasını vuran Osmanlı İmparatorluğu'nun doğuşunu beraberinde getirmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun bu denli kök salmasının altında hiç şüphesiz kendini oluşturan aslı unsur olan Türk milletinin 13. ve daha sonraki yüzyıllardaki arayışları yatmaktadır. Ne var ki bu arayışların altı yüzyıl süren kültürel getirileri, Osmanlı'nın zayıflamasıyla etkisini kaybetmiş ve 19. yüzyıl Osmanlı aydını açısından arayışlar dönemi başlamıştır.

19. yüzyılın ilk yıllarında batıyla tam anlamıyla yüz yüze gelen Osmanlı, içinde bulunduğu bu sıkıntılı durumdan kurtulmak amacıyla kendisi için gerekli olan batıdaki bilim ve teknikle ilgili gelişmeleri takip etmiş ve bunların bir kısmını kendi bünyesine uyarlamaya çalışmıştır. Askeri yapılanmalar yanında Tercüme Odası ve Hariciye Kalemî gibi yeni kuruluşlar, bu yönelişin ürünleridir. Diğer yandan batıda kaynağını bulan ve yankısını özellikle çok uluslu imparatorluklarda gösteren milliyetçilik akımı, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun sonunu getirmiş bir gerçek olarak Osmanlı İmparatorluğu'nu ve onun aydınlarını kara kara düşündürmüştür.

İslâmcılık, milliyetçilik ve Osmanlılık akımlarının Osmanlı aydınları tarafından çeşitli oranlarda benimsendiği bu dönemde, imparatorlukta yer alan unsurlardan her biri kendi devletini kurma ülküsüne sarılmıştır.

Namık Kemal söz konusu süreçte imparatorluğun parçalanmaması yönünde verdiği mücadele açısından Tanzimat'ın birinci kuşağının en önde gelen şahsiyetidir. Yeni Osmanlılar Cemiyetinin en etkin üyesi olan Namık Kemal, bu durum karşısında imparatorluğun dağılmasını engelleyebilmek için kendini Osmanlılık fikrinin ateşli savunucusu ilân etmiştir. Kemal'de kemal bulan bu fikir, Osmanlıdaki tüm unsurların üzerinde, onların ortak çıkarını savunan bir kavram olarak ifade edilmiştir. Kemal bu fikri, çıkarmış olduğu gazetelerde yer alan makalelerinde imparatorluğun kurtuluş reçetesi olarak sunmuştur.

Osmanlı Devleti'nin dağılmasını bu fikri benimseterek engellemeye çalışan Kemal, batıcılık fikrine de uzak kalmamıştır. Ona göre batı, memalik-i mütemeddine (uygar ülkeler)dir. O hâlde Osmanlı Devleti'nin kurtuluşu, batının bize ters düşmeyecek gelişmelerinin taklit edilmesiyle gerçekleştirilebilir.

3 Kasım 1839'da Tanzimat Fermanı'nın ilân edilmesiyle ortaya çıkan siyasî ve sosyal gelişmeler, bir yandan

da edebiyata yansımış ve Tanzimat Döneminin birinci kuşağı olan Şinasi, Ziya Paşa ve Namık Kemal üçlüsü, bu gelişmeden oldukça etkilenmişlerdir. Tanzimat'ın getirmiş olduğu Meşrutiyet ve onun çevresinde teşekkül eden kânun, hak, adalet, eşitlik ve hürriyet gibi yeni kavramlar, gazete yoluyla sosyal hayatta geniş yankılanmalar oluşturmıştır. Gazetenin, istenilen insan tipini oluşturmada çok önemli bir eğitim ve yönlendirme aracı olduğunu gören Namık Kemal, önce Tasvir-i Efkâr'da, daha sonra ise Ali Suavî'nin Yeni Osmanlılar adına çıkardığı Muhbir gazetesinde yazmaya başlamıştır. Daha sonra bu gazeteden ayrılan Kemal, Hürriyet gazetesini çıkarmıştır. Yine bu amaçlar doğrultusunda arkadaşlarıyla birlikte 1872'de İbret gazetesini kiralayan Kemal, hükümet aleyhine yazdığı yazılar yüzünden gazetenin kapatılmasına sebep olmuştur.

Gazetenin yanı sıra yeni bir tür olan roman ve tiyatro sahasında denemeler yapan Kemal, sosyal ve tarihî olayları gür bir üslûpla, işleyişiyle dikkat çekmiştir. Namık Kemal, Vatan yahut Silistre oyununda vatanseverlik ve kahramanlık duygularını, Gülnihal'de baskıya ve zulme karşı tepkiyi, Akif Bey'de vatansever bir deniz subayının göreve gittiği sırada hanımının vefasızlığını, Celâlettin Harzemşah'ta Moğollara karşı duran Celâlettin Harzemşah'ın kişiliğini ve İslâm birliği düşüncesini dile getirmiştir. 1876'da yayımladığı İntibah ve 1880'de yayımladığı ilk tarihî roman kabul edilen Cezmi, romantizm akımının etkisinde yazmış olduğu eserlerdir. Kemal, Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluş ve yükseliş dönemlerini anlattığı Devr-i İstîlâ, Selâhattin Eyyubî ve Fatih Sultan Mehmet gibi tarihî kişilikleri işlediği Evrâk-ı Perişan, İstanbul'un fethini anlattığı Barika-i Zafer, Osmanlı tarihine dair kahramanlıkları anlattığı Silistre Muhasarası ve Kaniye, onun tarihe düşkünlüğünü perçinlediği Osmanlı Tarihi ve Büyük İslâm Tarihi adlı eserlerinin tamamlayıcısı hükmündedirler.

Namık Kemal'i toplum hayatında etkili kılan yazı türlerinden biri de onun beş yüzü aşan makaleleridir. Sosyal, siyasal, sanat, dil ve çok çeşitli kültürel sorunu konu olarak ele alan Kemal, "Lisan-ı Osmanînin Edebiyatı Hakkında Bazı Mülâhazât-ı Şamildir" adlı makalesiyle bizde ilk kez dil ve edebiyat sorunlarını gündeme getirmiştir. Onun bu yöndeki bazı düşüncelerini şöyle sıralayabiliriz:

Namık Kemal'in Türk edebiyatı ve Türk diliyle ilgili düşünceleri:

1. Türkçe gramer yapılması (Dile gerekli olan Arapça ve Acemce kuralları da bulunmalıdır).

2. Ecnabi dillerden alınacak kelimelerin sınırlandırılması temin edecek bir lügat düzenlenmesi.

3. Yabancı dillerden alınan bu kelimeleri, Türkçe'de

kullanıldıkları anlamıyla ve şekliyle tespit etmek.

4. Dilimize mahsus bir belâgat kitabının oluşturulması ve okunması.

Namık Kemal'in Divan Edebiyatına yönelik eleştirileri:

1. Eski edebiyatta mana ve kelime bütünlüğü yoktur. Kelime oyunları manaya tercih edilmiştir.

2. Eski şairler dilde dikkatli değillerdir.

3. Eski edebiyat akla, mantığa, gerçeğe, tarihe uymayan ifadelerle doludur.

4. Eski şairler, İran şairlerinin aşırı mübalâğalarıyla divanlarını doldurmuşlardır.

5. Söylenmek istenenin açık söylenmesine engel olan söz sanatları, edebî eserleri tutsak almıştır. Bu edebî sanatlarla oyuncak gibi oynanması, Türkçeyi tatsız tuzsuz hâle getirmiştir.

6. Eski şairlerin en çok bağlı oldukları Arap belâgatlarında, edebî sanatlarda başarılı olamamışlardır. Yaptıkları sanatlarla hakikat ve tabiat sınırlarını aşmışlardır.

7. Eski edebiyatçılar insanı terbiye etme, ilim yönünden geliştirme, ahlâk dersi verme gibi özelliklere sahip değildir.

8. Eski edebiyatta duygu olarak tarihî hâdiseleri yaşamak mümkün değildir.

9. Eski edebiyat Fars dilinin etkisiyle sun'î bir dil meydana getirmiştir.

10. Eski edebiyat millî birliği temin edici, koruyucu, geliştirici özelliklerden mahrumdur.

11. Eski edebiyat bize özgü bir edebî dil oluşturamamıştır.

Namık Kemal'in yeni edebiyat hakkındaki düşünceleri:

1. Yeni edebiyat manayı ve fikri esas almalıdır.

2. Bu edebiyat fikir alışverişine aracılık etmelidir.

3. Bu edebiyat "edebî" kelimesine bağlı olarak milleti terbiye etmeli, ahlâkın güzelleşmesini sağlamalıdır.

4. Yeni edebiyat fikri geliştirmeli, millî ve medenî birliği kurmalıdır. Bunu yapabilmesi için tabiata uygun, herkesin anlayacağı biçimde olmalıdır.

5. Mana, sanat uğruna feda edilmemelidir.

6. Yeni edebiyat konuşulduğu gibi yazılmalıdır.

7. Manasız, tatsız söz sanatları mümkün olduğunca terk edilmelidir.

8. Edebiyatın vatani yoktur. Roman, hikâye, tiyatro gibi edebî türlerde bizde de eserler verilmelidir.

9. Bu yeni edebiyat insan tabiatını incelemelidir.

10. Bu edebiyat tarihî olayları, yaşamı, millî hâdiseleri işlemeli ve bunları milletin hafızasına naksetmelidir.

11. Bu edebiyat mantığa ve ahlâka uygun olmalıdır.

12. Bu edebiyatın ruhu hikmetli olmalıdır.

13. Bu edebiyat okunabilir olmalı ve halkı aydınlatmalıdır.

14. Yeni edebiyatın hayalleri bize özgü olmalıdır.

Vatan şairi dendiğinde ilk akla gelen isim olan Namık Kemal, vatan ve hürriyet temalarını ilk defa coşkulu bir üslûpla dile getiren şair olarak edebiyat tarihimizde yer almıştır. Eski edebiyata savaşı açan fakat tam olarak da onun etkisinden kurtulamayan Kemal, bu coşkun üslûbuyla kendisinden sonra gelen birçok şairi etkilemiştir. Söz konusu iki temanın yanında zulüm altında kıvranan halk için

umut verici kavramlar olan hak ve adalet sözleri âdeta onun şiiriyle bütünleşmiştir. Fuat Köprülü'nün, "Saraya ve onun dayandığı medreseye, tekkeye, devlet adamlarına ve eşrafa dayanan feodal klâsik edebiyata karşılık, Şinasi-Ziya Paşa-Namık Kemal mektebi, vatan, millet, halkçılık mefkûrelerine hizmet eden ve tamamıyla Fransız edebiyatından mülhem yeni bir burjuvazi edebiyatı yaratmak istiyordu." biçimindeki sözleri bu düşüncemizi desteklemektedir.

Yazımızı "Hürriyet şairi" olarak anılan Namık Kemal'in Hürriyet kasidesinden birkaç beyitle bitirmek yerinde olacaktır.

Görüp ahkâm-ı asrı münharif sıdk u selâmetten
Çekildik izzet ü ikbâl ile bâb-ı hükûmetten
(Çağın değer yargılarını doğruluktan ve samimiyetten sapmış görerek kendi arzumuz ve saygınlığımızla devlet kapısından ayrıldık.)

Usanmaz kendini insan bilenler halka hizmetten
Mürüvvet-mend olan mazluma el çekmez ianetten
(Kendini insan bilenler, halka hizmet etmekten usanmaz, mürüvvet sahibi olanlar zavallılara yardım etmekten kaçınmaz.)

Hakir olduysa millet şanına noksan gelir sanma
Yere düşmekle cevher sakıt olmaz kadr ü kıymetten
(Eğer millet hor görülümüşse onun şanına bir eksiklik geleceğini sanma. Yere düşmekle cevher değerinden bir şey kaybetmez.)

Vücudun kim hamîr-i mâyesi hâk-i vatandandır
Ne gam râh-ı vatanı hak olursa cevri ü mihnetten
(Vücudun mayası vatan toprağıdır; bu vücut, acı ve sıkıntı içinde vatan yolunda toprak olursa en küçük bir üzüntü duyulmaz.)

Biz ol nesl-i kerîm-i düde-i Osmâniyânız kim
Muhammedir serâpâ mâyemiz hûn-ı hamiyetten
(Biz o Osmanlılar boyunun ulu soyundanız; mayamız bütünüyle haysiyet kaniyla karılmıştır.)

Ne gam pür âteş-i hevl olsa da gavgâ-yı hürriyet
Kaçar mı merd olan bir can için meydân-ı gayretten
(Hürriyet mücadelesi korkulu ateş olsa ne dert, yiğit olan bir insan can derdine düşüp gayret meydanından kaçarmı?)

Ne mümkün zulm ile bidâd ile imhâ-yı hürriyet
Çalış idrâki kaldır muktedirsen âdemiyetten
(Zulümle, işkenceyle hürriyeti ortadan kaldırmak ne mümkün; eğer gücün yeterse insanoğlundan idraki kaldırmaya çalış.)

Gönülde cevher-i elmâsa benzer cevher-i gayret
Ezilmez şiddet-i tazyikten te'sir-i sıkletten
(Gönüldeki çalışma cevheri, elmas cevherine benzer; ağırlığın tesirinden baskının şiddetinden ezilmez.)
Ne efsunkâr imişsin ah ey didâr-ı hürriyet
Esîr-i aşkın olduk gerçi kurtulduk esâretten
(Ey hürriyetin güzel yüzü, sen ne büyüleyici imişsin. Esareten kurtulduk derken senin aşkının esiri olduk.)

MEDYA KRİTİK

BASIN AÇIKLAMASI

Başkanlığımızca çıkarılan Diyanet Avrupa Dergisi'nde yayımlanan bir yazının medyaya yansıma biçiminden duyduğum rahatsızlığı dile getirmek ve bu husustaki düşüncelerimi kamuoyu ile paylaşmak amacıyla aşağıdaki açıklamanın yapılmasına lüzum görülmüştür.

Her şeyden önce toplumumuzun tamamına yakınının müşterek değerlerini temsil eden bir kurum olması nedeniyle, Diyanet İşleri Başkanlığının basınımlarında ilgi odağı olmasını doğal, hatta memnuniyetle karşılıyorum. Ancak, yıpratılması muhtemel olan kurum ve incitilmesi muhtemel olan kitle göz önünde bulundurulduğunda, Diyanet İşleri Başkanlığı veya doğrudan dinle ilgili haber ve yorumlar konusunda basın mensuplarını daha duyarlı ve sorumlu davranmalarını beklemek de en tabii hakkımız olsa gerektir.

Haber konusu yapılan yazı, Din İşleri Yüksek Kurulu Üyelerinden Dr.İbrahim PAÇACI tarafından kaleme alınan "Dini, Hukuki ve Sosyal Boyutlarıyla Aile ve Evlilik" başlıklı makaledir. Diyanet Avrupa Dergisi'nde yer alan söz konusu makale, muhtelif basın organlarına; "Bekarlık Zina mı?", "Evlilik İbadettir, Bekarlık İse Zina!", "Bekarlık Zina Sebebi", "Bekarsan Zinacısın" gibi başlıklarla yansıdı ve hafifmeşrep istihzalara malzeme yapıldı. Ve dahası Başkanlığın bir açıklaması gibi takdim edildi. Dolayısıyla, ilgili basın organları kamuoyuna "Diyanet İşleri Başkanlığının bekarlıkla zinakarlığı eşdeğer gördüğü, yani bütün bekarları zina ile itham ettiği" şeklinde bir bilgi vermiş oldular.

Adını koyalım: Bu bilgi doğru bilgi değildir ve bu haber yalan haberdur. Bilgi doğru değildir; çünkü kendisine atıfta bulunulan makalede, bu yakıştırmanın dayandırılabilceği bir tek cümle bile yoktur. (Bu nedenledir ki, söz konusu basın organlarının hepsi de, haberi, metinden alıntı yapmaksızın vermeyi tercih etmiş bulunmaktadır.) Haber yalandır; çünkü haber konusu yapılan yazı Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bir açıklaması değil, bağımsız bir bilim adamının makalesidir. Ve üzülerik ifade etmek durumundayım ki, kişisel bir beyanı önce çarpıtıp sonra da bir kuruma izafe etmek, iyi niyetle açıklanamaz. Bu tür yazıların Diyanet kurumunu yıpratmak için fırsat bilmesi de hoş görülebilir bir tutum değildir.

Konuyla ilgili olarak bazı bilim adamlarına ve medyatik kişilere izafe edilen Diyanete hücum niteliğindeki açıklamalara gelince, bu açıklamaların gerçekten kendilerine ait olup olmadığını tahkik etmediğimiz için bir değerlendirmede bulunmayı yeğliyorum. Zira din de, ahlâk da, bilim de, kişinin kendisine ulaşan bir habere binaen bir de-

ğerlendirmede bulunmadan önce, o haberin doğruluğunu tahkik etmesini emreder.

Malum olduğu üzere, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın önde gelen görevlerinden birisi de toplumu din konusunda bilgilendirmektir. Ve Diyanet İşleri Başkanlığı adına açıklama yapma yetkisi yalnızca Başkan'a aittir. Ancak bu vesileyle belirtmek isterim ki, Başkanlık adına yapılan açıklamalar dahi ilmi konularda bir mutlaklık taşımaz. Zira İslâm'da dini otoritenin kaynağı dinin ana kaynakları olan Kur'an ve Sünnet, dolayısıyla herhangi bir özel veya tüzel kişilik değil, doğrudan doğruya o kaynakları günümüze taşıyacak olan ilimdir. İlim alanında ise farklı kanaat ve yaklaşımların bulunması, ilmi faaliyetin tabiatı gereğidir.

İslâm tarihi boyunca ilmi kanaat farklılıkları bir zenginlik olarak algılanmıştır. Bugün de muhtelif dini kanaatler karşısında ilim adamlarının farklı yaklaşım ve kanaat sergilemelerini bir zenginlik olarak görmek gerekir. Bu noktada Diyanet İşleri Başkanlığına düşen, kamu alanındaki din hizmetinde istikrarı ve kamunun ortak yararını korumak, ilmi konularda ise mevcut kanaatler arasında bir tercihte bulunmak veya alternatif bir kanaat üretmek değil, ilmi faaliyetleri desteklemek, yapılanmasını ve hizmetlerini ilmin gereklerine göre düzenlemek ve üretilen ilmi bilgiyi toplumun dini mahiyetteki sorunlarının çözümünde bir imkan olarak kullanmaktır. Bu ise bütün ilmi kanaatlere eşit mesafede durmayı gerekli kılmaktadır. Bu nedenle herhangi bir görüşün, hele hele bir Diyanet mensubunun bir görüşünün, 86 bin personeli bulunan Diyanet kurumuna mal edilmesi, hatta zaman zaman olduğu gibi, İslâm'a mal edilmesi, olsa olsa Diyanet İşleri Başkanlığının yıpratılmasına hizmet eder.

Başkanlığımız, İslâm'ın, demokrasinin ve birlikte yaşamanın gerektirdiği hoşgörünün, dini düşünce ve dini bilginin her düzeyde özgürce ifade edildiği ortamlarda gelişebileceğine inanır. Muhtaç olduğumuz bu hoşgörü, özgürlük ve demokrasi ancak sağlıklı bir iletişimle gerçekleşir. Söz konusu iletişimin tartışılmaz aracı ise yazılı ve görsel medyamızdır.

Dolayısıyla Diyanet İşleri Başkanlığı topluma karşı görevini tek başına yerine getiremez. Bu konuda ilim adamlarımıza ve basın mensuplarımıza da sorumluluk düşmektedir.

Kamuoyuna saygıyla duyurulur.

Prof. Dr. Ali BARDAKOĞLU
Diyanet İşleri Başkanı

30 Aralık 1970
30 Şevval 1390
Yıl: 3 Sayı:10
Fiatı: 1 Lira

Diyanet

DIYANET İSLERİ **BASKANLIĞINCA 15 GÜNDE BİR YAYINLANIR**

*Yeryüzüne (arza)
ancak sâlih kulların
mirasçı olurlar.
Ayat Meali*

YOL

Sadiye Özgen

YOL VARDIR: "Kolayca koyulur insan!..

Hırs, kin ve ihtiraslar yoldaşı olur!..

Çoğunun sonu şehvetle biter bu yolların!..

Ya, saplanır kalır bataklığa: Gayr-ı meşru lezzetlerin esiri olur, ya da, yuvarlanır uçuruma: Parparça dağılır!..

YOL VARDIR: Entrikalar, hıyanetler, kıpkızıl tuzaklarla çevrili!..

Çeker yabancı eller kişiyi bu yola!.. Kişi kendini kaybeder!..

ALLAH'ını, vatanını, milletini unuttur!.. "Öz"ünü maddeye satar!..

Efendi iken uşak olur!..

YOL VARDIR: Başkalarının hedefine gider!.. Kişi, körü körüne aldanır maskelere!.. Başkalarının "hürriyeti" için, kendi "esirliğine" koşar!.. İlerlemek, kalkınmak istiyorum" derken bindiği dalı keser: Gülünç olur!...

YOL VARDIR: İlyiğe, doğruluğa, fazilete gider!...

Kişi, en güzel ahlâka kavuşur, huzurla dolar, ilimle beslenir bu yolda!...

ALLAH'ını, vatanını, milletini tanır, maddeye boyun eğip "öz"ünü inkâr etmez!.. Kişi, insan olmanın mutluluğuna erer!..

Bu YOL, KUR'AN-I KERİM'in, Hz. Muhammed'in yoludur;

Bu YOL İSLÂMIYETTİR: Hakka, hürriyete, medeniyete doğru ilerler!...

YOL VARDIR: Zordur, insanın bu yola koyulması!..

Bu yolda sımsıcak rüzgarlar eser!...

Benzi sararır dudakları kurur kişinin!...

Kişi, susuzluğunu giderecek pınar ararken, ummana dalar!...

Bu yolda güller açar burcu burcu!...

Bülbüller en içli bestelerini terennüm ederler!... Ve bu YOL:

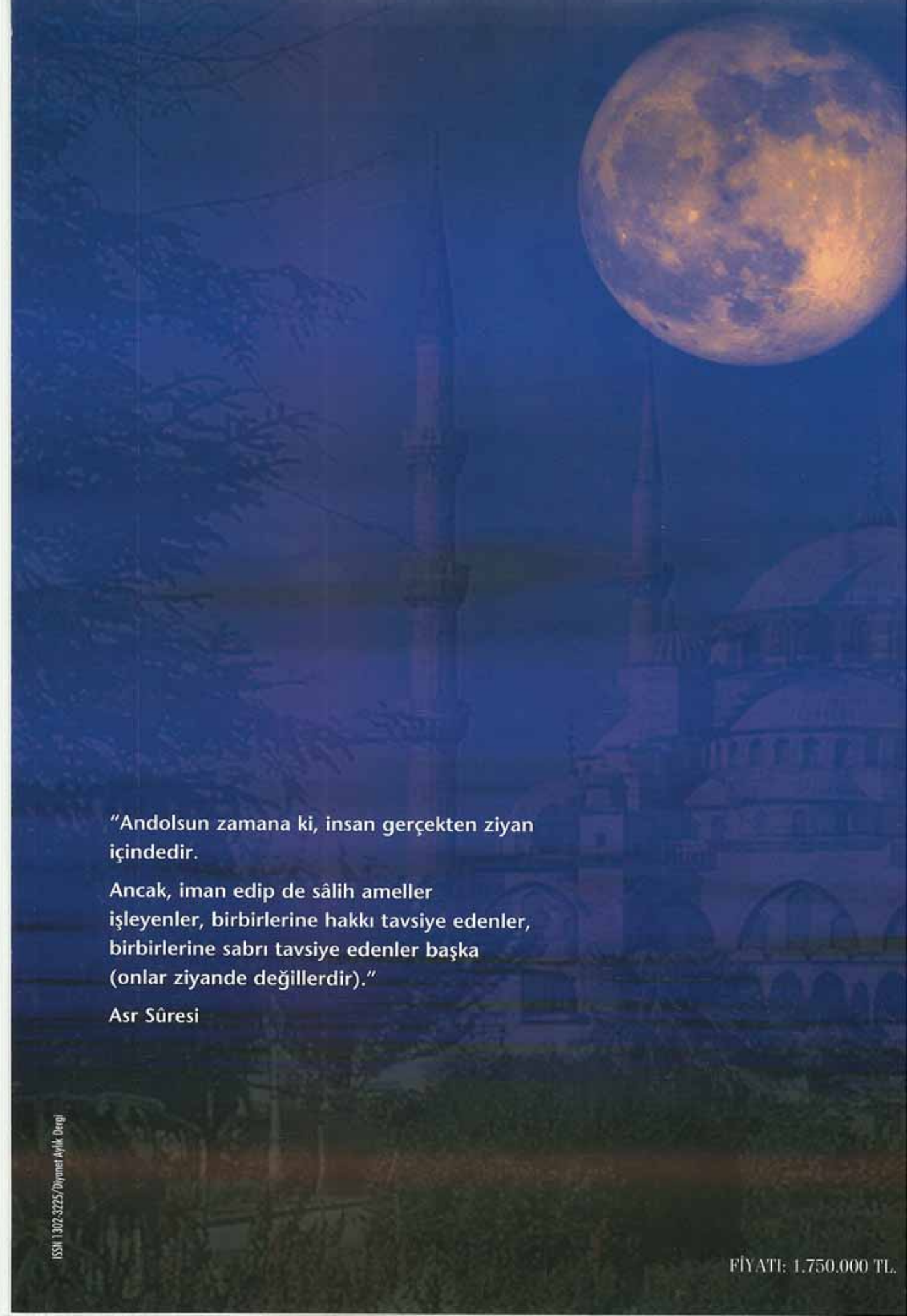
AŞK YOLUDUR: ALLAH'a gider!...

Bu yolda kişi, kendini bulur, kendini tanır!...

Hamıktan kurtulup, olgunlaşır!...

Kişi, bu yolun sonunda HAKİKATE ulaşır!...

AMA BU YOL: Kendini verebilenlerin yoludur!...

"Andolsun zamana ki, insan gerçekten ziyan içindedir.

Ancak, iman edip de sâlih ameller işleyenler, birbirlerine hakkı tavsiye edenler, birbirlerine sabrı tavsiye edenler başka (onlar ziyande değillerdir)."

Asr Sûresi